

num, tanta venustate, ut ingeniam doctissimi viri, A Plura de Eustathio ejusque sorore Syncletica te do-
 Inquit Cassiodorus, facundiae suae viribus æquipa-
 rasse videatur. Versionem istam sorori suae Syncle-
 ticæ dedicavit. Exstat in editione operum S. Basilii
 Parisiensi 1603, Antuerpiensi 1616 et alibi excusa.

cebit Miræus in notis ad Siebertum, et Miræi pro-
 more in integrum exscriptor, quem tamen raro no-
 minare solet Casimirus Oudin. Supplementi pag. 87.

EUSTATHII IN HEXAEMERON S. BASILII LATINA METAPHRASIS.

^a *Eustathius Syncleticæ germanæ diaconissæ salutem in Christo.*

Religiosus, simulque studiosus animus tuæ germanitatis, dum plenitudinem caelestium nosse desiderat Scripturarum, cunctus bibliothecarum ecclesiasticarum et earum qui fuerint conditores, crebris lectionibus investigans, percensit tandem ad Hexaemeron sancti ac venerabilis episcopi Basilii, Græco sermone ^b conscriptum: quod dum monumentis inserere linguae Latialis affectat, mihi hanc curam censuit esse mandandam. Sed ego considerans, quia hoc amore potius quam iudicio præcepisti: festinabam quidem simplicibus jussis obsequi, tua commonitus caritate: ^c sed promittere non audebam, propriam contemplatus infantiam. Itaque gemina cogitatione distractus quid agerem nesciebam: verebar enim si negare maluissem, mentem pie de me ^d præsumptis offendere. Si perere, susceptum officium navare non posse. Quæ cum ita essent, statui magis operam meam fideliter exhibere, quam sermonem pertinaciter excusare: confidens quia si displicuero, dabis veniam quæ jussisti. Non enim meo vitio, sed tuo iudicio, quod evenit imputabis: mihi satis est peregrisse mandata.

HEXAEMERI LIBER PRIMUS.

1. *In principio fecit Deus cælum et terram.* Conveniens exordium de mundi compositione narraturum assumpsit decorationem gestorum operum, sui faciens sermonis initium. Cæli enim terræque factura referenda est non sponte formata, ut quidam opinati sunt, sed ex Deo causas propriæ ^a nacta substantiæ. Qualis igitur auditus dignus sit magnitudine relatorum, vel quemadmodum instructus esse debeat animus, ad rerum ejusmodi perceptionem! nimirum qui vitiiis ^f carnalibus est immunis, et ærumnis minime sæcularibus obfuscatus, quin etiam laboriosus et solers, et omnia circumspectans, ut meritam Dei notionem possit attrahere. Sed antequam de verbo-

rum subtilitate disceptemus, et perscrutemur quanta sit harum vocum significatio, cogitemus quis est qui nos affatur. Nam licet altitudinem cordis historici non valeamus attingere propter imbecillitatem nostri videlicet intellectus: attamen prærogativa loquentis inspecta, ultro ad consentiendum his quæ dicta sunt adducemur. Moyses itaque est editor hujusce scripturæ, Moyses ille qui perhibetur venustus apud ^e Deum fuisse, cum adhuc maternis uberibus luharet, quem adoptavit filia Pharaonis, et regio cultu liberaliter educavit, philosophis Ægyptiorum eruditioni ejus magistris adhibitis (Act. vii, 20), qui fastum tyrannidis exhorruit, et ad humilitatem suo-

^a Ita scriptum invenimus in Colb. secundo: *Incipit prologus in Hexaemeron beati Basilii Cæsariensis episcopi. Eustathius diaconus* (sic) *Sindelice germanæ salutem in Christo.* Ubi non indignum puto quod notetur, tribui Eustathio dignitatem diaconi quæ ei tamen non tribuitur, neque in editis, neque in duobus aliis mss., neque in iis antiquorum testimoniis, quæ a typographis collecta initio operis leguntur. Quod si quispiam, nisi auctoritas major proferatur, adduci non potest ut credat Eustathium diaconum fuisse, nullam aliam a nobis proferre posse fatemur. Codex Sancti Germani manu recentiore sic habet, *Eustathius Syncleticæ germanæ diaconissæ salutem in Christo.*

^b Hic in Colb. secundo pro *conscripsum* corrupto legitur *constructam*. Statim sequitur eodem in illo libro *quam dum monumentis*, etc., quod cum scriberet sive librarius, sive Eustathius ipse, respexisse videtur ad illud, *εις την εξαήμερον*: quæ loquendi ratio cum femininum genus præ se ferat, feminina quoque voce uti voluit. Illud autem, *εις την εξαήμερον*, sic accipi oportet, ut suppleatur vox *κοσμοποιείαν*. Est enim

adjectivum nomen *εξαήμερος*. Lege Ducaum.

^c Editi, *sed permitttere*, male; Colb. secundus, *sed committtere*, nihilo melius. Codex noster Sancti Germani et Colb. primus, *sed promitttere*, bene.

^d Editi, *præsumenti*. At nostri tres mss., *præsumentis*. Codex noster, *verebar ne.... offenderem.... non possem*. Nec ita multo post editi *statui operam*. Colb. secundus, *statui magis*.

^e Editi, *nata*, vitiose. Colb. primus, *nacta*, emendate. Aliquanto post codex noster, *ad rerum ejusmodi conceptionem*.

^f Editi, *intus carnalibus*. At nostri tres mss., *qui vitiiis carnalibus*, recte et accommodate ad mentem Basilii. Ibidem editi, *et ærumnis maxime sæcularibus*. At nostri tres mss., *et ærumnis minime sæcularibus*, quam scripturam veram quidem et genuinam iudico, sed ita tamen, ut vox *minime* locum occupet non suum. Malim igitur, *et ærumnis sæcularibus minime obfuscatus*. Illud Basilii; *ἀνεπισκόπητον μερίμνας βιωτικαίς*, exprimere voluit Eustathius.

^g Editi, *apud Dominum*. Colb. secundus, *apud Deum*. Basiliius, *παρὰ τῷ Θεῷ*.

rum civium se convertit, contentus ^a afflicti potius **A** que discretis, ortus obitusque perficere, et in perse-
cum populo Dei, quam fructum peccati capere tem-
poralem. Qui amorem justitiæ de ipsa natura sorti-
tus est, quippe qui priusquam plebis acciperet prin-
cipatum, propter odium nequitiae naturale, usque ad
necem videtur improbos persecutus. Qui ab his ef-
fugatus est, quibus ipse fuerat opitulatus : qui li-
bentissime tumultibus Ægypti derelictis, ad Æthio-
piam profectus est, ibique cæterorum vacuus nego-
tiorum, per annos quadraginta rerum contempla-
tioni dans operam, octogesimumque ætatis agens
annum, vidit Deum, ut erat homini videre possibile,
imo ut nemini potius licuit alii, ^b secundum testi-
monium ipsius Dei : *Quia si fuerit propheta quis ve-
strum Domino, proprie per visum ei cognoscar, et per
somnia loquar : sed non ita famulus meus Moyses, B*
*qui in omni domo mea fidelis est. Ore ad os colloquar
ei : in specie, et non per figuram (Num. XII, 6-8).*
Hic itaque qui in potiendis præsentibus Dei con-
spectibus, ^c angelis fuerat cœquatus : quæ auscul-
tavit a Deo disserit nobis. Audiamus igitur veritatem
verborum, non in persuasione humanæ sapientiæ,
sed in probatissimis spiritualis doctrinæ sermonibus,
quorum finis non audientium laus est, sed discentium
salus.

2. *In principio fecit Deus cælum et terram (Gen. I, 1).* Retardat igitur sermonem meum mentis admi-
ratio : cogitans quid primum dicam, vel unde ca-
piani narrationis exordium, arguamne vanitatem sæ-
cularium, aut nostrorum potius prædicem veritatem?
Plurima super rerum natura Græcorum philosophi **C**
disputarunt : sed nullus apud eos sermo fixus habe-
tur et stabilis, priore semper a sequente dejecto.
Nihilque nobis operæ pretium est, quæ illorum sunt
infirmare : cum ad destructionem propriam sibimet
ipsi sufficiant. ^d Qui enim Deum nescire potuerunt,
sapientiam rebus præesse mortalium nullatenus con-
cesserunt, sed familiari ignorance sublapsi variis
omnia definitionibus concluderunt. Propterea multi
eorum ad confusam informemque se materiam re-
degerunt, elementis mundi causas omnium rerum
deputantes. Alii atomos, et individua corpora, et tu-
rores, et meatus continere naturam visibilibus tra-
diderunt : modo concurrentibus sibi levibus illis ro-
tundisque corpusculis, modo recedentibus a se at-

que discretis, ortus obitusque perficere, et in perse-
veratioribus corporibus complexionem atomorum
locatam, validius causas æternitatis exprimere. Vere
telam aranæ texunt, qui ista describunt : et qui
tam vacua inaniaque principia, cælo, terræ, marique
conscribunt. Neque enim sciebant dicere : *In prin-
cipio fecit Deus cælum et terram* : propterea sine
^e moderamine, et gubernatione, fortuitoque casu,
agi et ferri omnia, insito sibi impietatis decepti er-
rore, dixerunt. Quod ne nos quoque pateremur, pri-
mis statim suæ narrationis elogiis mundi fabrica-
tionis expositor, Dei commemoratione sensus nostros
illuminans, dixit : *In principio fecit Deus*. Quam bo-
nus ordo ^f principium primo posuit : ut non ingeni-
tum quidam mundum arbitrarentur. Deinde subdidit,
quia fecit : ut ostenderet quia creaturæ opus, pars
exigua virtutis est conditoris. Nam sicut figulus, vasis
deformatis, nec artem potest amittere, nec virtutem :
sic opifex rerum Deus, non uni facturæ sufficientem
potentiam possidens, sed ^g infinitate penitus exce-
dens, solo momento propriæ voluntatis, magnitudi-
nem eorum quæ cernuntur extruxit. Quod si et prin-
cipium mundus habet, et factus est ; quære quis illi
dedit principium, et quis ejus fabricator est. Quod ne
humana forsitan cogitatione discutiens, a veritatis
tramite deviare : prævenit instruens nos doctrinis,
et animis nostris, tanquam signaculum cujusdam ca-
stodici figens, venerabile mox Dei nomen inseruit
dicens : *In principio fecit Deus*. Igitur beata natura, et
opulenta bonitas, dilectissimaque cunctis rationem
habentibus, ac nimium carissima pulchritudo, prin-
ceps omnium quæ sunt, fons vitæ, ^h intelligibile lumen,
inaccessibilis sapientia, *Ipse fecit in principio
cælum et terram.*

3. Non ergo infecta esse vel improvida quæ viden-
tur opineris, ⁱ homo ; nec quia circum te discurrunt
ea quæ moventur in cælo, nec quod ipsius circuli
initium, nostro sensui comprehensibile non habetur,
idcirco sine principio esse vertibilium corporum na-
tura credenda est. Neque enim orbis iste, id est, pla-
num hoc rotundumque æchema, quod sub uno pun-
cto continetur, quia nostrum diffugit intellectum, nec
unde cæperit, aut quo reciderit possumus invenire :
ob hoc etiam non esse compositum debemus asse-
rere, aut quia sensus omnino nostros elabatur, ideo

^a Colb. secundus, affligi potius.

^b Colb. secundus, secundum testimonium ipsius Dei. Basiliius, κατὰ τὴν μυστηρίαν αὐτῆς τοῦ Θεοῦ, secundum ipsius Dei testimonium. Editi, secundum testimonium ipsius Domini.

^c Editi, angelis fuerat æqualis. Codex Sancti Germani quem simpliciter nostrum vocamus, et Colb. secundus, fuerat angelis cœquatus : quod verius puto et melius, cum Græca, ἐξίσου τοῖς ἀγγέλαις ἄξιωθείς, aptius exprimi videantur.

^d Colb. secundus, qui enim Deum scire non potuerunt.

^e Colb. secundus, sine admiratione.

^f Editi, principium primum posuit. Codex noster et Colb. secundus, principium primo posuit, bene. Ita prosequitur Eustathius, ut non ingenitum quidam

D mundum arbitrarentur : quod cum scriberet, non satis attendit ad vim vocis Græcæ, ἀναρχον. Melius igitur sic interpretabere, ne forent qui arbitrarentur mundum sine principio esse.

^g Editi, infinitate potius excedens. At Colb. secundus, infinitate penitus excedens, emendate. Aliquanto post duo mss., instruens nos doctrina. Editi, instruens nos doctrinis. Sed vim verbi προέβατο non satis expressit interpres. Malim igitur, hoc nos documento præoccupat.

^h Antiqui duo libri et editi, intellectibile nomen, corrupte. Colb. primus, intelligibile lumen, recte. Basiliius, τὸ νοερόν φῶς. Statim editi et Colb. primus, infecta esse. Alii duo mss., infecta. Subinde Colb. secundus, nostro sensui comprehensibile.

revera ^a minus aliunde cœpisse putabitur. Sic et tu A non quia in semetipsa feruntur ea quæ volvenda circumspicis, et quod planities eorum nullis mediis ^b interponatur obstaculis, ob hoc sine principio vel fine mundum haberi decipiaris. *Transit enim schema ejus (I Cor. vii, 31); et, cœlum terraque præteribit (Matth. xxiv, 31)*: prædicatio autem cunctorum de consummatione sæculi mandatorum, et de reformatione mundi, secundum notationem magisterii spiritalis, ex his quæ in præsentia breviter tradita sunt declaratur. *In principio fecit Deus cœlum et terram.* Omnia quæ ex tempore cœperunt, necesse est tempore terminari. Si est initium temporale, de fine ^c non dubites. Geometrica et arithmetica disciplina, commentitiæque scripturæ, et fabulosa astrologia, id est occupatissima vanitas. Ad qualem igitur terminum concludenda est, cum ii qui circa memoratarum rerum indaginem vacaverunt, cœternum creatori omnium Deo, visibilem hunc mundum esse pronuntiant, ad illius gloriam referentes circumscriptum hunc orbem, corpusque habentem compositum, quæ est incomprehensibilis invisibilisque natura? Qui ne hoc quidem perspicere potuerunt: quia cui singula membra solutioni corruptelæque subjecta sunt, ejus etiam universum corpus iisdem casibus interire necesse est. Sed usque ad *cogitationibus evanuerunt, et excæcatum est irrationabile cor eorum, ^d dicentesque se esse sapientes, stulti prorsus effecti sunt (Rom. xii, 1)*, ut etiam quidam eorum sempiternum esse cum Deo polum, et sine principio ac fine haberi, rerumque per partes ^e institutarum auctorem, dispensatoremque C esse audeant asfirmare.

4. Quibus, ubi, vel quando sapientia sæcularis, formidinem futuræ condemnationis inicit, qui sic acute res vanissimas intuentes, ad concipiendam veritatis prudentiam, sponte cæcati sunt. Alii stellarum intervalla dinumerant, earumque arctos semper lucentes describunt, et quantæ illarum quæ sub axe moventur australi, a certis quidem suspiciuntur hominibus, nobis autem habentur ignotæ. Vel borealem latitudinem, nec non signiferum circulum mille spatiis dividentes, astrorumque discursus, et præclusiones, et omnium motus principales subtiliter observantes, et post quantum temporis, unaquæque planetarum propriam circuitionem solet explere: unam omnium rationem reperire minime potuerunt, ut di- D cerent Deum mundi totius esse factorem, justoque

judicio dignam remunerationem cuique pro suis facinoribus tributurum. Qui nec future examinationis intuitu, congruam cogitationem de rerum omnium fine ceperunt: considerantes, quia mundum quoque reformari ^f necesse est, si ad aliud vitæ schema animorum status transferendus est. Sicut enim præsens vita cognatam habet mundi hujus naturam: ita et futura animorum conversatio familiarem speciei suæ sumptura est habitum. Sed tantum absunt credere quod hæc vera sint, ut passim de nobis rideant, cum mundi hujus consummationem et reformationem sæculi prædicamus. Sane quoniam naturaliter omnium rerum sunt prima principia, idcirco super his quæ ex tempore cœperunt, scriptor disserens hanc vocem præmisit dicens: *In principio fecit.*

B 5. Erat enim quedam, ut vides, ante hunc mundum ^g substantia intellectui quidem nostro contemplabilis, sed inaudita relicta est: propterea quod ab his qui inbuebantur propter sensus parvitatem, facile comprehendi non poterat. Erat antiquissima creaturæ ordinatio; illis quæ extra mundum sunt, apta virtutibus, orta sine tempore, sempiterna sibi-que propria: in qua conditor omnium Deus opera cuncta constituit, id est, lumen intellectibile conveniens beatitudini amantium Dominum. Rationabiles, invisibile-que dico naturas, et omnium intellectibili-um decorationem, quæ capacitatem nostræ mentis excedunt, quorum nec vocabula reperire possibile est. Hæc substantiam invisibilis mundi replevisse sciendum est, sicut docet nos Paulus dicens: *Quia in ipso creata sunt omnia, sive visibilia, sive invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive polestatis, seu virtutes (Col. i, 16)*, seu angelorum militiæ, seu archangelorum conventus. Cum vero necesse erat superduci rebus hunc mundum, qui est præcipue castigatio, et doctrina ^h humanorum animorum, deinde cunctis quæ oriuntur et occidunt, opportunum domicilium: tunc etiam decursio temporis, simul cum ipso mundo, et animantibus quæ in eo sunt, congenerata dignoscitur: eaque semper urgetur, et effluit, finemque nequaquam percipit com- meandi. Aut non ejusmodi tempus esse dicimus, cujus pars quæ emensa est non videtur, quæ autem ventura est necdum adfuit, quæ vero præsto est, antequam sensui nostro notescat, elabitur? Talis etiam D natura gignentium est, aut crescens videlicet, aut decrescens: cujus stabilitas et fundatio nihil habet

^a Colb. secundus, minus alicunde. Statim idem codex, feruntur hæc quæ.

^b Editi et duo mss., interpolatur. At Colb. secundus, interponatur; et ita scripsisse Eustathium puto, ob illud Basilii διακοπόμενον. Mox codex noster, et sine fine.

^c Editi, non dubitemus. At mss., non dubites. Basilii, *ὡὴ ἀμυθελλης*. Ibidem mss., commentitiæque scripturæ. Vocula que deest in vulgatis.

^d Editi, se sapientes. Colb. secundus, se esse sapientes: quod ad verbum expressum est e Græco, φάσκοντες ἑαυτοὺς σοφοί.

^e Editi, institutarum actorem. Codex noster et Colb.

secundus auctorem: quam scripturam veram esse et emendatam ex eo intelligitur, quod legamus apud Basilium, ἀπριον. Haud longe editi et codex noster, ad concupiscendam veritatis prudentiam. At Colb. secundus, ad concipiendam, rectius.

^f Antiqui duo libri, necesse est. Illud est in editis desiderabatur.

^g Vocem substantia addidimus ex Colb. secundo. Nec ita multo post Colb. secundus, opera cuncta. Editi, certa opera: quo in libro insuper pro intellectu legitur intelligibile. Statim hic ipse codex, et omnium intelligibilium.

^h Colb. secundus, humanarum animarum.

certi. ^a Paria fuerunt ergo animantium arbustorum-
que corpora, tanquam vi cuiusdam torrentis ad ne-
cessitatem insitam relegata, et illi motui subjecta, qui
ad ortus obitusque perducit, et ex natura temporis
continetur, cognatam proprietatem rebus mutabilibus
possidente. Hinc consequenter relator exorsus est,
manifeste de mundi constructione nos edocens, in
principio fecisse Deum. Principium autem est quod
ad tempus pertinet, non quod ad ^b antiquitatem res-
picit, quæ est omnibus rebus anterior. Ergo non se-
cundum eam dixit *In principio fecit Deus*, sed post
illa invisibilia et intellectibilia initium generationis
eorum quæ cernuntur, sensuque comprehenduntur,
enarrat. Dicitur quidem principium, et prima motio :
sicut *principium recti itineris est justa facere* (*Prov.*
xvi, 5). Ex justis enim operibus incitatur ad beate
vivendum. Dicitur etiam principium ejus rei quæ sit
ex aliqua ^c subsistente materia, sicut in domibus
fundamentum, in navibus carina, et secundum quod
dictum est : *Initium sapientiæ timor Domini* (*Prov.*
i, 7). Etenim tanquam munimentum et fulcimentum
quoddam ad fidei firmitatem, præfertur semper cum
timore religio. Sed et structibilium operum prima
pars principium nuncupatur : sicut sapientia Besele-
hel erga tabernaculi decus. Actuum quoque sit ple-
rumque principium bonus exitus inceptorum : sicut
in largitate misericordiæ, sequitur prosperitas Dei, et
in operatione virtutum, finis ille habetur, qui in pro-
missionibus est locatus.

6. Toties igitur nominato principio, considera si
non præsens vox omnibus significatis accommoda
est. Etenim ex eo tempore quo mundi cœpit institutio,
possibile tibi est dicere, si de præsentibus ad præ-
terita ^d repedando, principalem diem mundanæ crea-
tionis inquiras : unde tempori motus primus accesserit.
Deinde quia velut sedes et repagula quædam,
cælum terraque fundata sunt ; et quia est artifex
Verbum, quod decorationem omnium quæ videntur
effecit, sicut vox relati monstrat initii : et quia non
sine ratione, vel frustra formatus est mundus. Quippe
qui utilem necessariumque rebus esset exitum præ-
baturus, si revera animorum rationabilium, sicut di-
ximus, magisterium, et divinæ notionis eruditionem,
per visibilia hæc et sensibilia tribuit menti nostræ
regens nos, ut ita dixerim, manu, quo facilius invi-
sibilia contemplerur, sicut dicit Apostolus : *Quia in-*
visibilia ejus, a mundi compositione per ea quæ facta

^a Codex Colb., *paria fuerunt*. Editi et alii duo mss.,
par fuit.

^b Editi, *ad antiquitatem respicit*. Libri veteres,
respicit. Subinde Colb. secundus, *et intelligibilia ini-*
tium.

^c Colb. secundus, *ex aliqua substantante materia* :
quod fortassis cuiquam melius videri poterit et ad
hunc locum accommodatus. Nec ita multo post editi,
sed et instructibilium. Antiqui duo libri, *structibilium*.
Alius, *extractibilium*. Subinde Colb. secundus, *signi-*
ficata accommodata, etc.

^d Colb. secundus, *ad præterita repedando*, haud
dissimili sensu. Aliquanto post idem codex, *et sensi-*
bilia tribuat. Subinde ille ipse codex, *a mundi consti-*
tutione.

sunt, intellecta conspiciuntur (*Rom. i, 20*). Fortassis
autem propter celeritatem creaturæ, quæ sine ullo
momento temporis est constructa, dictum est : *In*
principio fecit ; quoniam individua quædam res est,
et indistincta, principium. Sicut enim initium viæ
necdum via est, et initium domus, necdum domus
est : sic et temporis initium, necdum plenum tempus
est ; sed nec exigua pars temporis. Quod si repugnans
forte quispiam principium dixerit esse tempus, sciat
hoc esse divisurum in multiplices portiones, id est in
primam, mediam et extremam. Principium autem
principii quærere ridiculum penitus et ineptum est. Et
qui dividit principium, duas necessario faciet pro una
partes, vel potius, plures : ^e quoniam semper illud quod
divisum fuerit, in duas sine dubio scinditur portio-
nes. Ergo ut doceremur simul cum Dei voluntate
mundum sine tempore substituisse, dixit : *In princi-*
pio fecit. Quam rem certi interpretes planius expo-
nentes, dixerunt : *Summatim fecit Deus*, id est brevi
subitoque. Igitur super principio pauca de multis
hactenus disseruisse sufficiat.

7. ^f Sane sciendum quoniam artium omnium, aliæ
factrices, aliæ negotiales appellantur, aliæ contem-
platoriæ, et contemplatarum quidem finis est sola
mentis intentio, negotialium autem motus ipse cor-
poris : qui cum desierit, nihil reliqui est, nec ultra
videntibus demonstratur. Nam saltationis et cantuum
nullus exitus est : sed in semetipsam operatio tota
consumitur. In artibus vero factricibus, etiam si labor
actusque cessaverit, manifestum tamen est opus ear-
um, sicut fabrilis, et ^g architecturæ, et texturæ
et his similium, quarum licet artifex præsto non fue-
rit, ratio tamen artis ipsius apparet, possumusque
de opere conspecto peritiam cujusque artificis admi-
rari. Ergo ut certum fieret quia mundus arte perfe-
ctus est, qui cunctorum visibus habetur expositus,
quatenus per eum fabricatoris sui sapientia noscere-
tur : non alia voce Moyses usus est, sed dixit : *In*
principio fecit Deus. Non construxit aut composuit,
sed *fecit*. Quamvis nonnulli eorum qui vana opinione
præventi sunt, sempiternum mundum cum Deo esse
dicentes, nullo modo ab ipso factum concesserunt,
sed tanquam obumbrationem quamdam virtutis esse
divinæ. ^h Ferunt enim eum sponte compositum, et
quamvis Deum ejus haberi fateantur auctorem ; ita
tamen fatentur, ut sine voluntate ipsius processisse
confirmant, sicut ex corpore umbram, vel ex luce

^e Editi, *cum illud*. Codex noster, *quoniam illud*.
Colb. secundus, *quoniam semper*. Basiliius, τοῦ διαπε-
θίντος ἀπὸ εἰς ἕτερα τυνομίμου.

^f Sic Colb. secundus. Vox *sciendum* abest a vulga-
tis. Mox Colb. secundus, *videntibus demonstratur* ; et
ita quoque scriptum invenimus in nostro codice, sed
secunda manu duntaxat. Editi, *visentibus demonstra-*
tur.

^g Editi, *architecturæ et his similitum*. Colb. secun-
dus, *architecturæ et texturæ et iis similitum* : quæ scri-
ptura quin vera sit dubitari non potest, cum lega-
mus apud Basilium, καὶ ὑφαντικῆς.

^h Editi, *fertur enim*. Codex noster et Colb. secun-
dus, *ferunt*. Aliquanto post Colb. secundus, *vel ex luce*
plendorem.

fulgorem. Volens itaque hujusmodi errorem propheta corrigere, hac verborum subtilitate potius usus est dicens : *In principio fecit Deus*, id est non causam præstitit ut esset solum, sed *fecit* ut bonus utilem, ut sapiens optimum, ut potens maximum. Cum enim dicit : *Quia fecit*, quemdam sine dubio declarat artificem, qui singulorum compositione membrorum, per omnia convenientem sibi et congruum formavit mundum. *In principio fecit Deus cælum et terram.* Ex duobus igitur summatibus elementis, omnium substantiam designat ^a exstructam : cælo quidem privilegia digniora contribuens, terram vero in secundo creaturarum loco constituens ; et si quid aliud est medium, cum principalibus istis una perfectum est. Ita quamvis nihil de aere, vel igne, vel aqua dictum sit : te tamen prudentia propria necesse est intelligere. Primo quidem, quia omnia in omnibus sunt permixta. Siquidem aquam, et aerem, et ignem terræ cohærere certissimum est : nam et ex ferro et ex lapidibus ignis per ^b frictionem solet excuti : quæ utique de tellure nascuntur. Et est mirum quomodo in memoratis abstrusa est flamma, corporibus habetur innoxia, cum vero fuerit extrinsecus elicitæ, devorat eam materiam in qua fuerat custodita. Aquarum quoque naturam venis subesse terrarum fossores indicant puteorum : quibus etiam aerem esse permixtum ex eo cognoscere possumus, quod cum fuerit humectata tellus, et temperiem solis acceperit, mox vapores exhalat largissimos. Deinde si naturaliter sedem superiori cælum sortitum est, terra vero habetur inferior ; ob hoc quia quæ leviora sunt feruntur ad cælum, quæ autem ^c gravia sunt dehuntur ad terram. Contraria autem sibi sunt inferna et superna. Quid dicendum est, nisi quia ille qui res disjunctissimas præcepti societate conjunxit, etiam ea quæ mediis utriusque elementi locis amplectitur, suo dispensavit arbitrio ? Non ergo quæras de singulis rationem, sed illa quoque quæ silentio Scripturæ præterit, ex his quæ relata sunt debes advertere.

8. *In principio fecit Deus cælum et terram.* Igitur terrena substantia, et inquisitio singulorum quæ nostris sensibus exposita sunt, tam longum nobis faciunt narrationis affatum, ut multo plures sermones in hujusmodi examinatione disserendi sint, quam in cæteris omnibus quæ explicari possibile est. De qua re nulla penitus commoditas ædificandæ confertur Ecclesiæ, sed super cæli quidem natura contenti simul his quæ retulit Isaias, qui verbis usus simplicibus sufficientem nobis de eo perhibuit intellectum dicens : *Qui firmavit cælum* ^d *sicut fumum* (Isai. li, 6), id est

^a Editi, *designat exstructuram*. Antiqui libri, *exstructam*. Statim editi, *terram vero secundo in creatura loco*. Colb. secundus ut in contextu.

^b Editi, *per frictionem*. At nostri tres mss., *per frictionem*.

^c Libri veteres, *gravita*. Editi, *graviora*.

^d Editi et duo mss., *super fumum*, male. At Colb. secundus, *sicut fumum*, bene. In Græco, *ὡςτι καπνόν*.

^e Colb. secundus, *nec confidere nos cogitationibus* : quo exemplo, ut aliis multis, palam est totam sepe

A qui minime fortem crassamque naturam in cæli compositione substituit. De schemate etiam ejus satis ab ea dictum est, cum glorificatione Dei. *Quis stabilivit cælum, ut cameram* (Isai. xl, 22) ? Eadem etiam de terra sentire suademus : minime videlicet discutientes qualis sit ejus substantia, nec conficere nos cogitationibus perscrutantes quid ei subiaceat, nec scrutari naturam qualitatibus vacuum et informem, sed tantum scire nos convenit, quia omnia quæ erga terram videmus, ad hoc solum ut essent ordinata sunt, quibus rebus substantia completeretur. Itaque ad nullum pervenies terminum, si singulas ejus qualitates persequi sermone tentaveris. Si enim discreveris ejus nigrorem, ^f frigiditatem, gravitudinem, densitatem, et eas qualitates quæ sapore gustus comprehensibiles habentur, nihil erit penitus quod telluri subiaceat. Hæc igitur omittentes, nec illud hortamur inquiri, super quid sit terra firmata. Torquebitur enim mens ad nullum certum exitum perveniens discursionis indagine. Sive enim aerem dixeris ejus subesse fundamini : profecto deficiēs cogitando, quemadmodum liquida et diffusa natura, tanto pondere depressa substitit ac non potius labitur : undique terra diffugiens densitatem, ac semper eminentior cum premente consistens. Quod si aquam posueris terrenæ stabilitati esse subditam, nihilominus percunctari necesse est, quomodo moles tam gravis et *spissa*, minime sub aqua demergitur, sed ab infirmiore natura, superjectio tanti ponderis sustentatur. Si quidem ipsius etiam aquæ fundamenta quærenda sunt, et iterum deficiendum est cum invenire volueris quo sulcimine resistente fundus ultimus continetur.

9. Sin autem aliud quoddam validius esse corpus induxeris, quod terram prohibeat ad ima descendere : cogitare debebis illud quoque ipsum simili fundatum repagulo, quod non sinat inferius decidere quæ portantur. Huic quoque ipsi, si quid confluentes potuerimus opponere, denuo aliud subesse munimen : necessario discursura est mens, et ita in infinitum cogitatione ducemur, semper his quæ inveniuntur firmamentis, alia nova quærentes. Et quanto longius sermone progredimur, tanto magis virtutem sustentatricem terre superducere compellimur : quæ simul omnia quæ superjecta sunt valeat ^g sustentare. Propterea disquisitioni metas debes imponere : ne quandoque curiositati tuæ, nimis incomprehensibilia pertractantæ, verbum Job videatur consistere, et interrogeris *super quid circuli ejus infiri sunt* (Job. xxxviii, 6). Sed et si unquam in psalmo audieris : *Ego confirmari columnas ejus* (Psal. liv, 4), compositoriam profecto virtutem ejus, columnas in-

loci alicujus sententiam mutatione unius litterula corrumpi. Basilius, *μηδὲ καταρτίσθαι τοῖς λογισμοῖς*. Subinde idem codex, *quibus rerum substantia*.

^f Editi, *frigiditatem, magnitudinem*. Codex noster et Colb. secundus, *frigiditatem, gravitudinem*, bene Basilius, *τὸ βαρὺ*. Haud longe Colb. secundus, *discursionis indagine*. Subinde nostri tres mss., *propueris terrenæ*.

^g Colb. secundus, *valeat subvectare, propterea inquisitioni metas*.

tellige. Quod autem dictum est : *Ipse super maria fundavit eam* (Psal. xxiii, 2), quid aliud scilicet significat, quam quia undique orbem terræ, aquarumque natura circumfusa complectitur? Quomodo ergo cum sit aqua fluida, semperque ac decliviora contendere soleat, pendula est, et in neutram diffunditur partem? Illud quoque non reputas, quia non minorem, sed etiam majorem difficultatem nobis ipsa tellus importat, cum tanto sui pondere librata teneatur in aere. Sed necesse est, sive super se ipsam locatam esse concesseris, sive super aquas eam ferri dixerimus: nusquam nos a pietatis cogitatione discedere conveniet, sed contineri virtute creatoris omnia fateamur. Hæc itaque nos oportet, et nobis ipsis suadere, et sciscitantibus ubi sit ampla, et insistentibus terræ gravitudo firmata, respondere, dicentes: *Quia terræ fines in manu sunt Dei* (Psal. xciv, 4). Hoc nihilominus, vel nobis ad credendum commodius, vel auscultantibus utilius poterit inveniri.

10. Licet quidam de physicis philosophis a tali quadam dispositione commententur terram immobilem permanere. Ferunt enim quod in mundo sita sit, et paribus undique collecta spatiis, ad summitatem usque non habere, quo magis valeat inclinari, et ob hoc semper in semetipsa consistit, impossibileque esse, ut eam patiat æqualitas circumdata, ullum invenire momentum, in alium flectendi se locum. Mediam autem regionem, non fortuito vel sponte: nec aliqua sorte quæsitam tenere tellurem: sed naturaliter necessarieque situi ejus esse decretam. Cælesti enim corpore, ulteriorem in superioribus nacto sedem; quæcunque, inquirunt, arbitramur pondera de locis summioribus ad ima descendere, in medium congregantur locum; et in eas stationes totum deduci necesse est corpus in quas singulæ partes coeherent. Quod si lapides et ligna, cunctaque terrena, semper ad inferiora pelluntur: ibi erit sine dubio propria conveniensque terræ positio. Si vero aliquid de levioribus ex media regione movebitur, b id ad superna ferri certissimum est: quoniam familiare est rebus gravissimis ima semper appetere. Ima autem dicimus, medium totius mundi locum. Non ergo mireris, si nusquam se tellus inclinat, ut pote mediam omnium sortita sedem, in qua eam necesse est semper stare, nullatenusque contra naturam, de propriis finibus submoveri. Horum igitur si quid tibi probabile videatur, ad sapientiam creatoris, qui hæc ita disposuit, oportet te hujusmodi transferre

a Editi, *tali quadam dispositione commentantur. Terram immobilem permanere ferunt, quod in mundo sita sit.* At Colb. secundus ita ut edidimus. Basilii, *διὰ τὴν μέσην τοῦ πάτος εὐληγένην χώραν.*

b Editi, *id ad supra ferri.* Libri veteres, *id ad superna ferri.* Nec ita multo post Colb. secundus, *nusquam se tellus.* Vocula se in vulgatis desiderabatur. Subinde Colb. secundus, *earum ratio.* Editi, *eorum,* male.

c Editi, *plurima.... disseruit.* Colb. secundus ut in contextu.

d Editi, *corpus æternum,* pessime. Codex noster, *ætherium.* Alii duo, *æthereum,* optime. In Græco, *τὸ αἰθέριον σώμα.*

e Editi et Colb. primus, *restibuli motu,* gravi mendo.

A miracula. Neque enim minuetur rerum dignitas maximarum, si quæ sit earum ratio detegamus, aut si secus evenerit, simplicitatem fidei votio rem cæteris fieri suadeo documentis.

11. De cælo quoque si eadem dixeris non peccabis, licet philosophorum multiloquax disputatio plurimum super cæli natura disseruerit. Quorum alii compositum ex quatuor asserunt elementis, ipsumque esse invisibilem, partemque habere telluris, propter insitam sibi duritiem, habere etiam ignis societatem, ex qua quasi perspicuum putatur esse, nihilominus etiam reliquarum portionum permixtiones amplectitur. Nonnulli autem, hujusmodi opinionem contempta, quædam quamdam naturam, in cæli compositione proprio commentari arbitrio, subjunxerunt:

B quibus videtur d corpus æthereum, non aer esse, non terra, non aqua, non ignis nec aliud penitus quod simplex esse credatur, ob hoc videlicet, quod simplicibus familiare est, motum semper habere directum, quorum leviora sursum semper intendunt, graviora vero deorsum labuntur. Sed nec superior aut inferior pars telluris, e vertibili motu, idem omnino vel directum erga circuli rotunditatem continet intervallum. Quorum autem naturales motus mutari solent, eorum etiam qualitates ipsas mutabiles esse necesse est. Licet nec de illis principalibus corporibus, quæ vocantur elementa, possibile nobis est credere cælum fuisse compositum: quoniam ea quæ ex diversa materia construuntur, minime sibi conveniunt, nec possunt sine vi aliqua motum tenere

C concordem, ut pote singulis partibus, alium atque alium impetum habentibus ex natura, nimioque labore quæ composita sunt, in motu continentur assiduo. Neque enim potest una atque eadem ratio, f rebus inter se dissimilibus ac repugnantibus consonare: cum ea quæ levioribus sunt amica, gravioribus contraria judicentur. Nam cum ad superna et cælestia properamus, pondere terreno deprimimur. Cum autem ad ima demergimur, vim facimus igni, contra naturam suam eum pertrahentes inferius. Elementorum autem distractio in partes ducta diversas ruinæ causas et solutionis importat. Quod enim violenter natura recusante tentatur, celeriter dissipatur: ut pote singulis partibus per quas moles constructa subsistit, ad suum principium redeuntibus. Propter harum igitur opinionum necessitates, g secta priorum philosophorum, hi qui postea successere rescissa, proprias assertiones subjicere fe-

Alii duo mss., *vertibili motu:* quæ scriptura, quantum tolerabilior est, vim tamen non exprimit vocis Græcæ, *τῆ κυκλικῆ περιελάσει, motu orbiculatim acto.*

f Editi et duo mss., *rebus interesse dissimilibus.* Colb. secundus, *rebus inter se dissimilibus.* Ibidem editi, *pugnantis.* Antiqui libri, *repugnantibus.*

g Editi, *acta priorum:* quod quid sibi velit satis non intelligitur. At nostri tres mss., *secta priorum:* quod nemini non probabitur, si modo vox rescissa, quæ statim sequitur, moveatur loco suo, *secta priorum philosophorum rescissa, hi qui postea successerunt, proprias,* etc. Colb. secundus, *propriam assertionem.* Nec ita multo post Colb. secundus, *siderumque substantia.*

astinarunt : quintam quamdam naturam corporis, ut diximus, in cœli siderumque substantiam subesse firmantes. Alius autem quidam de acrioribus, hæc quidem quæ narravimus cuncta destruxit, proprium vero dogma visus est commendare. De quibus si referre singula maluerimus, similem illis patiemur errorem. Sed eos a semetipsis vicissim dejici relinquamus, et omni illorum contentione postposita, sequamur Moysen dicentem : *In principio fecit Deus cælum et terram, Conditorumque optimum rerum sapientissime formatarum glorificemus, et ex visibilium pulchritudine, illum qui nimis optimus est contempe-*

mur. Et ex magnitudine corporum circumscriptorum metiamur illum infinitum, et maximum, omnemque cogitationem cordis humani suæ virtutis amplitudine transgredientem. Nam licet creaturæ naturam minime comprehendamus, tamen idipsum quod tenuiter nostro subjicitur intellectui, tantum habet admirationis, ut etiam velocissima mens inferior videatur his rebus quæ in hoc mundo habentur exiguæ, debitamque super omnibus laudem Conditori referamus impensius : cui gloria et honor, nunc et semper, et in sæcula seculorum. Amen.

LIBER SECUNDUS.

1. Modicis mane decursis sermonibus, usque adeo ablitam altitudinem intellectus invenimus, ut liberet omnino de sequentibus desperare : si enim sanctorum talis introitus est, et vestibulum templi sic decorum et splendidum, ut elegantia suæ pulchritudinis oculos nostræ mentis irradiet, qualia censenda sunt sancta sanctorum? Quis ergo sit ausus impossibilia contrectare; aut quis intuebitur ineffabilia, quorum et visus est inaccessibilis, et ratio intellectus ineffabilis? Tamen quoniam apud justum judicem, et pro solo studio meliorum, nos contemptibilis merces est deputata : minime nos pigeat explorare. Nam quamvis multum dignitate hujusmodi abesse credamur, tamen si voluntatem Scripturæ sequamur, suffragante sancto Spiritu, nec nos improbabilis judicabimur, et nutu gratiæ cœlestis ædificationem aliquam conferemus Ecclesiæ. *Terra autem, inquit, erat invisibilis et incomposita.* Quomodo igitur utrisque elementis, id est cœlo et terra, pari honore constructis, cœlum quidem perfectum fuerat, tellus vero adhuc incomposita est? Aut quid omnino causæ fuit, quo minus perficeretur, et visibilis non esset? Igitur terræ plena compositio est propria fecunditas, id est universarum germinatio plantarum, et arborum fructiferarum vel ^a infructiferarum copia, nec non colores odoresque florei, et alia quæ paulo post divino jussu progenita, decoravere tellurem. Quorum quia nondum aliquid exstiterat, merito eam sermo Scripturæ incompositam nominavit. Hæc autem etiam de cœlo imperfecto rite dicemus, ^b quoniam nec ipsum proprium sumpsisset ornatum, ^c quippe quod minime solis adhuc et lunæ fuerat fulgore lustratum, nec choris siderum coronatum. Ita non videberis a veritate deflectere, si etiam cœlum incompositum dixeris. Terram autem ^e invisibilem

^B dixit ob duas causas, aut quia necdum spectator ejus processerat homo, aut quia sub aquis, quæ tunc ei supererant, latens, nullo modo cernebatur. Nondum enim aquæ congregatæ fuerant in propriis ^d conceptaculis, quas in unum postea collectas Dominus maria nuncupavit. Invisibile itaque est, vel quod oculis non potest carnalibus comprehendere, sicut mens nostra, vel illud quod natura quidem cerni potest, sed propter obductum sibi velamentum corporis alicujus absconditur; sicut ferrum quod in profundo jacet. Hac itaque ratione nunc invisibilem *terram* dictam esse putandum est, ^e ut pote quæ aquarum superficie tegebatur. Deinde quia necdum luce constituta, mirum non est si haberetur invisibilis : cum aer ipse splendore carens esset obscurus.

^C 2. Sed obrectatores veritatis, sensu proprio Scripturas minime consequentes, ad suumque arbitrium interpretationem trahentes earum, materiam rerum dicunt per hujusmodi verba monstrari, quæ quasi natura invisibilis et incomposita atque *informis* erat, et omni specie schemateque privata, quam assumptam artifex pro sua sapientia conformavit, atque ita per eam omnia quæ videntur effecit. Quam si dixerimus ingenitam, sine dubio ^f coæquari Deo cum in promerendis æstimatur honoribus, et iisdem quibus ille privilegiis digna censebitur. Quo quid sit nefandius ac sceleratius, quam ut res confusa penitusque deformis, pari dignitate prædita judicetur qua sapiens et potens nimiumque bonus et omnium conditor Deus? Deinde si tanta est ut omnem divinam possit ^g capere disciplinam, nihilominus ^h ejus substantiam Dei videbuntur potentiæ coæquare, si tamen valet tellus cunctam per se Dei sapientiam metiri. Sin autem minor est materia divinæ potentiæ, et sic in atrociorē blasphemiam eorum sermo ducetur ;

^a Illud, *vel infructiferarum*, addidimus ex Colb. secundo. Basilii, *καρπιμων τε και ακαρπων*.

^b Sic mss. duo. Editi, *cum nec*. Ibidem in Colb. secundo pro *rite* legitur *recte*.

^c Antiqui duo libri et editi, *invisibilem, ob duas*. Colb. secundus, *invisibilem dixit ob duas*. In Græco, *ἀόρατον δι τὴν γῆν προσεῖται*.

^d Editi et duo mss., *conceptaculis*. Colb. secundus, *receptaculis*. Sed sive hoc. sive illo modo legatur, vox

Græca haud feliciter expressa est. Malim, *in proprias congregationes, εἰς τὰ οἰκία συστήματα*.

^e Libri veteres, *utpote quæ*. Editi, *utpote quod*.

^f Colb. secundus, *coæquari cum Deo*.

^g Rursus Colb. secundus, *ejus substantiam Dei videbitur potentiæ coæquari, si tamen valeret tellus, etc.* Alia non est sententia. Statim idem codex, *sermo duceretur*.

quippe qui propter inopiam materiæ, inefficacem et otiosum in suis operibus Deum conantur asserere, quos quidem humanæ naturæ talia sentire decepit indigentia. Sane ^a quoniam apud nos ars unaquæque erga aliquam adhibitam materiam exercetur, sicut fabrilis circa ferrum, carpentaria circa lignum, et in his aliud est quod subjacet, aliud species, aliud quod formatur ex specie: nam materia est quæ extrinsecus assumitur, species quæ ex arte producitur, perfectio autem est quæ ex utraque componitur, id est de specie atque materia: sic opinantur et de divina operatione, schema quidem mundo de sapientia conditoris ^b allatum, materiam vero extrinsecus creatori fuisse subjectam: atque ita universum mundum esse constructum, qui substantiam quidem possidet aliunde quæsitam, schema vero et figuram, ex Dei virtute perceptam. ^c Hinc illis datur occasio negandi, causis Deum præesse mundanis, et tanquam ^d stipis alicujus rerum genituræ portionem exiguam contulisse: minime valentes, propter intellectus inopiam, ad culmen respicere veritatis. Nec considerant quia hic quidem ars post materiam noscitur adhibita, vitæ gratia dispensandæ. Nam lana quidem fuit anterior, texendi autem usus postea repertus est, ut id quod per naturam minus fuerat suppleretur ex arte; lignum quoque prius fuit, quod ars dolatoria postmodum percipiens, in ususque necessarios formans, commoditatem nobis non parvam contulit. Nam et remum nautis, et agricultoribus ventilabrum, et bellatoribus hastam dedit. Deus autem, priusquam fierent quæ videntur, omnia mente complexus, volensque in ^e nativitatem producere quæ non erant, consideravit qualis mundus esse deberet, ejusque speciei congruam materiam congeneravit. Et cœlo quidem deputavit decentem sibi naturam, terrarum vero schemati familiarem debitamque substantiam commodavit. Ignem vero, et aquam, et aerem distinxit ut voluit: et in ordinem deduxit quem singulorum ratio flagitabat. Totum autem mundum, cum esset sui dissimilis, et ex diversitate compositus, inviolabilibus cujusdam concordie vinculis arctatum, in unam societatem compaginationemque devinxit, ut etiam illa quæ multum a se positione distabant, permixtione mutua copulata credantur. Cessent ergo fabulosos

A figmentis, ac miserabili suarum cogitationum ^f sensu virtutem mente incomprehensibilem et humanis sermonibus ineffabilem contrectare.

3. *Fecit Deus cœlum et terram*, non singula ex dimidia parte, sed integrum cœlum et integram terram, id est ipsam substantiam cum specie comprehensam. Non enim schematum répertor est Deus, sed totius naturæ creator. Nam respondeant nobis quomodo sibi conveniunt operatrix Dei virtus et passibilis natura materiæ, quarum una, quod subjectum est, solummodo sine figura præstitit; altera schematum peritiam possidens, ordinavit oblata, ut utriusque quod deerat præberetur ex altero, Conditori quidem, ut haberet in quo posset artis ^g ostendere scientiam: materiæ vero ut informitate deposita, vultum sumeret speciosum. Sed super his hactenus; ad illa vero quæ proposuimus revertamur: *Terra autem erat invisibilis et incomposita*. Cum diceret: *In principio fecit Deus cœlum et terram*, pluræ reticuit, id est, ignem, aquam, aerem, quæ utique passionem quædam de illis principalibus procreatæ sunt, quæ omnia, ut pote mundi consummatoria, simul sine dubio processerunt. Sed historicus hæc consulto præterit, ut nostrum cor acueret ad industriam ex paucis occasionibus capiendam, quæ facit nos cogitantes investigare quæ desunt. ^h Ergo quoniam minime de aqua dictum fuerat quia fecit eam, dixit autem quod terra invisibilis habebatur, tu tecum reputare debebis quo tegmine terra velata non apparebat, quam nec ignis abscondere poterat, qui utique lucidus potius quam tenebrosus est, nec aer operire, cujus certe natura perspicua est: quippe qui omnium rerum species liquido ⁱ visentibus manifestat. Reliquum est igitur ut intelligamus aquam fuisse summitati telluris obductam; nondum enim in sua conceptacula humoris natura defluserat. Ob hoc ergo non solum invisibilis terra, sed etiam incomposita nominatur. Licet etiam nunc aquarum abundantia impedimento est terræ, quominus fructuum copia ministraretur. Hæc ergo causa exstitit, ut nec videri possit arida, et haberetur incomposita. Si quidem terræ compositio est suus, ut diximus, naturalis ornatus, id est, segetes in planitie fluctuantes, nec non prata virentia, varioque florum colore splendentia, colles

^a Colb. secundus et alter, *sane quoniam*. Editi, *sane quomodo*. Ibidem Colb. secundus, *adhibitam*. Editi, *adhibita*. Rursus Colb. secundus, *ex utraque*. Alii duo mss. et editi, *ex utroque*.

^b Editi et Colb. primus, *ablaturum*. Alii duo mss. *allatum*, bene. Basilii, *ἐπιχθαί*.

^c Editi, *data occasione grandi, causis, etc.*, male. Colb. primus, *datur occasione grandi, causis, etc.*, nihilo melius. Codex noster et Colb. secundus, *datur occasio negandi, causis, etc.*, optime. Est certe ejusmodi hæc lectio, ut confirmatione non indigeat: sed tamen si quam quis requirat, possit confirmari ex illis Basilianis, *ἐκ δὲ τούτου αὐτοῖς ὑπάρχει ἀρνείσθαι*.

^d Editi, *et tanquam stirpis*, corrupte. Codex noster et Colb. secundus, *et tanquam stipis*, emendate. In Græco, *αἶον δὲ ἐπ' αὐτὸν τινὸς πληρωτῆν*. Quanquam autem vox *stipis* mihi valde probatur, non propterea tamen putanda est placere mihi periodus tota: imo mihi persuasissimum est eam mancam esse, nec omnibus

D suis numeris absolutam. Scriptum oportuerat, *fatentur tamen Deum tanquam collatorem stipis alicujus, etc.* Colb. primus prima manu, *stipis, secunda, stirpis*. Nec hic solum, sed et alibi sæpe, qui corrigere volunt, magis etiam corrumpunt quæ emendare voluissent.

^e Editi, *in nativitate*. Codex noster et Colb. secundus, *in nativitatem*.

^f Editi, *sensui*. Libri veteres, *sensu*.

^g Editi, *ostentare conscientiam*. Colb. secundus, *ostendere scientiam*. Codex noster, *ostentare scientiam*.

^h Libri impressi, *Ergo cum*. Antiqui duo libri, *Ergo quoniam*.

ⁱ Colb. secundus, *liquido videntibus*. Ibidem idem codex, *aqua fuisse summitatem*. Alii duo mss. et editi, *aquam fuisse summitati*, non diversa sententia. Nec ita, multo infra, Colb. secundus, *sed vacua incompositaque nuncupatur*.

uberrimi, montiumque vertices arboribus excelsis opaci, quorum nihil habebat terra, parturiens adhuc nativitatem cunctorum propter insitam sibi a creatore virtutem : sed tempus exspectabat, ut præceptione divina conceptus suos proferret ad lucem.

4. *Et erant, inquit, tenebræ super abyssum.* Rursusque aliæ fabularum occasiones, et infandorum figmentorum dantur his qui ad arbitrium suum detorqueant verba Scripturæ. Tenebras enim non eo modo quo^a natæ sunt interpretantur, id est aerem quemdam obscurum, vel locum interjectione alicujus corporis obscuratum ; sed virtutem dicunt malignam, vel potius ipsam malitiam habentem ex semetipsa principium, adversariam bonitati Dei, et hanc asserunt tenebrarum esse naturam. Si enim Deus lumen est, inquit, sine dubio repugnans ei virtus obscuritas est secundum rationem sensus, non ex alio quodam mutuata substantiam, sed est malitia sui genitrix, labe animarum, mortis effectrix, probitati contraria, quam et subsistere, et a Deo^b factam esse contendunt. Ex hoc igitur quod non impium et profanum dogmæ singatur ? Qui non luci raptores, dilaniantes gregem Domini, ex hac voce sumentes exordium, simplicibus animabus obripiant ? Hinc Marcionis et Valentini, et execrabilis Manichæorum secta manavit : quam putredinem quis Ecclesiarum nominans non peccabit ? Quid longius a veritate secedis, o homo, causas ipse tibi perditionis exquirens, cum sit sermo simplex et omnibus planus ? *Invisibilis, inquit, erat terra.* Cur ? quia videlicet superjecta illi fuérat abyssus. Abissi autem qui est intellectus, aqua nimia infinitum habens profundum. Sed scimus, inquit, multa corpora etiam per aquam^c lucidam plerumque spectari. Quomodo ergo tunc nulla pars terræ per aquas ostendebatur ? quoniam lumine carebat, et obscuratus erat adhuc superfluis aquis aer. Nam cum radii solis aquam penetraverint, calculos eos qui habentur in altum sæpe prospicimus : quod certe nullo modo fieri nocte potest. Causa ergo ut esset terra invisibilis, superjectio fuit aquarum. Dicit enim abyssum fuisse, qui retardaret aspectum : et ipsa abyssus obscurata erat. Ergo nec abyssum contrariorum virtutum multitudinem, ut quidam falso

^a Editi et Colb. primus, *quo notæ sunt.* Alii duo mss., *quo natæ sunt* ; et ita legendum esse ostendunt Basiliana illa, τὸ γὰρ σκότος οὐχ ὡς πέφυκεν ἐξηγοῦνται. Ibidem Colb. secundus, *quemdam obscuratum.... corporis obumbratum.* Aliquanto post idem codex, *principium adversarium bonitatis Dei.* Subinde hic ille ipse codex, *labe animabus.*

^b Colb. secundus, *factam contemnunt* : sed neque hac, neque vulgata lectione, Græca bene exprimitur. Igitur si quis cupiat sententiam verborum Basilii perspectam habere, ei auctor sum ut ipsum fontem adeat. Rursus Colb. secundus, *figitur... obripiunt.* Insuper eo in libro pro raptores legitur *rapaces.*

^c Editi, *lucida.* Codex noster et Colb. secundus, *lucidam.* In Græco, δι' ἰδῶτος λεπτότερον καὶ διαυγῶδες : ubi vocem λεπτότερον omissam videmus. Utrius autem culpa id evenerit, interpretis an librarii, nescio ; opinor, facile dixerit.

^d Editi, *inaccessibilem rebus conflictum, male.* Antiqui tres libri, *inaccessibilem.* Displicet autem lectio

A disputant, nec tenebrarum principalem quandam malignamque substantiam, bonitatisque repugnantem esse dicimus. Duo enim proposita sibi per contrarietatem, necesse est alternæ fore perniciose substantiæ, jurgiaque sibi sempiterna parientia ; ut pote mutuis inter se pugnandi contentionebus obligata. Quorum si unum superaverit, sine dubio contraria pars devicta consumitur. Quod si semper æquiparare malitiam bonitati voluerint ; ^d *inaccessibilem rebus conflictum corruptelamque subjicient, modo superantibus invicem se partibus, modo sibi cedentibus.* Verum si malitiam a bonitate superari pronuntient, quæ ratio est ut natura malitiæ non videatur funditus interisse ? Sin^e autem, quod dicere nefas est, miror quomodo non fugiunt, tam sacrilegam blasphemiam proferentes. Sed nos malitiam nascendi principium a Deo non accepisse hac ratione firmamus, quia nihil eorum quæ sibi contraria sunt, potest sui quidpiam generare^f dissimile. Neque enim vel ex vita mortis origo processit, vel tenebras constat a luce formatas, vel ex ægritudine sanitatem ; sed in affectuum mutationibus semper ex contrariis ad contraria translationes efficiuntur. In nativitatibus vero non ex contrariis, sed ex similibus res unaquæque succedit. Ergo, inquit, si neque genitales sunt tenebræ, neque ex Deo factæ, unde illis origo est ? Nam quia sint^g malæ, nullus audeat repugnare vivorum. Quid ergo nos dicimus ? Quia malum est non aliqua viva et animata substantia, sed affectus quidam virtutis contrarius, et a bonitate defectus, et in pravissimorum mentibus collocatus.

5. Quapropter nolo te malum extraneum arbitrari, nec ideam principalem naturam nequitiae possidens opinari : sed suæ quisque malitiæ^h se auctorem esse cognoscat. Eorum enim quæ nobis eveniunt, alia sunt ex natura, id est senectus et languor ; alia sponte succedunt, id est fortuiti casus, qui alienis a se plerumque negotiis incursantes vel letitiam nobis afferunt, vel mororem, sicut puteum fodientibus occurrit thesauri latentis inventio ; aut ad forum pergentibus fit obviam rabidi canis adventus. Alia vero in nostra sunt potestate : sicut voluptatum frenareⁱ cupidines, temperare libidines, iracundiam prior, non quod minus Latina sit, cum aliæ multe ejus generis in hac interpretatione reperiantur, sed quod ad vocem Græcam accommodari non possit, ἀπάστως.

^e Colb. secundus, *sin autem a malitia bonitatem, quod dicere nefas est.* Id plenius quidem esse et clarior fateor ; sed vereor ne quid librarius de suo addiderit, cum simpliciter apud Basilium legatur, εἰ δὲ, ὁ μὴ θεῖμς εἰπῶν, θαυμάζω, *sin minus, quod dicere nefas est, miror, etc.*

^f Colb. secundus, *consimile.* Ad verbum ita interpretabimur, quia nihil contrariorum a contrario suo generatur. Verba Græca hæc sunt, διὰ τὸ μηδὲν τῶν ἐναντίων παρὰ τοῦ ἐναντίου γίνεσθαι. Statim Colb. secundus, *a luce firmatas,* non ita recte. Subinde editi, *ad contra.* Libri antiqui, *ad contraria.*

^g Libri veteres, *mala.*

^h Editi, *actorem.* Colb. secundus, *auctorem.* In Græco, ἀρχηγόν. Idem mendum aliquanto ante emendavimus.

ⁱ Editi, *cupiditates.* At nostri tres mss., *cupidines.*

cohibere; vel instigantem vitare, vel veritatem sequi, A vel odisse mendacium, mitem moribus esse vel asperum, humilem vel elatum. Quarum igitur rerum domini habemur, earum aliunde non mutuamur initia. Itaque recognosce quia quod proprie malum est, ex commissis arbitrii liberi capit exordium. Neque enim si malum ex necessitate descenderet, tantus peccantibus legum metus incombere: aut iudices supplicia criminosis digna statuerent. Hæc mihi dicta sint super eo quod proprie malum est. Ægrotudinem vero vel egestatem, aut ignominiam, et alia quæ solent necessestificare mortales, necdum in malorum censeo partem ponenda; quia nec eorum contrariæ causæ in maximis honorum sedibus collocantur: quorum alia sunt naturalia, quæ plerumque nobis videntur utiliter evenire. Quapropter suspectam de moribus narrationem in præsentia compecentes, considerationem potius tenebrarum simpliciter, ac sine ulla calliditate nostris mentibus attrahamus. Flagitat autem sermo scire nos, si tenebræ congregate sunt mundo, etsi anteriores putande sunt esse quam lux. Quod si ita est, cur deterior res meliore habetur antiquior? Quanquam asseramus has quoque tenebras non ex sui constare substantia, sed esse vitium quoddam in aere, subtracta luce confectum. Et rursus querendum est qua luce locus mundi repente privatus est. Arbitramur enim quia si fuit quidpiam, ante institutionem sensibilis hujus et corruptibilis mundi, profecto in luce fuit. Neque enim dignitas angelorum, nec omnium cælestium militiæ, vel si quid est nominatum, aut incompellabile, aut aliqua rationabilis virtus, vel ministrator spiritus, degere posset in tenebris, sed in luce, et lætitia decentem sibi habitum possidebat. De qua re neminem puto contradicturum. Quisquis ergo lumen illud quod super cælos est in bonorum promissionibus opperitur, de quo Salomon dicit: *Lux justis semper* (Prov. xiii, 9). Et Apostolus: *Gratias agentes Deo et Patri, qui nos fecit idoneos in portione sortis sanctorum in luce* (Col. 1, 12). Si enim damnati in tenebras ultimas abigantur, hi qui remunerationem pro dignis operibus præstolantur, in ea sine dubio luce, quæ est extra mundum, quietis domicilium sortientur. Igitur quia constat factum esse cælum præceptione Dei, subitoque distensum, ac familiari circum ter-

ram rotunditate conclusum, habens corpus spissum, et adeo validum, ut possit ea quæ extrinsecus habentur ab interioribus separare; ob hoc necessario post se regionem relictam, carentem luce constituit, ut pote fulgore qui desuper radiabat excluso. Tria enim simul oportet in umbra facienda concurrere, lucem, corpus, et obscuratum locum. Ergo mundanas tenebras, ex umbra cælesti corporis exstitisse sciendum est. Tu vero per exemplum manifestum adverte quæ dicimus. Si sub meridianis horis tabernaculum tibi quoddam ex materia densa nimis et opaca fundaveris, in spontaneis te ibidem tenebris collocabis. Tales ergo et illas tenebras esse opinare, non principaliter substitutas, sed processum secutas alterius. Has autem tenebras ferunt abysso superferri: quia extremitas aeris solita est conjungi corporum speciebus. Sed tunc aqua erat omnibus superjecta, propter quod necessario tenebras super abyssum fuisse relatum est.

6. *Et spiritus, inquit, Dei ferebatur super aquam.* Sive diffusionem aeris istius, spiritum dicit, percipe scriptorem portiones tibi mundi singulas enumerantem; nam fecisse Deum dicit cælum et terram, aquam et aerem, hunc liquidum atque diffusum; sive, quod verum magis existimo, et quod his qui ante nos fuere probatum est, Spiritum Dei dicit, id est sanctum. Reservavit enim Scriptura, ut præcipuam hujus competenter mentionem nominis declararet: nullumque alium spiritum dictum debemus credere, nisi sanctum, qui beate ac venerabilis Trinitatis expletor est, et hunc intellectum capiens, majus tibi subinde commodum conferri reperies. Quomodo ergo hic spiritus aquis superferebatur? dicam tibi non meum sermonem, sed viri cujusdam genere Syri, qui tantum aberat a sapientia sæculi quantum veræ doctrinæ proximus habebatur. Dicebat enim Syrorum vocem facundiorum esse, et propter Hebræicæ linguæ cognationem, Scripturarum magis sermonibus indulsisse. Sensus itaque dicti illius hoc modo est: *Superferebatur, inquit, Spiritus, hoc est fovebat et vivificabat aquarum naturam, ad similitudinem galinæ cubantis: vitalem virtutem his quæ fovebantur injiciens.* Hujusmodi ergo ratio quod dixit *superferebatur*, sic interpretatur, id est ad vivificandam aquarum naturam compellebat. Ex quo sufficienter

^a Editi, *nedom*. Colb. secundus, *necdum*. Mox unus codex, in malorum censeo parte.

^b Editi, *suspectam*. Colb. secundus, *susceptam*; et ita legi oportere multi fortasse arbitrabuntur. Sed non dubito quin vulgata lectio retinenda sit, cum apud Basilium legamus, *πᾶσαν οὖν τροπικὴν καὶ δι' ὑπονοίας ἐν γὲ τῷ παρόντι κατασκευάσαντες*. Nemo enim, opinor, non videt Eustathium, cum *suspectam* scripsit, exprimere voluisse illud, *καὶ δι' ὑπονοίας*. Sed ut alibi sæpe, ita hic quoque verborum Græcorum sententiam assecutus non est. Hunc locum ita conversum oportuerat: *Omnem igitur interpretationem, tropis et allegoriis constantem, in præsentia prætermittentes, tenebrarum notionem simpliciter et citra curiositatem, sensum Scripturæ secuti, accipiamus.*

^c Editi, *aqua iam omnibus*. Colb. secundus, *aqua*

erat omnibus. Aliquanto post idem codex, *super aquas*.

^d Editi, *quod magis existimo*. Colb. secundus, *quod verum magis existimo*. In Græco, ἀληθιστερον. Ibidem mss. duo cum editis, *præcipuam*. Alius, *præcipue*.

^e Antiqui duo libri et editi, *linguæ cognitionem*. Et hic quoque unius litterulæ mutatio pulcherrimam sententiam depravavit. Non enim *cognitionem* legi oportet, sed *cognationem*, ut ex Colb. secundo discimus, magisque ex verbis Basilii, quæ hæc sunt, *διὰ τὴν πρὸς τὴν Ἑβραϊδα γειννίαν*. Rursus Colb. secundus, *magis quæstionibus indulsisse*.

^f Editi, *fovebantur initians*. Antiqui duo libri, *injiciens*. In Græco, ἰνιτίζης, — Quæ vox ad ἡελεθός refertur ita ut sensus sit... *ad sim. Gall. cub. vitalem que virt. his quæ fovebantur immittentis*. Editi.

etiam illud quod a quibusdam valde requiritur, ap-
probari potest : quia nec genitali potentia Spiritus
sanctus caret.

7. *Et dixit Deus, Fiat lux.* Prima vox Dei naturam
luminis fabricavit, ac tenebras dispulit, mœrorem-
que dissolvit, et omnem subito lætam speciem ju-
cundamque produxit. Polus tunc apparuit, qui erat
interim celatus a Domino; tantaque ejus pulchri-
tudo perclaruit, quantam nunc etiam testificatur
aspectus. Aer autem illustrabatur ex ea luce quæ
sibi erat admixta, acutamque penetrationem proprii
fulgoris, ubique per omnes suos terminos intendebat.
Sursum enim ætheri erat cœloque vicinus; latitu-
dine autem boreales simul et australes, easque par-
tes, necnon et occiduas contingebat, quippe cujus
natura lucida est atque perspicua, propter quod
nullas moras aut tempora lux per eum commeans
sustinebat. Sicut enim obtutus nostros, sine ullo
momento temporis, aer mox ad ea dirigit quæ vi-
dentur; ita lucis accessum velociter, et omni celeritate
perceptum, per omnes fines suæ complexionis
infudit. Æther quoque venustius ^a illuminatum efficitur,
et aquæ splendidiore apparent, non solum quia
lucis candore lustrantur, sed etiam repercussione
ejus emicantes, clariorem reddunt aeris effigiem.
Ita omnia vox divina, grata et honesta constitu-
it. Nam sicut hi qui olei aspergine perspicuum
sibi profundum maris efficiunt, sic rerum conditor
Deus sui oris afflatu, jucunditatem lucis, mundo re-
pente constituit. *Fiat lux*, dixit Deus : confestimque
præceptio fuit opus, et facta natura est, quia nihil
voluptuosius in fruendo cogitationem poterit subire
mortalium. Sed et si quando vocem sermonemque,
vel præceptionem Dei dicimus, debes advertere non
intentione ^b motuque corporis vocem reddentis so-
num quempiam destinari, nec aerem lingua ^c verberatum,
esse Dei sermonem : sed voluntatis suæ mo-
mentum, quoniam propter eos qui docentur utilius
esse censemus, speciatim figurare præceptum. *Et
vidit Deus quia lux bona.* Quibus igitur lucem cele-
brare nos poterimus laudibus, cum tale de sua boni-
tate testimonium a Conditore meruerit? Licet divina
verba nostros paria oculos de illa judicare compellant,
nam sermo non sufficit explicare quantum sensus
aciei præveniens attestatur. Si enim pulchritudo
corporea ex ^d membris inter se rite compositis, et
ex coloris venustate formatur, quomodo lucem cujus
natura simplex est, sibi que per omnia similis, plena
prædicatione quod bona sit, possumus explicare?
Ita enim et aurum bonum dicimus, non quia bene

operatum est, sed quia coloris sui magna nobis
oblectamenta largitur. Similiter etiam stella quæ
vocatur Antifer, omnium siderum pulcherrima no-
minatur, ^e non propter eximiam compaginationem
membrorum, quæ nulla sunt ei, sed quia lætum ala-
cremque fulgorem nostris impendit obtutibus. Hu-
jusmodi ergo Dei testimonium, non ad hoc solum
rêspicit quod per se lux bona est et jucunda cernen-
tibus, sed etiam propter utilitatem quæ postmodam
ex ea fuit collata mortalibus, bonam dixit. *Et sepa-
ravit Deus inter lucem et tenebras*, id est incommix-
tam naturam illarum, sibi que ex contrarietate dis-
parem fabricavit; quippe quas prolixis a se spatiis
et destituit et discrevit, sicut dictum est : *Et vocavit
Deus lucem diem, et tenebras vocavit noctem.*

8. Nunc quidem post solis creationem dies appel-
latur, id est aer ^f sole illustratus, cum in hemispha-
rio quod supra terram est commoratur; nox autem
dicitur terræ obumbratio, quæ sole in occasu con-
dito generatur, tunc autem non solum corporis
motu, sed diffusionem principalis luminis, modo se
subducentis, modo denuo reducentis, secundum di-
vinam præceptionem dies fiebat, noxque sequebatur.
Et facta est vespera, et factum est mane dies unus.
Vesperæ igitur nuncupatio, communiter intelligenda
est. Nam et incipiente die, et ad occasum vergente,
nox ei sua vicinitate contigua est : verumtamen ut
nativitatis diurnæ privilegia reservaret, dixit primo
vesperam, dicens quia nox diem comitatur. Nam
antequam lux crearetur, nox non habebatur in mun-
do, sed tenebræ. Obumbratio ergo terræ quam sa-
pientia diximus intercidens diem nox appellata est :
et deo novo nomine post generationem vocitata est :
Facta est itaque vespera, et factum est mane : non
dixit *dies atque nox*, sed *vespera et mane*, ut voca-
huli videlicet dignitatem parti meliori tribueret.
Nam dies æque vesperam maneque contingit, et
hanc consuetudinem reperies ubique custodire Scri-
pturam in temporibus numerandis. Dicimus enim
tot dies elapsos esse, nullam facientes noctium men-
tionem, sicut psalmus docet : *Dies annorum nostrorum
(Psal. LXXXIX, 10).* Et iterum Jacob : *Dies ritæ
meæ breves et mali (Gen. XLVII, 9).* Et alibi : *Omnes
dies vitæ meæ (Psal. XXII, 6).* Ergo quæ tunc histo-
riæ causa relata sunt, pro legibus in posterum valitura
scriptor instituit. *Et fuit vespera, et fuit mane dies unus.*
Quamobrem non dixit, primus, sed unus? Et ^h certe
consequentius fuerat ei, qui dicturus erat de secundo et
tertio, et quarto, primum diem potius appellare quam
unum. Sed hoc dixit, aut mensuram diei simul noctis

^a Colb. secundus, *illuminatus efficitur*; et ita ex
regulis grammaticis legi oportere putarem, nisi vox
æther esset neutrius generis apud Eustathium, qui
in libro tertio ultra medium sic scripsit, *æther au-
tem quis dubitet flammeum esse?*

^b Editi, *mentionem motuque*. At nostri tres mss., *in-
tentionem motuque*.

^c Editi, *verberatum sermonem*. Colb. secundus,
verberatum esse Dei sermonem. In Græco, τὸν ἄεθρον
λόγον.

^d Colb. secundus, *ex membris et coloribus inter se*

compositis et ex venustate formatur.

^e Codex unus, *non pro eximia compaginatione.*

^f Editi, *sole illustratus*. Colb. secundus, *sole illu-
stratus*.

^g Colb. secundus, *breves et maligni*. Statim editi,
quæ tum historiæ. Libri veteres, quæ tunc historiæ.

^h Editi, *quia certe*. Antiqui duo libri, *et certe*. In
Græco, καὶ τότε. Ibidem editi, *qui districturns e. l.*
Colb. secundus, *qui dicturus erat*. Alii duo mss., *qui
dicturus est*.

que definiens, et tempus ^a utriusque conjungens : ut A viginti quatuor horæ unius spatium diei viderentur efficere, subaudientibus videlicet nobis, quia nuncupatione diei, nox quoque debet intelligi. Unde, etiam si unum ex his fieri longiorem, solstitiali immutatione contigerit, præfinitum tamen tempus horarum utriusque complectitur intervalla, tanquam si dixeris viginti quatuor horas ad mensuram unius diei pertinere : vel unum forsitan dixit, ob hoc, quia in cælo de certis signis in eadem iterum sub uno die processio solis et reversio celebratur. Ita quoties vespera vel mane, secundum solis circuitum, terrarum orbem complectitur, non ampliore tempore quam unius diei spatio, propria solet curricula definire. Vel sicut secretior tradit ratio, Deus cum naturam temporis procrearet, et mensuram ei signaque certa ex dierum B constituit intervallis : et per septimanam numerari voluit, eamque semper in semetipsam converti præcepit, motum temporis metientem, rursusque ^b septimanam supplere jussit unius diei spatio, quæ septies in semetipsa reflectitur. Hæc enim ratio est volubilitium schematum, ut a se incipientia semper in semetipsa ferantur. Quod etiam sæculorum proprium est, quæ per sua se incessanter vestigia revolvendo, terminum nulla ratione percipiunt. Propterea verticem temporis non primum, sed unum nuncupavit diem : ut ex ipsa nuncupatione cum sæculo sibi servaretur affinitas. Rerum enim simplicium, nihilque commune cum aliis habentium, specimen indicans, congrue penitus et decenter nominatus est unus. Et quamvis multa sæcula nobis Scriptura declaret. dicens sæcu- C

^a Antiqui duo libri et editi, *utriusque contingens*. At Colb. secundus, *utriusque conjungens*, et ita scribendum judicavimus ob illud συνάπτων. Mox editi, videntur efficere. At nostri tres mss., viderentur.

^b Antiqui duo libri et editi, *rursusque septimanam supplere jussit unius diei spatium*. At Colb. secundus ut in contextu. Ibidem codex noster, *qui septies*.

^c Editi et Colb. primus, *sive sæculum, sive septimum dixeris*. Colb. alter, *sive secundum septimum dixeris*. Vetus codex qui apud nos servatur, *sive sæculum*

lorum esse sæcula, tamen nec ibi primum, aut secundum, aut tertium sæculum numeratur. Unde causarum potius diversarum actuumque differentias, et non sæculorum circuitus et successiones ac fines datur intelligi. *Dies enim*, inquit, *Domini magnus et lucidus* (Joel. II, 11). Et alibi : *Quid vobis querere diem Domini? Qui tamen tenebras habet, non lucem* (Amos V, 18). Sed tenebras eas dixit quæ deputatæ sunt sibi dignis. Nam inocciduum et sempiternum diem illum sermo testatur, quem etiam octavum psalmus appellat : quippe qui extra tempus habetur. Sive ergo diem, sive ^c sæculum, sive septimum dixeris, ex eodem trahitur intellectu, singulariter et non multipliciter declaratur. Itaque ut ad futuram vitam nostra cogitata dirigeret, diem principalem, qui est imago sæculorum, unum non immerito vocitavit, ut pote lumini æquævum. Dico autem sanctum Dominicum qui resurrectione glorificatus est Salvatoris. Et hoc est quod dixit : *Facta est vespera, et factum est mane dies unus*. Sed vesperæ quidem illius narratio occupata, præsentis vespera modum cursui nostræ disputationis imponit. Pater autem veræ lucis, qui diem cælesti lumine decoravit, et noctem ignis radiis clarificavit, corda vestra perlustret agnitione veritatis, et intemeratam custodiat vitam vestram, præstans vobis honeste ambulare, quatenus fulgeatis ut sol in claritudine sanctorum suorum, ad exultationem meam in diem Domini, cui gloria et honor, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

septimum dixeris : in quibus omnibus vitii aliquid inesse suspicor. Mihi igitur verisimile fit vocem *septimum* loco motam fuisse, eamque reponi debere paulo altius, hoc modo : *Quippe qui extra tempus septimum habetur* : cui conjecturæ non parum favent Basiliana illa, διὰ τὸ ἔξω κισθῆναι τοῦ ἰδδοματικῆ τοῦτου χρόνου. Ut hæc sunt, nihil in contextu mutavimus, fidem librorum antiquorum secuti. Aliquanto post Colb. secundus, *ut sol in claritate*.

LIBER TERTIUS.

1. Primæ diei opera, vel potius unius, neque enim fas est ei nos detrahare dignitatem quam a Conditore promeruit, cum per se singulariter ederetur, nullatenus aliarum connumerata curricula, ^a cum omnia quæ in ea facta sunt, heri noster sermo disseruit. Et hæc passim dividens, alimoniam matutinam, vespertinamque lætitiæ præstitit animis auditorum ; nunc autem ad miracula secundi diei properamus. Hoc autem commemorans, non in referentis potentia colloco quæ dicuntur, sed in Scripturæ gratia, quæ naturaliter possidens intelligendi facilitatem, illis anorem suum cordibus inspiravit, qui persuasioni superflua anteferebant veritatem ; sicut et psalmus veri

suavitatem demonstrans, ita dicit : *Dulcia faucibus meis verba tua, super mel ori meo* (Psal. cxviii, 103). Heri itaque, quantum possibile fuit, erga verba Domini commorantes vestros sensus delectatione replevimus. In hodiernumque diem festinanter occurrimus, sequentium rerum miracula spectaturi. Verumtamen minime latere nos potuit, quia multi opifices labore suarum inanuuum victitantes, circumstant nos, et admonent ut narrationem propositam brevitate stringamus, ne diutius extrahantur ab opere. Quibus hoc respondeo, quia pars modica temporis fenerata Deo, non solum ipsa non deperit, sed cum magnis ab eo rependitur incrementis. Omnes ^b enim res quæ occu-

^a Editi, *cum omnibus*. At nostri tres mss. *cum omnia*. Statim editi, *intelligendi facultatem*. Libri veteres, *intelligendi facilitatem*. In Græco, τὸ εὐπαράδεικτον.

Paulo post editi, *quæ persuasioni*. Colb. secundus, *qui persuasioni* : recte.

^b Editi, *omnes enim res*. Antiqui duo libri, *omnis*

patronum causas efficiunt, Dominus omnipotens opportunè scilicet tribuens corporibus fortitudinem, animisque lætitiã, nec non facultatem negotiis peragendis, si tamen nos sæcularibus præponenda spiritalia censeamus. Quod si forsitan in præsentia vita, remunerationem bene gestorum recipere non poterimus, futuris tamen sæculis, copiosos sine dubio thesauros sortiemur. Quapropter obsecro vos ut omnes cogitationes mundanas de vestris mentibus excludatis, et penitus mihi vos integros præbeatis. Neque enim ullum commodum capiet præsentia corporalis; cum mens curis implicata terrestribus, creditur a absentare.

2. *Et dixit Deus: Fiat firmamentum; et sit separans inter aquam et aquam.* Jam quidem hesternò die audivimus verba Domini dicentis: *Fiat lux, hodie, Fiat firmamentum.* Plus tamen quiddam videntur habere præsentia. Neque enim verbum in nudo præcepto remansit, sed causa per quam quæritur firmamenti productio apertius declaratur; id est, *ut dividat inter aquam et aquam.* Primo quidem reputemus, discutientes quomodo Deus alloquitur, nostris ne, id est hominum more, qui prius futuræ rei formam concipimus intellectu; deinde ex subjectis congruas et familiares unicuique significationes colligentes exprimus, et post hoc ministeriis vocalium officiorum cogitata manifestantes, per ^b aeris crepitum et articulati sermonis obsequium, publicamus sensum corde conceptum. Et quomodo non insanire dicendus est qui Deum talibus officiis indigere pronuntiat ad explananda quæ cogitat; cum magis pium sit asserere, quia voluntas divina, et prior impetus mentis ejus, Verbum est Dei? Quod ideo in specie quadam Scriptura figuravit, ut ostenderet quia non solum fieri voluit creaturam, sed etiam ^c aliquo cooperante perfecit. Poterat enim sicut ex initio de omnibus historicis, et modo referre, quia *in principio fecit Deus cælum, deinde fecit lucem, et postea firmamentum*: nunc autem Deum jubentem et loquentem videtur inducere, nullo non impediens fascino quominus vestigiis ^d iudiciisque producti, ad contemplationem ejus qui est ineffabilis veniamus. Quæ enim labore quæsitæ sunt, et jocunde percipiuntur, et diligentissime conservantur. Nam quorum facilis habetur adeptio, eorum sine dubio fastidiosa possessio est, propterea nos tramitem verè rationis ingressos, ad explorandum

^{animi res.} Vulgatam lectionem retinendam censemus, sic tamen ut aliquod verbum post vocem *omnipotens* suppleatur, hoc modo: *Dominus omnipotens submovebit, opportunè scilicet,* etc. Nam aliquid hoc loco et in editis et in mss. deesse vel cæco apparet.

^a Colb. secundus, *creditur absentata.*

^b Idem codex, *per aeris spiritum.*

^c Editi et duo mss., *aliquo operante.* Colb. secundus, *cooperante*: verbum pro verbo, cum Græce legatur *διὰ τούτου; συνεργού.*

^d Editi, *iudiciisque producti.* Libri velères, *producti.*

^e Editi, *cum destinationis cooperantem latere,* etc. At Colb. secundus, *cum destinationis cogitationis latere,* etc. Ita hunc locum emendare conati sumus, ut, voce *cooperantem* retenta, pro *destinationis* scripserimus

A dirigit Unigenitum. Et certe vocifero sermone non erat opus incorporæ naturæ, cum ^e destinatio cogitationis cooperantem latere non posset, quippe quibus consiliorum societas, ex ipsa potestate suppeditat. Nam vox propter auditum necessaria est, et auditus propter vocem. Ubi vero nec aer est, nec lingua, nec aures, nec tactus asperior, ad sensum capitis repressum sonitum perducendo, ibi nec sermo necessarius est, sed ex ipsa, ut ita dixerim, cardinali cogitatione fit participatio voluntatis. Sicut ergo prædiximus, ut mens nostra consurgeret ad inquisitionem vultus ejus de quo agimus, prudenter et optime schema hujusmodi elocutionis assumpsit.

3. Secundo loco quærendum est si aliud præter id quod initio factum est cælum, firmamentum fuit, quod tamen et ipsum cælum vocitur; vel si certe duo cæli sunt, quamquam philosophi de cælo disputantes tolerabilius ^f acquiescent linguas suas truncandas exponere, quam ut duos cælos esse concedant. Unum enim asserunt cælum, cujus naturam minime pati confirmant, ut secundum vel tertium adjiciatur ei, quoniam, inquit, tota cæli substantia in unius conformatione consumpta est. Singulare namque ferunt corpus esse vertibile, certoque ambitu circumseptum, quod quia in primi cæli creatione profecit, nihil ^g reliqui esse ad secundi vel tertii compositionem. Sed hæc dicentes materiam quamdam ingentem *Conditori* opinantur hâbitam, ex prima fabulositate sequentiõ mendacia contextentes. Nos autem rogamus Græcorum philosophos, non ^h antea nostra reprehendere, quam inter se valeant ipsi tenere concordiam. Nonnulli enim ex his infinitos esse cælos asserunt, et mundos innumerabiles: quorum quando malesuadam professionem superaverint acriores, probationibus quibusdam ex geometriæ necessitate collectis, rursus affirmare se putant, eo quod natura non ferat, ut aliud cælum præter unum generari potuerit. ⁱ Sed eos tunc magis nos risu dignos dicimus, maxime quia videntur sæpe quoque in aqua fieri plurimi, unde dubitandum non est de multitudine cælorum, et quod vivida creatrix omnium virtus, in eorum constructione suffecerit, quorum fortitudinem et magnitudinem, si Dei potentiam contemplati fuerimus, non arbitrabitur discrepare a fluxu liquoris, qui cum in vacua vasa diffunditur, quibusdam interdum reflationibus intumescit. Ergo risibilis eorum penitus pro-

ex Colb. secundo, *destinatio cogitationis.*

^f Colb. secundus, *acquiescerent.* Nec ita multo post idem codex, *in unius confirmatione.* Subinde hic ille ipse codex, *ambitu circumscriptum.*

^g Editi, *reliqui esse.* At nostri tres mss., *reliqui esse.*

^h Vocem *nostra* ex Colb. secundo addidimus.

ⁱ Editi, *sed eos tanto magis risu.* Antiqui duo libri, *sed eos tunc magis nos risu,* etc. Aliquanto post editi, *et vivida creatrix omnium virtus.* Colb. secundus secundis curis, *et an creatrix omnium virtus.* Vetus hic noster codex, *et quod vivida creatrix,* etc. Sed, ut verum fatear, vox *quod* scripta est in nostro hoc libro secundis curis; sic tamen ut addita sit aut eadem manu, aut certe antiquissima. Eam vocem addendam censuimus.

positio est, de omnipotentis impossibilitate certantium. Nos autem tantum absumus secundo cœlo discredere: quia et tertium profitemur, cujus beatissimus Paulus non est fraudatus aspectu (*II Cor. xii, 2*). Nam psalmus nominans cœlorum cœlos etiam plurimorum nobis subjicit intellectum. Nec tamen admirabilior ista quæstio, septem illis ^a orbibus videtur, secundum quos ferri septem stellæ, consonanter ab omnibus prædicantur: quos etiam reconditos in se dicunt, exemplo cadorum uno super alium commissorum, et eos contrariis adversus se motibus impulsos, et acuta cum gravibus temperantes, concentum quemdam .et harmoniæ melos reddere dulce confirmant. Cujus rei assertores, cum fidem dictorum suorum ratione communis sensus approbare cogantur, hoc dicunt quia per veterem consuetudinem ^b intenti **B** auribus, erga crepitum illum qui ex prima nativitate resonuit, usu quotidiano, oppletarum aurium sensus obscuruit, atque ideo minus harmoniam possumus auscultare, sicut in officina fabrilis, assiduis icibus operantium contusus hebescit auditus. Verum has sæculariorum ^c meditates astutias illis tractare permittentes, nos ad sermonem redeamus Ecclesiæ. Dictum est itaque a præcessoribus nostris, non esse hanc secundi cœli creationem, sed prioris expositionem. Ibi enim carptim Scriptura retulit cœli terræque facturam; hic curiosius rationem ^d tradidit nobis, qua unumquodque confectum sit elementum. Nos autem dicimus quia quando et nomen aliud, et usus proprius est in secundo, aliud esse necessario illud ^e quod primo factum est cœlum habens naturam **C** validiorem, quæ præstat rebus omnibus utilitatem præcipuam.

4. ^f *Et dixit Deus: Fiat firmamentum, et sit dividens inter aquam et aquam.* Igitur antequam radicem eorum quæ scripta sunt attingamus, experiamur ea quæ nobis objicienda putamus ab aliis improbare. Sciscitantur namque nos, proponentes, si sphæræ simile habetur firmamenti corpus, sicut visio ipsa testatur, ^g quomodo fluitans aqua, semperque ad inferiora delubricans, poterat in globositate curvati firmamenti consistere? Quid responderemus? quia non omnimodis, quod videtur nobis suspicientibus intrinsecus esse volubile, hoc etiam extrinsecus in sphæræ similitudinem creditur esse formatum. Siquidem lavacrorum marmoreas videmus cameras, interius quidem **D** semirotondo schemate fabricatas, in fastigiis

vero suis habere planitiem. Cessent ergo super hoc nobis calumniam generare, jactantes quod aqua non possit in superioribus partibus contineri. Reliquum est ut dicatur quæ natura sit firmamenti, et cujus rei gratia intercedere statuta est aquis. Solenne igitur Scripturæ est in causis virtute præstantibus, hæc proferre, velut si dicatur: *Dominus firmamentum meum et refugium meum (Psal. xvii, 5)*. Et alibi: *Ego firmavi columnas ejus (Psal. lxxiv, 4)*. Et: *Laudate eum in firmamento potentia suæ (Psal. cl, 1)*. Et sæculares quidem firmum corpus dicunt, quasi condensatum; et referunt quod ad distinctionem mathematici corporis indicatur; aliud est enim mathematicum, et aliud quod intervallorum prolixitate subsistit, id est, in altitudine et latitudine distensum. Quod autem firmum est, cum sit ^h di-junctum spatiis, etiam duritiam possidet. Sed Scriptura consuevit illud corpus quod est validum nimis et solidum vocare firmamentum, sicut et aerem crassum et concretum eodem solet sæpius appellare vocabulo, cum dicit: *Qui firmavit tonitruum (Amos iv, 13)*. Spissitudinis enim duritiam, quia spiritus conceptus in nubibus violenterque proruptus efficit sonum tonitrualem, firmationem tonationis appellat. ⁱ Unde nunc quoque arbitramur in aliqua firmissima natura, meatum aquarum lubricatione inque consistere, et contentam vocis hujus repagulo sustineri, quoniam de aquarum communium editione nativitatem creditur habuisse, vel certe humori coagulato similem esse convenit æstimare: aut ejusmodi alicui materiæ, quæ ex diffusionem liquoris sumpsit originem, qualis est lapidis natura crystallini, quem ferunt ex aquarum concretionem generari. Lapis vero qui proprie lucidam possidet perspicuitatem, et qui secundum suam naturam fuerit sincerus inventus, nec alicujus putredinis admixtione ^j fœdatus, nec fundus rimis aliquibus fluxus est, acri similis habetur in colore; sed nulli eorum conferre nos fas est firmamentum. Puerilis enim revera et insipientis est mentis, talem capere de cœlestibus opinionem. Sed neque si omnia in omnibus sunt, id est, ignis in terra, aer in aqua, in aliis alia, nec quia eorum elementorum quæ nostris sensibus subjiciuntur, nihil sociale habetur, vel mediarum, vel contrariorum communionem causarum: ob hoc etiam arbitrari debemus, firmamentum, aut unum ex simplicibus esse, aut **D** quod ex eis processit esse promiscuum, cum manifeste nobis Scriptura præcipiat nihil sensui nostro

^a Editi, *septem illis ordinibus*. Codex noster et Colb. secundus, *septem illis orbibus*. Græce, τῶν ἑπτὰ κύκλων.

^b Antiqui duo libri, *intentis auribus*. Alius, *intenti auribus*. Aliud scripsit Basilius, aliud interpres. Quare qui sententiam verborum Basilius nosse cupiet, ipsos fontes Græcos adeat suadeo.

^c Editi, *meditatus*. At nostri tres mss., *meditatas*.

^d Editi, *tradit... quia*. Veteres duo libri ut in contextu.

^e Editi, *primo quod*. Antiqui duo libri, *quod primo*.

^f Editi et duo mss., *Et dixit Dominus*. At Colb. secundus, *Et dixit Deus*.

^g Editi, *quomodo fluctuans aqua semper ad inferiora*.

Antiqui duo libri, *quomodo fluitans aqua semperque ad inferiora*. Alius, *quomodo fluitans aqua, semperque ad inferiora*.

^h Editi, *distinctum spatiis*. Veteres libri, *disjunctum spatiis*.

ⁱ Editi, *tunc*. Colb. secundus, *nunc*. Statim idem codex, *consistere, et contentam*. Vocula et in editis desideratur. Aliquanto post veteres duo libri et editi, *aut ejus alicujusmodi materiæ*. Alius, *aut ejusmodi alicui materiæ*.

^j Sic mss. duo. At impressi libri, *fœdatur*. Ibidem editi, *rimis alicujus*. Codex noster et Colb. secundus, *rimis aliquibus*. Græce, τῶν διαφόρων. Subinde Colb. secundus, *quæ nostro sensui*.

licere amplius quam concessum est opinari. Nec illud nos, quæso, prætereat indiscussum, quod postquam Deus præcepit, dicens : *Fiat firmamentum*, non sine ratione ^a adjecit historicus : *Et factum est firmamentum*. Nam ante *fecit Deus firmamentum*. Et iterum : *Divisit Deus*. Auscultent igitur surdi, et illuminentur ad videndum cæci. Quis autem tam surdus est, quam qui non audit ita palam vociferantem Scripturam? vel quis tam cæcus, nisi qui evidentibus documentis instructus, gloriam Unigeniti non respectat? Et dixit Deus : *Fiat firmamentum*. Hæc vox destinationis indicat causam. Quod autem dixit : *Quia fecit Deus firmamentum*, perfectionis est demonstratio.

5. Nunc in reliqua sermo vertatur. *Et sit dividens inter aquam et aquam*. Infinita erat, quantum datur intelligi, aquarum diffusio, undique alluentium terram, ita ut aliorum etiam elementorum statutos terminos videretur excedere; ^b propterea in sequentibus dicitur abyssus circumdedisse tellurem. Sed multitudinis quidem aquarum causam paulo inferius exponemus. Veruntamen nullus nostrum, sed nec eorum qui valde sunt eruditi et acutissime intuentes ad corruptibilem hanc fluxamque naturam, opinando valebit reprehendere, vel ^c impossibilia vel figmentis quibusdam narrationi conglutinata nos verba proferre; nec exiget probationes per quas possumus astruere super quid aquarum fuerit natura fundata. Ea enim ratione qua terram aquis graviolem firmantes, in media omnium hanc libratam esse pronuntiant, illam quoque cœlestem aquam, propter naturalem impetum ejus, semper ad ima tendentem, et propter æqualitatem ex omni parte collocatam, necesse est super orbem terrarum stabiliter permanere. Ergo ampla nimis erat aquarum natura, ac non pro terræ dimensione diffusa, sed multo largius illius ambitum superabat. Ita ex initio magnificentissimus artifex futura prospiciens, sequentium utilitatem ex priorum dispositione constituit. Quæ causa fuit ergo ut aquæ enormitas exuberaret in terris? Quoniam necessaria erat rebus ignis natura, non solum erga dispensationem terrestrium, sed etiam ad perfectionem cunctorum. Etenim brevissima semiplenaque forent omnia, si maximis ac principalibus elementis aliquid minus esset, quæ quidem contraria sibimet,

^a Editi, *adjacet historicus*. At nostri tres mss., *ad-jerit*. Haud longe editi, *et factum est firmamentum*. Et iterum Colb. secundus, *Et factum est firmamentum*: nam *et fecit Deus firmamentum*. Et iterum. Codex noster ut in contextu.

^b Editi et Colb. primus, *propterea insubsicibilis dicitur*, novo necdum audito loquendi genere. Colb. secundus, *propterea in sequentibus dicitur*. Eustathius expressum voluit illud Basilii, *διὰ τοῦτο γὰρ ἐν τοῖς κατόπιν*, etc. Sed tam longe a scopo aberravit, ut longius aberrari non possit. Nam hæc verba ita reddita oportuerat: *Propterea in superioribus dicitur abyssus*, etc. Neque vero hoc loquendi genus, *ἐν τοῖς κατόπιν*, Eustathio soli, sed et aliis scriptoribus peritissimis errandi causa fuit et occasio.

^c Editi, *impossibilia, figmentisque quibusdam narrationi conglutinatis*. Colb. secundus, *vel impossibilia vel figmentis quibusdam narrationi conglutinata*, ver-

atque alternæ substantiæ devoratoria scimus esse. Ignis enim consumit aquam, quando virtute præcellit, aqua vero cum abundaverit exstinguit ignem. Erat ergo necessarium, neque concordare inter se firmiter hæc elementa, nec integra ^d penitus defectione alterius, præbere causam solutionis rerum omnium, ideoque sufficientem gubernator mundi reposuit humoris copiam, ut præscriptos sibi terminos non excedens, igneæ posset edacitati resistere. Deus enim, qui omnia sub ponderationis et mensuræ ordinationis constituit, *cui etiam guttæ imbrium numeratæ sunt*, teste Job (xxxvi, 27), noverat quanto tempore aqua in orbe terrarum permanere deberet, et vel quantam igni alimoniam prepararet. Hæc est aquarum ratio secundum creaturam. Veruntamen usus ignis quam ^B necessarius sit rebus humanis, quis ita vivendi penitus expers habetur, ut hoc non aliter nisi ex ^e doctrinæ traditione cognoverit? Nam non solum hæc artes quæ vitæ humanæ sustentatrices sunt, indigent ignis auxilio, sed arborum etiam germinatio, fluctuumque maturitas, et animalium tam terrestrium quam marinorum nativitas, neque principio processisset, neque perduraret in tempora, si caloris beneficium defuisset. Aquarum quoque abundantia valde tuit necessaria, ut incessabiliter et sine intermissione pastum sibi de his ignis atraheret.

6. Intuere denique diligentius creaturam, et invenies vim fervoris cunctis quæ oriuntur et occidunt, potenter hære. Propterea terris aquæ largissimæ sunt infusæ, ultraque quam videntur sunt extensæ, quæ et fundum telluris attingunt; unde etiam fontibus et puteis largior copia manandi suppeditat, præcipientesque torrentium ^f cursus, ut humor in multis ac diversis videlicet horreis conderetur. Itaque ab Orientis partibus hibernis progreditur Indus fluvius, omnium violentior fluentorum, sicut speculati sunt ii qui situm orbis describere terrarum. De meridiana autem locis Bactrus effluit et Choaspis, et Araxes, ex quo Tanais, abruptus in Mæoticam transit paludem. Phasis autem de Caucasii exit montibus, et innumerabiles alii, de ^g regionibus arctoïdis ad Euxinum feruntur Pontum. Ab Occidentis vero climatibus æstivis, sub Pyrenæo vertice Tartesus, atque Ister, quorum unus in exteriora maria decurrit, alter veniens

D hosius quidem, sed ita tamen ut exprimatur utcumque illud, ἡ πλασματώδη. Mox editi, *quas possumus*. Libri veteres, *possimus*.

^d Editi, *penitus defectionem*. Nostri tres mss., *defectione*.

^e Antiqui duo libri et editi, *ex doctrinæ traditione*. Colb. secundus, *ex doctrina et ratione*. Statim editi, *hæc artes*. Veteres duo libri, *ex artes*.

^f Editi, *cursus et humor*. Codex noster et Colb. secundus, *cursus, ut humor, etc.*, optime. In Græco, *ὑπὲρ τοῦ*.

^g Editi, *de regionibus Arradis*: quæ vox quid sibi velit, ne Mopsus quidem aut OEdipus divinarit. Colb. primus, *de regionibus Arcadis*, non clarius. Alter Colb., *de regionibus arctoïdis*: quam scripturam veram esse et sinceram constat ex Græcis illis, ἀπὸ τῶν ἀρκτωῶν.

per Europam, digeritur in Pontum. Eos autem quid A
 necesse est enumerare, qui de Riphæis Scythiæ inter-
 ioris montibus oriuntur? Quorum est Rhodanus, qui
 cum pluribus aliis navigabilibus fluviiis, Galatas et He-
 sperios, Celtorumque gentem, multasque finitimas
 præteriens nationes, pelago miscetur Occiduo. Nam
 eorum qui ex superiore meridie per Æthiopiam de-
 scendunt, id est, ^a Tages, et Nisus, et Cremeas, et
 Nilus; alii in nostrum mare influunt, alii in cetero-
 rem devolvuntur Oceanum; licet Nilus non sit flumi-
 nibus comparandus, quippe qui more pelagi, tempore
 diffusus æstivo, terram stagnare consuevit Ægyptiam.
 Ita mundi pars habitabilis aquis tota repleta est, non
 minus fluctibus æquoreis circumseptæ, quam amnibus
 irrigata, propter ineffabilem sapientiam Conditoris,
 qui repugnatricem calori naturam, ut esset sufficiens B
 ordinavit. Erit autem tempus quo ignis cuncta torre-
 bit, ut testatur Isaias, loquens ad omnium Dominum
 Deum: *Qui dicit abyso: Dissipaberis, et omnia flumina
 tua siccabo (Isai. XLIV, 27)*. Despecta ergo sapientia
 sæculari, recipe una nobiscum magisterium veritatis,
 nullis quidem facundiæ phaleris exornatum, scientiæ
 vero ratione potissimum.

7. Propterea: *Fiat firmamentum in medio aquæ,
 et sit dividens inter aquam et aquam*. Diximus quid
 significat appellatio firmamenti: id est, non duram
 fortemque naturam, quæ fulmine aliquo sustentatur
 et pondere. Nam multo proprius ejusmodi vocabulum
 terra meruisset, sed propter substantiam superiorum,
 quæ subtilis et rara est, nulloque sensu comprehen-
 sibilis habetur, firmamentum nuncupavit, compara-
 tione scilicet corporum leviorum, quæ nec visu, nec
 tactu valemus attingere. Et simul cogita locum queni-
 dam, qui discernit humorem, cujus partem tenuio-
 rem supernis stationibus deputavit, crassiorem vero C
 limosamque inferioribus destinavit, ut illa quæ ex
 initio facta est temperatio permaneret, aquarum pau-
 latim ^b minutione confecta. Sed tu quidem liquoris
 amplitudini non discredis, ad ignis autem vim non
 respectas, qui licet exiguus habeatur in visu, multi-
 tudinem tamen aquarum valet expendere. Semper
 enim trahit ad se subjectas undas, in modum medi-
 catoriæ cucurbitæ; facileque consumit eas exemplo
 luminis lucernalis, quod per ^c appositam stuppam
 lambens oleum mox peredit. Æther autem quis dubi-
 tet flammeum esse atque torridum? Quod nisi statu-
 tis sibi a Creatore finibus frenaretur, facile cuncta D
 consumeret: quæ res prohibet ut non totus humor
 qui rebus diversis insertus est calore solis voratus
 aresceret. Ob hoc cœlestis facta est aqua loco supe-
 riore collecta, quam paludes, et fluvii, pelagusque

surgentibus de se vaporibus exhalant, ut non ardor
 æthereus omnia quæ subjecta sunt conflagraret. Si-
 quidem solem quoque videmus, æstate stagna leviora
 brevissimo temporis spatio repente siccare. Ubi ergo
 est aqua illa? Demonstrent nobis callidi, dubium ne
 cuipiam potest esse quin fervore solis expensa defe-
 cerit? Licet nec calidum solem dicant esse, tanta illis
 suppeditat in loquendo facultas. Et considerate quo
 freti documento, rebus evidentissimis adversantur.
 Quoniam, inquit, candidus ^d color ejus est, et non
 rubeus, aut puniceus habetur, ob hoc non igneum
 solem esse contendunt. Calorem autem ferunt ex
^e asperiore ejus circumversione procedere, hoc videli-
 cet argumentantes, ut asserant solem nihil expendere
 de humore. Sed ego, etiamsi non verum sit quod ob-
 jicitur, non refutabo sermonem, utpote mihi astipu-
 lantem. Dicebatur enim propter ignis edacitatem
 aquarum necessariam esse multitudinem: nihil tamen
 interest utrum naturalis sit an quæsitus ardor, dum-
 modo circa eandem materiam similes casus exer-
 ceat, id est, sive cum inter se ligna fricantur, flamma
 consurgit, sive sponte succensus ignis, quæ fue-
 rint injecta consumpserit, unus scilicet atque idem
 exitus ab utroque procedit. Et certe videmus mode-
 ratricem sapientiam Dei, solem in alias partes ex aliis
 transponentem, ut non semper in eisdem commora-
 tus locis, fervoris aviditate mundanum depopuletur
 ornatum. Sed nunc eum ad Australem zonam, nunc
 ad signa solstitialia pro temporum mutatione tradu-
 cit, atque inde in arctoam regionem convertit, ut
 paulatim per diversa commigrans terrenis fructibus
 temperamenta custodiat. Videant tamen si non ipsi
 sibi probantur obsistere, cum mare ideo confirmant
 incrementis fluvialibus non augeri, quia calore solis
 absorbetur, unde etiam salsa et amara ejus aqua
 perficitur, ut pote quæ saporem propriæ dulcedinis,
^f raptu fervoris amittit et ubi leviolem quidem par-
 tem secum aufert, graviorem vero et limosam, velut
 fecem aliquam hic relinquit. Sed qui de mari modo
 talia disserebant, rursus mutati nullam defectionem
 fieri liquoris a sole pronuntiant.

8. *Et vocavit Deus firmamentum cœlum*. Propri-
 um quidem aliud illi conveniens fuerat nomen. Scimus
 tamen sæpissime cœlum dici locum spissum densa-
 tumque aeris istius palam nostris obtutibus occurren-
 tem. Cœlum autem a cernendo vocari, quod ex Græ-
 corum melius etymologia colligimus, quod οὐρανόν
 appellant, ἀπό τοῦ ὀραῖσθαι, sicut dicit Scriptura, *vo-*
latilia cœli (Psal. viii, 4); et alibi, *volatilia secun-*
dum firmamentum cœli (Gen. i, 20). Tale est et quod
 dicitur: *Ascendunt usque ad cœlum (Psal. cvi, 26)*.

^d Antiqui duo libri et editi, *calor ejus*. Colb. se-
 cundus, *color*. Græce, τὴν χροίαν.

^e Editi, *ex asperiori ejus circumversione*. Antiqui
 duo libri, *ex asperiore ejus circumversione*: quibus
 verbis Eustathius exprimere voluit Basilianum illud,
 ἐκ τῆς ταχέως εἶναι περιστροφῆς. Sed in hoc erravit,
 quod pro ταχέως legerit ταχέως.

^f Editi, *raptio*. Colb. secundus, *raptu*.

^a Editi et mss., *id est, Tages et Nisus*, male. Quo
 loco errasse arbitror non librariorum, sed Eustathium
 ipsum, qui cum in exemplari Græco ὄτι Διγῶν inven-
 nisset, inepte syllabam τε voci Διγῶν conjunxit, sic-
 que ex his duabus vocibus effecit unam, Ταγῶν, unde
 non mirum si id nomen Latine reddens, scripserit
Tages.

^b Nostri tres mss., *minuatione confecta*.

^c Editi, *oppositam*. Libri veteres, *appositam*.

• Et Moyses benedicens tribum Joseph, ex sinibus A
 cœli, et mutatione solis, et concursione mensium, et
 ex vertice montium benedictionem dat (*Deut. xxxiii*,
 13); ut pote regione telluris rerum talium copiis abun-
 dante. Sed et in maledictis Israel: *Sit, inquit, tibi*
super caput cœlum æneum (*Deut. xxviii*, 23), indicans
 integram siccitatem, atque defectum liquoris aeris per
 quem terrenis fructibus fecunditas optata præstatur.
 Quando ergo de cœlo dicit emitti rorem vel pluviam,
 aquas intellige, quæ superiorem tenere jussæ sunt
 regionem. Conglomeratis enim vaporibus in altum,
 et aere ventorum flatibus condensato, exhalationes
 hæ quæ subtiliter nubibus inseruntur, per mutuas
 accessiones guttæ perficiuntur, suoque pondere col-
 lissæ deorsum pelluntur. Hæc est imbrum generatio;
 cum vero fuerit despumatus humor, flabrorum vio-
 lentia repercussus, cum frigore vehementius indure-
 scit, concretis nebulis, nix gelata defertur ad terram.
 Et omnino ^b secundum ejusmodi rationem, licet tibi
 omnem aquarum expectare naturam, quomodo cir-
 cum aerem qui super nos est congregantur. Nullus
 tamen argumentationi eorum qui de cœlo disputant,
 simplicitatem spiritualium ^c velit conferre sermonum.
 Quantum enim recte viventium mulierum pulchri-
 tudo meretriciæ formositati præponitur, tantum nos-
 ter sermo sæculari noscitur prælatus esse doctrinæ.
 Illi enim coactam verbis suasionem soliti sunt af-
 ferre; nos autem nudam ^d fallendi proferimus veri-
 tatem. Sed quid opis est nos commovere certamen,
 illorum mendacia repellentes, cum possimus scri-
 pturas suas sibimet conferentes, sine nostro labore
 illorum expectare conflictum? Qui nec eloquentia
 differentes, nec numero pauciores, nec dignitate de-
 teriores, suis adversariis repugnantes, cum ignem
 omnia torrere penitus ac devorare confirmant, rursus
 de recidivis seminibus, quæ ignis conflagratio dere-
 linquit, causas regenerationis inducunt. Unde ^e etiam
 mundos innumerabiles introducunt.

9. Sed illi utriusque professionis veritate privati,
 hinc inde per inopiam subsidia sui erroris exqui-
 runt. Siquidem et de his aquis quas firmamenti in-

^a Editi, quia Moyses. Libri veteres, et Moyses.

^b Editi et duo mss., secundum ejus moderationem
 licet. Colb. secundus, secundum ejusmodi rationem
 licet. Græce, κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἕξεισι.

^c Colb. secundus, valet conferre. Aliquanto infra
 editi, meretriciæ formositati. Antiqui libri, meretriciæ
 formositati.

^d Veteres duo libri et editi, nudam fallendi proferi-
 mus. Colb. secundus, nudam fallentibus proferimus;
 quam scripturam legenti venit in mentem fortasse
 scripsisse Eustathium, fallendi artibus, librarium vero
 ex his duabus vocibus conflasse unam, fallentibus.
 Ubi aliquanto post legitur, expectare conflictum: ibi
 puto librariorum offensus, qui pro spectare scripserint
 expectare. Græce, θιατὰς καθίσθαι.

^e Editi et duo mss.: Unde etiam in eorum constru-
 ctione suffecerit, mundos, etc. At Colb. secundus: Unde
 etiam mundos, etc. Quid in vulgatis sibi velit illud,
 in eorum constructione suffecerit, non satis intelligo:
 neque etiam lectione altera bene exprimentur verba
 Græca: Ὅθεν καὶ ἀπίστους φθορὰς κόσμου καὶ πάλυψυ-
 σίας εἰσαγάγουσι.

terjectio separavit, occasione allegoriarum et sen-
 sus altioris, quasdam nobis figuras objiciunt, dicentes
 spirituales incorporeasque virtutes, mutabiliter ^f in-
 telligi debere pro aquis, et sursum quidem super fir-
 mamentum remansisse digniores, in humilioribus
 autem diversoriis ut pote crassioribus et cœnosis,
 noxias constitisse. Propterea dicunt eas aquas quæ
 super cœlos sunt, laudare Dominum, id est, optimas
 virtutes quæ dignæ sunt, ob suæ meritum puritatis,
 decentibus celebrare laudibus Conditorum. Eas vero
 quæ continentur inferius, spiritus esse pravitatis af-
 firmant ex altitudine naturali in profundum malitiæ
 devolutos, quos ut turbidos, ac seditiosos, et vitio-
 rum tumultibus fluctuantes, mare propter varietatem
 sui propositi, quod mutatur assidue, nuncupatos. Sed
 nos hujusmodi sermones, ut somniorum conjecturas
 et aniles fabulas omittentes, aquam intelligamus,
 aquam esse veram, separationemque firmamenti, ita
 ut Scriptura tradit, accipiamus. Et si quando laudem
 communi omnium Domino aquæ dicantur offerre,
 non ob hoc ^g æstimandæ sunt rationabilis esse nat-
 uræ. Neque enim quia cœli enarrant gloriam Dei
 (*Psal. xiii*, 1), modis omnibus animati sunt, nec fir-
 mamentum sensibile animal esse putandum est, quia
 enuntiat facturam manuum suarum. Quod etsi dixerit
 quispiam, cœlos ^h quidem contemplabiles esse vir-
 tutes, firmamentum autem factricem Dei potentiam,
 sermonem quidem nos hujusmodi, quamvis sit com-
 mentitius, tamen non aspernanter admittimus, sed
 verum hunc esse nullatenus patiemur. Nam nec ros,
 aut bruma, vel frigus, aut æstus, quoniam laudare
 omnium creatorem jubentur, ut ait ⁱ Daniel (*Cap. iii*),
 sensibilis esse vel invisibilis intelligenda natura sunt;
 sed consideratio eorum prudenter a sensum habentibus
 contemplata, glorificationem perficit Creatoris.
 Non solum enim aqua quæ super cœlos est, tanquam
 cæteris honore præcellens propter insitam sibimet
 venustatem, laudem dependit Domino; sed idem fa-
 cere etiam quæ in terra sunt invitantur, id est, dra-
 cones, et omnes abyssi (*Psal. cxlvi*, 7). Ita nec abys-
 sus, quam in pejorem partem conantur abjicere fa-

^f Editi et Colb. primus, mirabiliter intelligi debere
 pro aquis, et rursus. Quibus in verbis illud ^l mirabili-
 ter mirum in modum absoum est, neque hoc rursus
 magis est idoneum; quia tamen librariorum decepti o-
 minum similitudo, quodammodo excusandos puto.
 Legendum igitur ex aliis duobus codicibus, mutabi-
 liter... sursum, etc. Græce, τροπικῶς .. καὶ ἄνω. Li-
 brarios si excusavi, non continuo excuso Eustathium,
 imo cum graviter reprehendo, quod illud τροπικῶς
 inepte verterit mutabiliter, cum vertere debuisset
 tropice, hoc est per tropos et allegorias.

^g Editi, æstimanda sint. Colb. secundus, æstimand-
 dv sunt.

^h Antiqui duo libri et editi, cœlos quidem non con-
 temptibiles. Colb. secundus, cœlos quidem contempla-
 biles, bene. In Græco, θεωρητικῶς. Haud longe Col-
 bertinus uterque, nos hujusmodi. Illud nos in vul-
 gatis deeat.

ⁱ Editi et duo mss., a Daniel, sensibiles esse vel in-
 visibiles intelligendæ naturæ sunt. Colb. secundus ut
 in contextu.

bricatores allego-
mista : cum et ipsa secundum suam qualitatem hym-
nos potentiae Conditoris emittit.

10. *Et vidit Deus* ^a *quia bonum est firmamentum.* Non oculorum probatione dixit bonum. Neque enim corpoream delectationem praestant nobis quae constituuntur a Deo, nec ea illorum percipienda voluptas est quae videntur jocunda mortalibus; sed ^b bonum dixit opus quod artis suae ratione pensatur, et ad finem futurae commoditatis intendit. Merito ergo ^c quidem in rationem gignentium manifestam esse proposuit; illa quae subinde per partes ^d effecta sunt, opificio suae virtutis sermone percurrens, ut pote mundi consummatoria collaudavit. Nam manus et oculus, caeteraque membra simulacri aenei sparsim projecta nulli videntur esse bona; cum autem in suum ordinem composita redigantur, speciemque congruae formationis acceperint, a quolibet imperito facile discernuntur. At vero elementorum Creator, et ante singulorum compositionem, noverat cujusque operis bonum: singulaque collaudans, cogitationem suae mentis ad ^e futurum exitum dirigit formatorum. Talis ergo nunc quoque artifex singularum partium Deus, asseritor et predicator; sed paulo post omni pariter mundo, competentem laudem, cum fuerit consum-

^a Editi, *quod bonum est.* Antiqui tres libri, *quia bonum est.*

^b Antiqui duo libri, *sed bonum dixit opus, quod, etc.* Vox *opus* in editis desideratur.

^c Editi et Colb. primus, *merito ergo quidem in rationem gignentium manifestam esse proposuit*: quibus ex verbis quae apta sententia effici possit non video. ^C Alter Colb., *merito ergo quae destinatione gignentium manifesta esse proposuit*, non melius. Codex noster, *merito ergo quidem in ratione gignentium manifestam esse proposuit*; quod quoque vitiosum esse, negaturum puto neminem, sed sic tamen ut facile emendari possit. Igitur pro *quidem* velim legas *quaedam*. *Merito ergo quaedam in ratione gignentium manifesta esse proposuit.* Graece, ὁ τοίνυν ἐπιμαρτῆ τῶν σκοπῶν τῶν γενεμίνων προθέμενος.

^d Editi, *effecta sunt.* Libri veteres, *effecta sunt.* Haud longe editi, *manus et oculus.* Colb. secundus, *manus et oculi.* Codex noster, *manus et oculus.* Subinde Colb.

A *matus, impertiet.* Sed hic jam narratio matutina secundae diei terminum sortiatur: ut auditoribus studiosis inducias praebemus, quo inter se conferre quae dicta sunt, memoriaeque beneficio, in intimis cordibus ad utilitatem propriam retinere ^f cuncta procurant, et usu meditationis assiduae, doctrinae cibum ruminantes, post digestionem salubrem, residui flagitent alimenta sermonis. His vero qui vivendi causas manibus exercent indulgentiam medio tempore tribuamus; ut completis operibus animi curarum nexu solutum, rursus dapibus exhibeant vespertinis. Interea, Dominus, qui ^g magna fecit ex nihilo, et a nobis haec parva verborum proferri libamina dispensavit, det vobis intellectum suae veritatis; ut ex visibilibus invisibilem reputetis, et ex magnitudine ^B ac pulchritudine creaturae, ^h decentem gloriam Conditoris mens vestra percipiat, ut et in terra, et in aere, et in caelo, et in aquis, et inter diem et noctem, et in omnibus quae cernuntur benefactoris monumenta certissima capiat. Neque enim aut peccatis tempus dabitur, aut inimico locus suggerendi contraria relinquatur, Domino vestris sensibus adherente; cui gloria et veneratio, nunc et semper, et per omnia saecula saeculorum. Amen.

secundus, *passim projecta.*

^e Editi, *ad futurorum exitum.* At nostri tres mss., *ad futurum exitum.*

^f Antiqui duo libri, *cuncta procurant.* Editi, *cuncta percurrent.* Statim codex noster et Colb. secundus, *usu meditationis assiduo.*

^g Colb. secundus, *magna fecit.* Alii duo mss. et editi, *magna fecit.* Graece, τὰ μέγιστα. Aliquanto post editi, *ut ex magnitudine.* Antiqui duo libri, *et ex magnitudine.*

^h Editi, *decentem gloria Conditoris mensuram percipiat,* corrupte. Colb. secundus, *decentem gloriam Conditoris mens vestra percipiat*: quod cum genuinum esse satis per se pateat, potest tamen confirmari ex Basiliano illo, ἀναλαμβάνετε, *percipiatis,* aut *mens vestra percipiat.* Aliquanto post editi et duo mss., *et inter diem et noctem.* Colb. secundus, *et in die ac nocte.*

LIBER QUARTUS.

De congregatione aquarum, et apparitione aridae disputatione.

1. Sunt urbes quaedam quarum populi spectaculis mirabilibus a matutino tempore usque ad vespere, proprios oculos pascendo reficiunt: cantus etiam blandos, ^a modulationesque lascivas, luxum nimium generantes, sensibus suis injiciunt, quorum auscultatione diutius oblectati, nullatenus satiantur. Et tamen eos homines multi beatos appellare consueverunt, quia necessaria negotia deserentes, et artes quibus vivendi subsidia comparantur, per desidiam et voluptatem statutum sibi tempus vitae peragentes,

inanius actibus occupantur, ignorantes quia saltatio spectationibus ^b approbata turpissimis, publicum et commune perficit magisterium vitiorum. Lyrica etiam carmina, cantusque tibicinum, et meretriciae cantiones, cordibus audientium lapsae, quid aliud quam infamiam spectatoribus inolescunt emulantibus histrionibus? Nonnulli autem circensium furiali ardore detenti, noctibus somniantes pro equorum velocitate contendunt, modo ^c currus rotantes, modo aurigas

^a Sic mss. nostri. Illud *quae* aberat a vulgatis.
^b Editi et Colb. primus, *approbata pessimis.* Alii duo mss., *approbata turpissimis*; quod magis accommodari potest ad vocem Graecam ἀποδύσσοις. Ibidem duo mss., *perficit.* Editi, *perficit.*

^c Editi et duo mss., *currus notantes*: quod quia mendosum sit dubitari non potest. Colb. secundus, *currus rotantes.* Certe Eustathius illud ἄρματα μεταξὺ γινόμενα Latine reddere voluit; sed non ita feliciter reddidit. Melius sic interpretari licet: *Transjungen-*

in partem aliam transferentes, omnemque prorsus diurnam cogitationem tempore soporis revolvare non desistunt. Nos autem quos Dominus, qui opifex rerum maximus et valde mirificus habetur, ad demonstrationem suorum operum convocavit, delicere non debemus erga eorum spectacula, nec desides fieri in auscultandis Spiritus sancti sermonibus; sed circumdantes præclaram hanc divini operis stationem, transactaque tempora cogitationibus reputantes, contemplerur cælum quidem levatum ut cameram, sicut dicit propheta (*Isai. xl, 22*), terram autem vastam nimis, immensitate vel pondere in semetipsam constare fundatam, aeremque diffusum liquidumque naturam; congruam et incessabilem spirantibus alimonia: ministrantem, scindentemque se moventibus omnibus, leniterque cedentem mollitudinis intercessu; aquam vero altricem corporum, et humano generi nimis utilem constitutam, ac moderate in deputatis sibi conceptaculis permanentem. Quas res, ita se habere, de his quæ recenter lecta sunt approbabis.

2. *Et dixit Deus: Congregentur aquæ quæ sub cælo sunt in congregationibus suis, et appareat arida. Et vocavit Deus aridam terram, et congregationes aquarum vocavit maria.* Quantas mihi calumnias in his quæ sequuntur objeceris, exigens quemadmodum terra possit invisibilis haberi, colore præsentem, siquidem color omnis sensu comprehenditur visionis, et fortasse tibi non videtur esse sufficiens quod diximus; quia non ad naturam, sed ad nos invisibilis fuisse terra relata est, propter aquarum videlicet injectionem, quæ tunc ^a omnes terras operuissent. Nunc vero auscultata Scripturam, quomodo seipsam declarat: *Congregentur, inquit, aquæ, et appareat arida.* Velamentum subducitur, ut conspicua fieret, quæ interim non videbatur. Illud etiam forsitan quis requireret, cur id quod per naturam subest aquis, id est, ut semper ad procliviora contendant, hoc ad præceptionem Creatoris sermo convertit. Donec enim in planitie fuerit aqua recondita, stabilis est, non inveniens quo declinet, ubi vero descensus occurrerit, irrumpente protinus parte priore, reliqua multitudo consequitur properanter effugiens, quæ præcedit urgente venientis impulsu: tantoque velocior meatu aspicitur, quanto majoris ponderis fuerit aqua quæ confluit, locusque devexior. Si ergo talis natura liquoris est, ^b differret utique præceptionem qua juserat aquas in unum conceptaculum congregari. Poterat enim sine dubio, propter naturalem impetum in regiones concavas sponte decurrere, priusquam terga compleret: nullus enim terrarum locus sic æqualis est, ut aquarum situs. Deinde, inquirunt, quos-

tes currus. Statim editi et duo mss., *diurnam cogitationem.* Colb. secundus, *diurnam.* Græce, τῆς μνημεριῶς.

^a Colb. secundus, *omnem terram.* Mox idem codex, *quis requireret.* Editi, *quæ requireret.* Subinde ille ipse codex, *velocior remeatus.*

^b Editi, *differet.* Libri veteres, *differret.* Statim Colb. secundus, *in unum receptaculum.*

^c Ita libri veteres. Vox *hoc* in editis desideratur.

A modo in unam congregationem jussa est convenire, cum maria esse diversa sciamus, quæ certe multum a se distare noscuntur? Ad illud igitur quod primum quæsitum est, hoc ^e respondebimus: quia tu quidem post editionem præcepti divini humoris motum cognovisti, et quia circumfluus habetur semperque decurrens. Nam priusquam meatum caperet ex auctoritate cœlesti, nec tu eum vidisti, nec ab alio qui viderat didicisti: unde debebis advertere quia vox Dei, naturæ formatrix est, et præceptio quæ tunc data est creaturæ, dispositionem cunctis quæ forent gignenda præbebat. Nam et dies et nox semel factæ sunt, et ex illo usque nunc, sibimet vicibus succedendo, curriculum suorum tempora certis portionibus divisa custodiunt.

B 3. *Congregentur aquæ.* ^d Jussum est aquarum naturam diffuere, et nunquam deficit obsequendo mandatis. Hoc autem dico respiciens ad liquidam aquarum sortem, quarum aliæ semper manant ut fontes et fluvii, aliæ congregatæ sunt et sistentes. Sed mihi nunc de fluentibus sermo est. *Congregentur aquæ in congregationem unam.* Si quando te ^e stantem juxta rivum subit cogitatio, reputans cujus impulsu de telluribus aqua progreditur, vel quæ sunt horrea de quibus tam largiter effunditur, aut qui locus ad quem cogitur pervenire, vel quomodo nec illa deficit quæ sequitur, nec ea quæ præcessit exuberat; profecto reperies omnia hæc ex voce prima teneri, unde etiam meatus illi suppetit sempiternus. Quamobrem in omni semper historia memento primæ præceptionis, quæ dicit: *Congregentur aquæ.* Etenim oportebat eas decurrere properanter, ut devenirent ad propriam regionem: et postquam ventum esset, stare in conceptaculis deputatis, atque ultra non tendere. Propterea est ab Ecclesiaste dictum: *In mare fluvii delabuntur, sed mare non superimpletur* (*Eccle. 1, 7*). Quia et quod aquarum cursus urgetur, et quod mare certis circumscriptum finibus retinetur, primæ præceptionis virtus est: *Congregentur aquæ in unam congregationem*: ut non scilicet illa quæ influit, expletis conceptaculis superfusa, cunctos similiter terrarum terminos inundaret; idcirco jussa fuit in unam se congregationem redigere. Propterea pelagus ventis sæpe turbatum, ac fluctibus æstuans, in altumque consurgens, ubi littora vicina ^f tetigerit, fervoris impetum spumando resolvens, mox frangitur atque subducitur. *Aut me non timebitis, dicit Dominus, qui arenam terminum pono mari* (*Jer. v, 22*)? Etenim mirum est quomodo res omnium quæ in terris ^g habentur infirmior arena, jussu Dei violentiam maris frenat. Quod si secus esset, quæ ratio vetare poterat Rubrum mare, batur.

^d Colb. secundus, *jussa est aquarum natura defluere.*

^e Editi et duo mss., *te stante... reputantem.* Colb. secundus, *te stante... reputans.*

^f Colb. secundus, *vicina contigerit.* Paulo post editi, *non timebitis.* Antiqui duo libri, *non timebitis.* In Græco, οὐ φοβηθήσεται.

^g Editi, *habetur.* Libri veteres, *habentur.*

ut non Ægyptum totam, quæ utique devexior habetur, invaderet, proximoque pelago misceretur, nisi præcepto Conditoris esset inhibitum? Nam quia humilior est Ægyptus Rubro mari, certissime ^a docemur ab his qui Ægyptium et Indicum mare conjungere voluerunt, quorum primus est Sesostres Ægyptius, secundus Darius Medus. Hæc eo dixi, ut divinæ sanctionis potentiam nosceremus. *Congregentur aquæ in congregationem unam*, id est, altera non procedat ex illa, sed in primo conceptaculo, quæ collecta est teneatur.

4. Deinde cum diceret : *Congregentur in unam congregationem*, docuit quia multæ erant aquæ variis divisæ modis. Loca enim convallia, profundioribus naturaliter cavata spatiis, habebant aquam collectam, nec non etiam campi pleni erant, similitudinem pelagi referentes, aliæque ejusmodi regiones, de quibus omnibus in unam congregationem confluere sunt præceptæ. Et nullus dicat, quia si totam terram, tunc aquarum texerat multitudo, nihilominus ea quoque loca, in quæ postea jussæ sunt aquæ concurrere, repleta tunc erant. Ubi ergo deberet aqua colligi, quæ omnes terrarum partes invaserat? Ad hoc respondemus, quia quando præceptio data est ut in unam congregationem coirent, tunc et susceptionis earum causa processit. Neque enim erat illo tempore mare quod extra Gaddiros est, nec maximum illud, et solis audacibus navigabile pelagus, quod Britannicam insulam, et Hiberos occiduos alluit, habebatur, sed postmodum jussu Dei capacitas sufficiens præparata est, ut aquarum ibidem multitudo conflueret. ^b De qua re quoniam repugnare videtur nostræ mundificationis sermo, dicentibus philosophis, eo quod minime in unam congregationem, sicut experti sumus, aqua collecta est, dicere quidem multa et omnibus nota possemus : ^c sed ne contendere cum talibus ridiculum videatur, quanquam etiam objicere nobis deberent paludes et stagna, nec non eas aquas quæ colliguntur ex imbribus, ut per hæc assertionem nostri sermonis infringent, sciant tamen quia maximum, perfectamque aquarum omnium concursionem, Deus vocavit *congregationem*. Nam et puteus aquæ collectio est manufacta, in profundam cavationem liquore delapso. Non ergo quælibet aquarum conceptacula congregationis illius vocabulum manifestant, sed illa maxima excellens susceptio ; in quem ^d totum elementum repente collatum est. Nam sicut ignis in parvulis ac diversis quibusque materiis est dispersus, perhibens omnibus usum necessarium, totus tamen in æthere continetur, similiterque aer, licet singulis

corporibus sit illapsus, universum tamen orbem terræ complectitur ; sic et aquarum natura quamvis variis commissa stationibus teneatur, unum tamen est maxima congregatio, quæ omne illud elementum discernit a cæteris. Lacus enim qui circa regiones habentur arctos, vel in Hellesponto, seu in Macedonia, vel in Bithynia congregationes sine dubio nominantur ; sed modo nobis mentio est de illa, quæ reliquis omnibus ita proluxior est, ut terrarum amplitudini coæquetur, et quanquam ^e in minoribus quoque congregationibus aquarum inesse multitudinem nullus obsistat, non tamen illas quis rite maria nuncupabit : quamvis certæ paludes salsugine maris infectæ sint, sicut illa quæ vocatur ^f Asfaltitis in partibus Judææ, vel Serbonitis, quæ inter Ægyptum Palæstinamque jacens, ^B deserta contingit Arabiæ. Omnes hæc quidem paludes sunt, unum tamen habetur mare, sicut asserunt qui peragrando terras omnes obierunt. Sed Hyrcanium, Caspiumque lacum quidam in semetipsos circumscriptos esse pronuntiant. Et sane quoniam oportet nos historicorum cosmographiam diligentius intueri, quid de his relatum sit audiamus. Ferunt itaque memoratos lacus occultis quibusdam perforatos cavernis, in mare maximum suos meatus evolvere ; unde etiam Rubrum pelagus affirmatur in mare quod ultra Gaddiros habetur effluere. Quomodo ergo, inquit, si Deus diversas aquarum stationes, maria vocavit, quoniam in unum conceptaculum convenerunt, et rursus congregationes omnes, id est sinus, quos pro schemate suo terræ circumdatio comprehendit, maria nihilominus appellantur, id est, mare Arctoum, mare Australe, mare Eoum, mare Occiduum, et iterum uniuscujusque pelagi propria nomina sunt, Euxinum, Hellespontum, Ægæum, Ionium, Siculum, Tyrrhenum, et alia plurima, quorum omnium singillatim vocabula percurrere longum nimis et operosum est : propterea congregationes aquarum Deus maria nominavit. Sed nos quidem nunc ad hoc prætereuntis ordo sermonis adduxit : ad illud vero quod dudum cœpimus revertamur.

5. *Et dixit Deus : Congregentur aquæ in congregationem unam, et appareat arida.* Non dixit appareat terra, ne iterum eam incompositam demonstraret, ut pote limosam et adhuc ex aquarum inundatione deformem, atque invalidam ; simulque ne soli quispiam causam terrenæ siccationis ascriberet, merito native solis anteriorem telluris ariditatem Creator instituit. Adverte namque sensu diligentius, quia non solum aqua, quæ superfuerat terræ, sed etiam illa quæ in profundioribus partibus latitabat, famulata

^a Libri impressi, *docemur ab his, quia*. Codex noster et Colb. secundus, *docemur ab his, qui*. Ibidem editi, *Ægyptum*. Colb. primus, *Ægyptium*, bene. Aliquanto post Colb. secundus, *hæc ideo*. Alii duo mss. et editi, *hæc eo*. Mox unus ms., in primo receptaculo.

^b Antiqui duo libri, *De qua re*. Vox ultima deest in vulgatis.

^c Editi, *sed nec contendere talibus*. Vetus codex noster, *sed ne contendere cum talibus*. Vox cum addita

est quidem in hoc nostro libro, sed aut eadem manu, aut certe antiquissima.

^d Sic Colb. secundus. Alii duo mss. et editi, *in quam*. Haud longe Colb. secundus, *providens omnibus usum*.

^e Veteres duo libri et editi, *et quidquid in minoribus*. Alius, *et quanquam in minoribus*.

^f Editi, *Asfaltitis*. Vetus ille noster liber, *Asfaltitis*. Græce, Ἀσφαλτίτις.

præcepto dominantis effluxit. *Et factum est sic.* Sufficit igitur adjectio ista, declarans vocem Conditoris effectui mancipium; licet relatum sit in multis cosmographiæ codicibus: quia *collecta est aqua, quæ fuerat subter cælo in congregationes suas, et apparuit arida*; quod certe nec reliquorum commentariorum ita esse manifestat editio, nec usus exprimit Hebreorum. Nam revera superflua videretur post testimonium quo asseritur, *quia factum est sic*, rursus de iisdem repetita narratio. *Et vocavit Deus aridam terram, et stationes aquarum* ^a *vocavit maria.* Cur et in præcedentibus dictum est, *congregentur aquæ in congregationem unam, et appareat arida*, cum magis dici debuisset, *appareat terra*; et iterum: *apparuit arida, et vocavit Deus aridam terram*? Quoniam arida videlicet proprietatis est species, designans illud quod naturæ subjectum est; terra vero nuda causæ nuncupatio est. Sicut enim rationabilitas propria est homini, homo autem ipse, vox est significatoria illius animalis, cujus est proprietas, ita terræ propria præcipuaque ariditas habetur. Ergo elementum quod proprie sortitum est siccitatem, terra non immerito nominatur; sicut animal cui proprius est hinnitus equus appellatur. Non solum autem hoc de tellure notandum est, sed etiam in aliis elementis propria cuique qualitas est decreta, per ^b quam a cæteris singula discernuntur, et quale sit ipsum manifeste dignoscitur, id est, aqua suam retinens qualitatem, per quam *frigida* demonstratur, aer habet *humiditatem*, ignis *ardorem*. Sed ea quidem ut pote principalia compositarum rerum elementa, secundum rationem quæ dicta est, mente sola possumus contemplari. Ea vero quæ in corporibus ^c illapsa sunt, et visui subjiciuntur, conjunctas sibi possident qualitates, nullumque eorum absolutum potest esse vel simplex, quippe quæ oculis comprehenduntur, et sensu. Nam tellus est arida et frigida, aqua humida et frigida, aer calidus et humidus, ignis calidus et aridus; ^d atque ita per hæc naturæ potentia provocata facit, ut temperamentis permixtionis alternæ sibi met omnia copulentur, vicinque elemento per sociam qualitatem unumquodque cohæreat, et propter insitam singulis communitatem, contrariis misceantur, sicut terra quæ arida est et frigida, connectitur aquis per cognationem frigiditatis; aeri autem per ^e aquam sociatur. Etenim media horum aqua posita, tanquam duarum ^D porrectione manuum, gemina illis qualitate conjun-

^a Editi, *vocant maria.* At nostri tres mss., *vocavit maria.*

^b Editi, *per quam cæteris.* Antiqui duo libri, *per quam a cæteris.* Statim editi, *aqua suam vim retinens.* Codex noster et Colb. secundus, *aqua suam retinens qualitatem.* In Græco, *ποιότητα.* Ibidem Colb. secundus, *demonstrata est.* Nec ita multo post idem codex, *rationem qua dictum est.*

^c Editi, *illæsa sunt.* Colb. secundus, *illapsa sunt*; et ita quoque legitur in veteri nostro libro, sed solum manu secunda. Græce, *κατατεταγμένα και ὑποπίπτοντα τῇ αἰσθήσει, quæ vero jam in corporibus digesta sunt, et sub sensu cadunt.*

^d Editi, *atque ita natura per hæc potentia.* Antiqui duo libri ut in contextu.

gitur, id est, per frigiditatem terræ, per humiditatem aeri. Rursusque aer intercessione sua conciliator naturæ repugnantis efficitur, id est, ignis et aquæ: igni quidem sociatus per calorem, aquæ vero per humorem. Ignis autem quoniam fervidus aridusque natura est, aeri quidem caloris interventu cohæret, per siccitatem vero terræ communicat; et hoc modo ^f quasi circulus quidam et chorus compaginatus, alterutrum sibi met convenientibus elementis videtur esse perfectus. Hæc ideo disserui, ut ordo claresceret, propter quem aridam Dominus terram nominavit; et non potius tellurem vocavit aridam. Siccitas enim non postmodum secuta est, sed erat anterior; quippe quæ sit consummatoria substantiæ ejus, atque ideo jure vocabuli hujus privilegiis honoratur. Unde ^B etiam tellus, ut pote principalis, causas suæ notionis assumpsit.

6. *Et vidit Deus quia bona est aqua.* Non omnimodis speciositatem eam quæ ex vultu maris emicuit, bonam Domino fuisse visam, sermo significat pulchritudine creaturæ; sed ineffabili sapientia, quæ sunt facta intuetur. Nobis enim revera voluptuosum est mare, cum stabili cœperit tranquillitate candescere, aut cum lenibus asperatum flabris, purpureum colorem cernentibus ^g ostentat; et quando non violentis tellurem verberat fluctibus, sed velut pacificis eam complexibus osculatur. Verumtamen non ita Deo videri bonum mare Scripturam dixisse putandum est; ibi enim *bonum*, non aspectu, sed facturæ ratione censetur. Primo quia fons quidam totius humoris qui terram rigat est mare: quod in occultis diffusum venis, sicut approbant scrupæ defossaque loca, per quæ commeans aqua marina cum aliquibus montuosis obstaculis retardata fuerit, impulsiva spiritu quo urgetur perruptis obicibus procedit ad lucem, potabilis jam effecta, ^h per defecationem, amaritudine deposita naturali; itemque *fervidam qualitatem* recipit, cum per certa quædam metalla transcurrit, et fit non solum calida, sed et ardens. Quod etiam in insulis plurimis et in diversis littoribus maritimis invenimus, siquidem et in mediterraneis ita fieri regionibus constat. Cur autem hoc dixerimus? ut assererem quia tellus omnis per abditas invisibilesque venas, aquis est repleta manantibus quæ trahunt ex mari principium.

7. Bonum etiam mare Deo visum est, et propter decursum quem peragit in profundo terrarum, et

^e Veteres duo libri, *per aquam copulatur.*

^f Editi, *currulus* pro *circulus*, negligentia operarum. Aliquanto post Colb. secundus, *consummatrix substantiæ.* Subinde editi, *verum etiam.* At mss., *unde etiam.* Ibidem Colb. secundus, *principales.*

^g Editi, *ostendat.* At mss. duo, *ostentat.* Statim editi et Colb. primus, *scriptum dixisse.* Alii duo mss. *scripturam dixisse.*

^h Editi et Colb. primus *per defecationem.* Colb. secundus *per ædificationem* (sic). Codex noster, *per defecationem.* Quam scripturam veram quidem esse et germanam puto; sed non ita idoneam. Melius, *per percolationem*, cum Græce scriptum sit *ἐκ τῆς δευτέρας*

^a receptaculum est fluviorum cunctarumque aquarum quæ in se undique devolvuntur, manens intra terminos suos. Bonum quoque ob hoc, quod aquis aëris ^b fons quidam et origo est. Quæ cum fuerit fota calore solano, deponit humorem subtiliorem per tenues vapores, qui tracti in altiore locum, frigidique perfecti, ut pote qui nubibus obumbrantur, rores generant atque imbres. Et huic rei nullus erit incredulus, si ad cacabos spumantes fervore respexerit, qui cum repleti aqua fuerint, igne supposito vacui sæpe redduntur; licet ipsa quoque maris aqua, solis decoqui radiis, ut nautici referunt, affirmetur. Nam vapores exhalantes de pelago suscipiunt ^c penicillis, atque ita sitis consolantur ardorem. Bonum nihilominus eo videtur mare, quia constringit insulas, non minus eis munitionem perhibens quam ornatum, et quia classibus inevitabilem præstat accessum, divitiarumque causas mercatoribus subministrat; et quia pluri-

ma terrarum incolis ignota, navigantium relatione discuntur, multumque penitus vitæ hominum commoditatis ex mari tribuitur. Nam ea quæ nobis exuberant, in alias provincias regionesque transvehuntur, et inde rursus quæ minus hic suppeditant apportantur. Sed unde mihi possibile erit maris pulchritudinem designare, ita ut Conditori visum est? Quod si mare boarum atque laudabile est apud Deum, quomodo non cœtus Ecclesiæ catholicæ pulchrior iudicetur, in qua ætatum omnium sexuumque diversitas, vocibus glorificatoriis ad Deum factis similem marinis fluctibus sonum reddit, quæ firmiter in pacis statione fundata, nullius quassationem turbinis sustentat hæretici? Quamobrem perficite vos dignos remuneratione cœlesti, decus hujus ordinis conservantes in Christo Jesu, cui gloria nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

^a Colb. secundus, et receptaculum. Vocula et in editis deerat. Hoc est, et propterea quod receptaculum est, etc.

^b Editi, fons quidem. At mss., fons quidam. Statim editi et duo mss., fota. Colb. secundus, cocta, male. In Græco, θαλασσίμην, calefacta.

^c Pro penicillis legendum esse spongiis, discimus ex exemplari Græco, ubi legitur, σπόγγος ὑποδεχόμενοι. Haud longe editi, nihilominus Domino. Colb. secundus, nihilominus Deo. In Græcis legitimus σπόγγος.

LIBER QUINTUS.

De herba seu lignis disputatio.

1. Et dixit Deus: Germinet terra herbam pabuli, seminans semen secundum genus, et lignum fructuosum, faciens fructum secundum genus: cujus semen in semetipso est. Consequenter itaque postquam tellus respiravit, eluctata jam pondus aquarum, datum illi præceptum est germinare prius herbam, deinde pabulum: quod etiam modo fieri videmus. Nam vox quæ tunc emissa est, et prima illa præceptio ^a veluti lex quædam naturæ fuit, et inhæsit terræ: creandi fructificandique sibi perhibens in posterum facultatem. Germinet terra. Primum est in generatione nascentium germinatio, deinde cum paulisper emergerint, herba fit, et cum creverit, pabulum habetur. Eademque paulatim pubescens articulatur; et ita usque ad tempestivam maturitatem seminis coalescit. Nam herbosa viridisque species omnibus est communis. Germinet terra herbam pabuli. Per se videlicet tellus germinare præcepta est, nullius indigens adjumento. Quoniam quidam opinantur plantis ac seminibus solem causas præstare crescendi, dum ea quæ de terra pullulant, proprii caloris attractu, ab imis sedibus ad superna producit, idcirco sole antiquior terrenæ fecunditatis ornatus emicuit, ut occasio venerandi solis, et pote auctorem nascentium, his qui in errore positi sunt auferretur, si tamen suaderi potuerint quia priusquam ipse creatus est, erat jam terra suis

fructibus decorata, considerantes quod herbis et pabulis sol in nascendo ^b posterior est. Quid ergo dicemus, quia pecoribus quidem Conditor alimoniam reponerat, nostrum vero genus nullius cura dignum provisionis habuerit? Non ita est. Nam qui bubus et equis tuis pastum præparavit, uberiores utique tibi divitias, et fruendi copiam ministravit, et subsidia tuæ vitæ per illorum nutrimenta recondidit. Seminum quoque productio quid aliud debet intelligi quam tuæ dispensationis instructio? siquidem olera radicesque palmarum agrestium non sit dubium cibos hominibus ministrare. Quod etsi ^c est aliquod genus herbarum, alienis, non nostris usibus aptatum; tamen id ipsum videtur nostro nihilominus lucro proficere, nobisque omnium seminum commoditas deputata sentitur: et hunc esse profecto constat super his quæ dicta sunt intellectum.

2. Germinet terra herbam pabuli et semen seminans secundum genus. Recte inquit; sic enim et narrationis consequenter ordo constabit, qui nunc sibi quodammodo creditur repugnare; et necessitas naturalis dispensationis implebitur. Primo est enim germinatio, deinceps herba, post hoc pabuli successio; quam mox seminis perfectio comitatur. Quomodo ergo cuncta quæ nascuntur e terra, seminaria esse sermo declarat, cum nec calamus, nec gramen, nec menta,

^a Antiqui duo libri, veluti lex. Vox prior deerat in vulgatis. Græce, ὄλον νόμος.

^b Veteres duo libri et editi, posterius est. Alius, posterior est. Mox Colb. secundus, pecoribus quidem.

Vox quidem ab editis aberat. Græce, τοῖς μὲν βοσκμασιν. Subinde Colb. secundus, qui bobus. Alii duo mss. et editi bubus; id quod prisce dicebatur.

^c Illud est ex duobus libris veteribus addidimus.

nec crocus, nec alia plurima nascendi principium
sortiuntur ex semine? Ad hæc respondemus, quod
a quædam eorum quæ terra producit, in radici-
bus et in fundo creduntur virtutem seminis obti-
nere, sicut calamus post incrementa recentia, rur-
sus aliam sobolem de radice submittit reparationem
stirpis in posterum porrecturam. Hoc autem facit
non solum calamus, sed etiam alia mille, quæ sub
tellure nascentia, redivivam prolem in radice cu-
stodiunt. Unde verum esse probatum est quia uni-
cuique nascentium, aut semen suppetit renovandi
generis, aut vis quædam seminaria sit adjuncta. Et
hoc est quod dicit *secundum genus*. Neque enim ca-
lami progenies potest olearum haberi creatrix; sed
ex calamo calamus alter, per similitudinem cogna-
tionis exoritur, et ita quod de prima generatione
terra produxit, usque nunc posteritatis successione
servatur. *Germinet terra*. Respice quomodo ex parva
voce, et præceptione brevissima tellus arida, steri-
lisque repente parturiens, et ad fetum fructificatio-
nis impulsa, velut quodam luctuoso amictu depo-
sita, sumptisque lætioribus indumentis, et cultu
proprii decoris exsultans, omnia quæ b jussu cœlesti
conceperat, effundebat. Cupio itaque in tuis sensibus
altius hæere c creaturæ miracula: ut ubicunque
reperit fueris et cuilibet nascentium generi specta-
tor astiteris, magnificam percipias memoriam Condi-
toris, et ante omnia cum videris herbam fœvi, vel
florem, mox te ad humanæ naturæ convertas ima-
ginem: recordatus Isaïæ sapientis exemplar: Quia
omnis caro tanquam fenum, et omnis gloria hominis
tanquam flos feni (Isai. xl, 6). Etenim vitæ hujus
brevitas, et minimum gaudium, et super rebus pros-
peris hilaritudo mortalium, congrue prorsus a pro-
pheta comparata est. Videtur enim hodie quispiam
membris reffectus, facie robustus, ætate primævus,
fremens viribus, atque impetu non ferendus. Hic
sequenti mox die miserabilis invenitur; dum aut se-
nectute frangitur, aut languore tabescit. Alter itidem
spectabilis habetur, et maximarum refertus opibus
facultatum, fultus obsequiis, susceptorum amicorum
etiam simulatorum stipatus examine, nec non para-
sitorum, vel affinium adulatorum circumseptus ex-
cubiis, a quibus omnibus, et procedens, et rediens
invidiam cum vituperatione conquirat. Neque enim
potest hunc morbum declinare qui eminet. Adde
divitiis civilem quoque potentiam, et honores delatos
a principibus, gentium regimenta, militum magiste-
ria, præcones d horrida voce personantes ante se-
ipsum, fasciumque vectores hinc et inde proseque-

a Nostri tres mss., quia quædam.

b Editi, visu cœlesti. Libri veteres, jussu cœlesti.

c Vocem creaturæ addidimus ex veteri nostro li-
bro. Græce, τῆς κτίσεως τὸ θαύμα.

d Editi, honorifica voce. Codex noster et Colb.
secundus, horrida voce. Legimus apud Basilium,
μῆγα βοῶντα.

e Editi, simplicibus ferentes. At nostri tres mss.,
supplicibus ferentes; et ita scripsisse Eustathium ar-
bitror, qui, ut alibi passim, ita hic quoque vim verbi
Græci male expressit. Ita potius scribere debuerat,

tes, gravissimumque terrorem e supplicibus ferentes:
adde verbera, proscriptiones, auctiones, vincula,
carceres, ex quibus intolerabilis glomeratur formido
subjectis. Quid postea? nox una, et febris accessio,
lateris dolor, pulmonisque suspirium, divulsio ex
hominibus ducit hominem, f totaque ejus scena re-
pente detegitur, et illa tanta potentia velut transac-
tum somnium non videtur. Quapropter tempestive
propheta florum imbecillitati, similitudinem gloriæ
comparavit humanæ.

3. *Germinet terra herbam pabuli, seminans semen
secundum genus*. Usque nunc igitur primæ disposi-
tioni testis est ordo nascentium. Germinatio enim
omnia quæ generantur antevenit, et si quid de ra-
dice prorumpit, ut crocus et gramen, prius id ger-
minare necesse est, et post hoc fenum viride videri,
atque ita in frugem maturam, stipula jam flavescere
perduci. *Germinet terra herbam pabuli*. Semen igitur
cum ceciderit in solum, et mediocriter humore fue-
rit et calore inollitum, mox gremio terræ connecti-
tur, quædam subinde genitiva fomenta suscipiens
et in venas ejus sensim labendo demergitur, sparsis-
que minutissimis fibris tumorem superjectæ telluris
nascendo perrumpit, fundatumque jam firmiter, fa-
cile consurgit tot numero sursum calamos explicans,
quot deorsum radices extenderit. Atque ita teneri-
tudo germinis tepefacta, subjecto vapore, qui tractu
caloris illapsus est per radices, et terræ nutrimentis
adhibetur: partem sui diffundit in culmum, partem
ducit in corticem, partem ministrat in grana, partem
porrigit in aristas. Et hoc modo s concrecione per-
fecta, paulatim ad sui mensuram singula quæque
perveniunt. Ergo sive triticum fuerit, sive legumen,
sive olus, sive arbustum, sufficienter instruere po-
terit tuum sensum, quo possis intueri sapientiam
conditoris artificis: quomodo tanquam genibus qui-
busdam stipula frumenti succingitur, ut crebris com-
pagibus alligata, facilius valeat onus subvectare spi-
carum, cum gravitudine maturitatis indixæ deorsum
cœperint inclinari. Et propterea calamus avenæ
totus vacuus habetur: quia nullum scilicet gerit
pondus in capite. Triticum autem longæ aliter natura
munivit, cujus grana providenter admodum locavit
in thecis, ut non diripiantur ab avibus. Et idcirco ei
rationabiliter aristas causam custodiæ, velut hastas
D apposuit, quarum aculeis minores bestiarum repellantur.

4. Quid loquar, quidve reticeam, tam copiosos
respicens thesauros creature? est quidem difficilis
accessio meliorum, sed jactura non tolerabilis omis-
sorum. *Germinet terra herbam pabuli*. Mox cum vi-

subditis ferentes terrorem, cum apud Basilium lega-
mus, τοῖς ἀρχαίοις. Ibidem Colb. secundus, gravis-
simumque. Vox ultima deerat in vulgatis.

f Colb. secundus, totumque ejus schema. Ibidem
idem codex, et tanta. Vocula et in editis desiderata-
batur.

g Editi et duo mss., congregatione perfecta, cor-
rupte. Colb. secundus, concrecione perfecta; et ita
legendum esse puto. Legimus apud Basilium τῆς
ἀλλεως γενομένης: quod melius ita interpretabere:
accessione facta, perfecto incremento.

ctualibus et pernicioso procedunt, id est cum ^a tritico cicutā, cum reliquis seminibus helleborus, et acōnitum, et mandragora, et papaveris succus. Quid ergo? postposita gratiarum actione super munificentia Conditoris, accusemus eum de noxiarum productione causarum? Minime: considerantes illud, quia non omnia propter nostrum facta sunt ventrem; sed nobis quidem deputatæ dapes, tam promptæ quam notæ sunt. Unumquodque vero eorum quæ generata sunt, habent propriam rationem. Neque enim quia taurini sanguinis haustus lethifer habetur, idcirco animal ipsum fieri non oportuit, aut penitus non videri, cujus utique labor, ad varios vitæ nostræ usus valde necessarius æstimatur. Sed ^b tibi quidem sufficet rationabilitas familiaris hominibus, ad declinanda quæ noxia sunt. Etenim si ovibus et capris ^B sensus suppetit naturalis cavendi contraria, solo intellectu discernentibus læsionem: tu cui et sermonis facultas præsto est, et artis medicinæ solertia suppetit, remedia sanitatis explorans, et rerum frequens experientia, malorum nobis effugia demonstrando, difficile, dic mihi, poteris periculosa vitare, quorum nihil est otiose vel inutiliter constitutum? Aut enim pastum ministrant certis quibusque pecudibus, aut nobis ægrotantibus solatia conferunt ad salutem. Nam cicutam sturni solent edere: cujus venenum pro qualitate sui corporis dicuntur effugere. Tenuissima enim sunt adjacentia eorum cordi spiramina, priusque illis evenit ut digerant quæ sumpserunt, quam frigiditas ad intima eorum intestina perveniat. Coturnicibus etiam in usu esca habetur helleborus, hujus virus pestiferum naturæ suæ quadam temperatione deviant; hæc autem omnia nos ipsos quoque juvare creduntur. Ex mandragora enim somnifera medicamina componuntur gravissimis membrorum doloribus profutura. Quidam autem per cicutam molestissimam vescendi rabieum mitigarunt; nonnulli per helleborum diuturna vitia corporis extinxerunt. Ergo unde putabas Conditori crimen objicere, inde potius referendæ sibi ^c laudis augmenta sortiris.

5. *Germinet terra.* Quantam igitur dicit alimoniam sponte in foliis herbarum, et radicibus et seminibus inveniri, vel quantum ex cultu et diligentia conferri, quanquam non continuo præcepit fructum semenque produci, sed germinare prius statuit, et virere tellurem, et tunc maturare semen, ut prima illa præ-

ceptio documentum naturæ fieret ad rationem sequentium. Quomodo ergo secundum genus semina terra producit, cum fulvum triticum serentes, atrum ^d plerumque colligimus? Quod non pertinet ad mutationem generis, sed infirmitatem quamdam et languorem seminis fuisse dicemus. Neque enim desit esse frumentum quod adustione nigratum est, sicut ex ipsa possumus appellatione cognoscere, quia nimietate frigoris excoctas species, in alium semen et colorem transtulit et saporem. Sicut econtra, si ager secundus extiterit, et cæli clementia potiat, mox ad pristinum schemma revertitur. Lolium vero et cætera adulterina genera, quæ zizania solet nuncupare Scriptura, virtualibus admixta segetibus, non ex tritici corruptione gignuntur, sed ex sua propria nascuntur origine. Horum consideratio illis conferenda est, qui Domini mandata subvertunt, et non sincere verbum monitionis accipiunt; sed maligno magisterio depravati, audent se membris Ecclesiæ salubribus admiscere, ut morbi sui clandestinam perniciem latenter mentibus integris inolescant; licet Dominus perfectionem ^e credentium in eum merito seminis comparat incrementis, ita dicens: *Ut homo mittat sementem super terram, et ille dormiat, et surgat nocte ac die, messis autem lavatur et crescit, ipso nesciente. Sponte enim terra fructiferat: primo senum, postea spicam. Germinet terra herbam (Marc. iv, 26).* Igitur in brevissimo temporis momento, a germinatione tellus incipiens, ut legem Creatoris impleret, per omnes crescendi profecta gradus, mox ad maturitatem quæ nascebantur evexit. Cerneret eo tempore, saltus omnes herbarum viriditate splendescere: campos etiam turgidis messibus exornatos, imaginem quodammodo pelagi fluctuantis spicarum motibus æmulari. Omne tunc senum et omne genus olitorium; et si quid arbustivum vel seminarium est, copiosis super terram fructibus eminebat. Nulla tunc erat desperatio metuenda seminibus: non ignavia culpanda cultorum, non ^e aerum intemperantia, non ullius causæ querela corruptelam frugibus apportantis, non condemnatio, quæ fertilitatem posset impedire terrarum. Postea enim delictum exstitit; pro quo sumus addicti, ut in sudore nostri vultus panem manducaremus.

6. Inter hæc præcepit quoque *ignum nasci fructuosum faciens fructum; cujus semen in seipso est*

^a Editi, *idem cum tritico.* Antiqui duo libri, *id est cum tritico.* Aliquanto post editi, *proposita gratiarum actione.* At nostri tres mss., *postposita, bene.* In Græco, ἀπὸ τῆς. Subinde editi, *sed nobis quod deputatæ.* Colb. secundus, *sed nobis quidem deputatæ.*

^b Editi, *tibi quod sufficet.* Colb. secundus, *tibi quidem sufficet.* Ibidem editi, *ad declaranda.* At nostri tres mss., *ad declinanda.* Basilianum illud, πρὸς τὴν φυλακὴν τῶν ἀλεθρίων, exprimere voluit Eustathius, nec inepte interpretatus est.

^c Editi, *laudis argumenta.* Libri veteres, *laudis augmenta,* ita postulante Græco, εἰς προσθήκην ἐνχαριστίας. Ibidem editi, *et in radicibus.* Antiqui duo libri, *et radicibus.*

^d Colb. secundus, *tetrum plerumque.*

^e Veteres duo libri et editi, *credentium merito*

Colb. secundus, *credentium in eum, merito, etc.* Græce, τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων.

^f Editi et Colb. primus, *ut homo mittat.* Alii duo mss., *sicut homo mittat.* Puto autem Eustathium scripsisse aut, *ut si homo mittat, aut, sicut si homo mittat:* sed voculam si a librariis omissam fuisse. Locus est Marci iv, 26: *Quemadmodum si homo jaciat sementem.* Paulo post Colb. secundus, *temporis spatio.*

^g Colb. secundus, *non aeris intemperantia.* Alii duo mss., et editi *non aerum intemperantia.* Eustathius vocem Græcam αἴρων paulo religiosius interpretatus est, cum eam plurali quoque numero reddidit, *aerum.* Nec ita multo infra Colb. secundus, *in se ipso esset.*

secundum genus et similitudinem. Hujus igitur editione sermonis omnia confestim nemora densabantur, arbores etiam quibus mos est in altum surgere, id est, olea, vel cedrus, et cypressus, et pinus, nec non frutices foliis vestiebantur, et frondibus virgulta. Quin etiam ^a quæ coronaria vocitantur, roseta dico, et myrteta, et laureta sub uno temporis momento, cum ante non essent, singula cum sui proprietate surgebant: alterum ab altero, manifestissima probatione discretum, et certa designatione productum. Verumtamen illo tempore rosa sine spina fuit. Nam postea pulchritudini ejus adjuncta est, ut esset videlicet voluptati sollicitudo contigua, reminiscens nobis peccatum, cujus gratia dumos et vepres generare terra damnata est. Quæ ^b quidem jubetur et lignum faciens fructum producere; sed multa ligna videmus, neque semen, neque fructum ferentia. Ad hoc dicemus, quia quæ sunt utiliora, mandari memoriæ principaliter meruerunt, deinde subtiliter inquirentibus patefiet aut semifarias esse omnes arbores, aut similem semini habere virtutem. Populus enim vel ulmus, et salix et alix tales, fructum quidem nullum ^c videntur afferre manifestum; semen tamen in eis, si quis attentius scrutetur inveniet. ^d Subjectum est enim earum foliis granum quod *miscum* nuncupare solent hi qui vocabulorum compositionibus operam dederunt, hoc vim seminis obtinet. Nam ea quæ de ramorum plantatione nascuntur, ex semetipsis, quamplurimum radices fundunt. Forsitan et illæ gemmæ quæ de stirpe truduntur, rationem quamdam seminis habent, quas agricultores avulsas reparandi causa generis, pastinare consueverunt. Primo tamen, ut supra diximus, arbores illæ dignæ memoratu habentur, quæ nostram vitam suis fructibus sustentantes, atque fruendi nutrientes invidiosam ei facturæ erant fruendi libertatem: sicut vitis quæ vinum generat ketificans cor hominis, et olea fructum ferens, qui vultum exhilarat, in misericordia. ^e Quanta alia tunc simul emergebant urgens, hæc producente natura. Itaque radix vineæ habet in circo sarmenta virentia, diffusa per terram: ex quibus primo germen oritur, quod sit labrusca, post hoc uva. Sufficit igitur vinea quoque prudenter inspecta, recordationem tibi naturæ subijcere. Meministi enim dominici sermonis exemplum, quo se dicit esse vitem, Patrem vero cultorem. Singulos autem nostrum, qui per fidem inserti sumus Ecclesiæ,

^a Editi *corinaria* pro *coronaria*, uti in duobus libris veteribus scriptum invenimus. Græce *στρεφωσπυραία*.

^b Illud quidem additum est ex Colb. secundo.

^c Editi, videntur afferre, manifestum tamen semen: quæ verba aliter distinguuntur in Colb. secundo; idque melius, et verbis Græcis convenientius. Lege contextum.

^d Ex duobus libris veteribus vocem est addidimus. Ibidem Colb. secundus, et hoc vim seminis.

^e Totum illud, quanta alia tunc simul emergebant urgens, hæc producente natura, ex antiquis duobus libris adjectam est: quorum in uno legitur tamen corrupte, *urgentes*: in altero corrupte quoque, *urgenter*. Græce, *ἀνεγείνωσθε, urgens*.

A sarmenta nuncupavit: ^f provocans nos ad fructificationem copiosam, ne desidie accusati, flammis contradamur æternis. Denique non cessat; ubique animas hominum vitibus comparando. Sic enim dicit: *Vinea facta est dilecto in cornu pingui (Isai. v, 1)*. Et iterum: *Vineam plantavi, et sepe circumdedi (Matth. xxi, 33)*, animas videlicet indicans hominum, quas cœlestium mandatorum munitione concepsit: apposita nihilominus angelorum custodia, sicut scriptum est: *Immittit angelum Dominus in circuitu timentium eum, et eripiet eos (Psal. xxiii, 7)*. Deinde velut vallos quosdam quibus fulciremur erexit: constitutis in Ecclesia, primo apostolis, secundo prophetis, tertio magistris (*I Cor. xii, 28*). Atque ita nos exemplis veterum sanctorum suscitans in sublime provexit: nos omnino passus est mentem nostram humi jacentem, fieri dignam calcationibus aliorum. Vult etiam nos velut ^g quibusdam viteis clavculis, id est, amplexibus caritatis astrictos, et proximum quemque diligentes, impetu animi semper ad superiora contendere: similes effectos sarmentis quæ solent paulatim crescendo, ad summos arborum vertices pervenire. Exigit nos etiam fossionem pati. Foditur autem mens, secularium depositione curarum; quæ cordibus nostris onus grave ^h efficiunt. Ergo qui illecebras corporeæ voluptatis abjecerit, et execrabilis ambitus gloriæ divitiarumque contempserit, tanquam fossionis cultura nitescens, aspirare libere incipit, omni labe terrenæ conversationis abstersa. Convenit etiam nos secundum proverbii rationem, minime luxuriantes effluere, id est, non ostentatorie vivere, nec captare decus laudis externæ; sed fertiles nos vero demonstratore cultori bonorum operum præferentes industriam. Tu autem sicut oliva fructifera nulla te spe nudaveris, sed semper habeto fidei viridem validamque constantiam. Ita enim vivacitatem illius arboris, et opulentiam fructuosam videberis imitari: si uberrime misericordiam omni tempore largiaris.

7. Sed jam redeamus ⁱ ad scrutationem dispositionis artificis. Quanta tunc genera existere lignorum, quorum quedam secunda sunt, alia projectibilia, nonnulla navibus fabricandis accommoda, quædam focis necessaria? Rursus in his ^j varius spectatur ornatus, quorum et proprietatis investigatio difficilis habetur et differentia singulorum. Nam alia profundioribus, alia summis et levibus sunt annexa radicibus: alia in altum porrecta, singulis-

^f Veteres duo libri, *provocans nos*. Vox posterior ab editis aberat. Ibidem nostri tres mss. *ad fructificationem*. Editi *ad fructificationem*.

^g Editi, quibusdam vitis. Libri veteres, quibusdam vitis.

^h Antiqui duo libri, *confingunt*. Alius, *conficiunt*. Editi, *confingunt*. Statim Colb. secundus, et *execrabiles ambitus gloriæ vel divitiarum*.

ⁱ Editi, *ad scrutationem disputationis artificis*. Libri veteres *ad scrutationem dispositionis artificis*. In Græco, *πρὸς τὴν ἐρευνᾶν τεχνικῶν διατάξεων*. Paulo ante pro *sed etiam* ex antiquis duobus libris scriptum *sed jam*.

^j Veteres duo libri et editi, *expectatur*. Colb. secundus, *spectatur*. Aliquanto post duo mss., *summis et levibus*.

que defixa stipitibus, alia humiliora; et de ^a stirpibus suis oculos plures fundentia. Et quorum vertex sunt excelsi, eorum radices multiplices et profundiores habentur, in circoque diffusæ: quas velut fundamina quædam naturæ subjecit, quibus moles superposita valeat sustentari. Quanta etiam diversitas in corticibus est, ^b quorum alii lenes sunt et nitidi, nonnulli nodosi et asperi, alii simplices, certi etiam multis conserti caudicibus? Et quod magis miraberis, senectutis et juventutis humanæ similitudo reperitur in eis. Nam novellorum et pollentium virgultorum deductus et tensus est cortex; senescentium vero rugosus et scaber. Ex his quædam cum fuerint amputata regerminant, alia mox cum truncantur arescunt, tanquam mortem quamdam ex incisionis injuria perferendo. Multis sane probatum est quia exustæ vel incisæ ^c pinus in nemus glandiferum se transformant. Notum est etiam quasdam diligentia cultorum curatas, naturali penitus malitia caruisse. Nam mala punica quæ sunt acidiore, vel amaras amygdalas, hoc modo ferunt posse molliori, si juxta radicem, truncis earum terebratis tædæ cuneus per medium cardinis transfigatur, omnem molestiam saporis incongrui, mutatione dulcedinis exempturus. Idcirco nullus hominum caligine malignitatis ^d offusus de propria salute desperet, sciens quod agricultura quidem pomorum qualitates reducit in melius, labor autem spiritalis potens est omnium morborum superare nequitiam. Et sane tantam in arborum fecunditatibus videmus esse distantiam, quantum nec verbo quidem possumus explicare. Neque enim solum in alterno genere discretio fetuum continetur; sed in singulis etiam plurima diversitas invenitur. Siquidem aliud specimen masculini fructus, aliud feminini, cultorum fertur tradidisse solertia: ^e qui etiam palmas gemini esse sexus affirmant. Nam videtur quomodo apud eos quæ femina nominatur, ramos proprios incurvat ad marem velut concubitum petens, ut possit ex ejus admixtione concipere. Unde ingeniosi agricolæ, sublatis de masculo certos oculos, feminæ dicuntur inserere; et ita quasi coita desiderato repleta confestim subductis brachiis pristinum recurrit ad statum. Hæc autem de ficis quoque narrantur. Nam quidam plantas agrestes

hortensibus narratur apponere: nonnulli etiam fructum caprifici domesticis alligant, conferendæ validitudo causa, quo possint germina sua retinere cadentia. Cujus rei videlicet figura monere nos creditur ut agnoscamus quia oportet plerumque etiam ab alienigenis capere nos fidei documentum, ad professionem bonorum operum declarandam. Si ^f enim videris quempiam de gentilibus aut hæreticis ab Ecclesia Domini segregatum, vitæ morumque cultibus honestatum; eniti debetis impensius, et studium tuum magis ac magis augere quo possis accedere prope illam fructiferam ficum, quæ de societate silvestrium vigorem mutuata secundum, vitia quidem molesti fluxus inhibuit, subsidia vero vicinæ fertilitatis arripuit.

8. Igitur si tanta ratio generationis illarum est, ut vix pauca pro multis potuerimus exponere, quis omnium fructuum varietates, qualitates schematave percurrat, et quanta in singulis habeatur utilitas, cum sint aliæ quæ sole ^g decoctæ maturescunt, aliæ quæ tegumentorum præsidio defensæ plenescunt? Et quomodo eorum quæ mollem fructum ferunt folia fortiora sunt, sicut ficis; quorum autem fructus durior habetur membranarum textura ^h tenerior est, sicut nuces: quia ficus videlicet propter imbecillitatem merito flagitat opem majoris auxilii, nucibus autem læsionem facere potuisset densior opacitas foliorum. Pampinus etiam quam rationabiliter multifida formatione perfectus est, ut uva per eam partem quæ legitur, aeris repellat injuriam, per eam vero quæ patet, fomenta solani caloris excipiat. Nihil itaque fortuitum, nihil irrationabile factum videmus. Est in omnibus ineffabilis quædam mirandaque sapientia. Quæ autem mens aut cujus facundia sufficiet ⁱ comprehendere cuncta subtiliter, ut et contempleri proprietates valeat, et discernere differentias singulorum, vel latentium penitus causarum secreta rimari? Quomodo unus idemque humor per arbustorum radices attractus, in officia numerosa dispergitur, aliter ipsam radicem nutriens, aliter corticem, aliter truncum, et aliter medullam? et quomodo nunc folium fit, nunc in palmites ramosque formatur, et fructibus præbet alimenta crescendi? Lacrymas etiam quasdam per ramos eadem fundit materia, quarum quanta sit

^a Colb. secundus, et de stipitibus suis oculos, etc. Eustathius exprimitur voluit illud Basilii, καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῆς βίτης εἰς πολλὰς ἐκφύσεις διαρρημένα; nec inepte, cum oculus de vite et de arboribus usitate dicatur.

^b Editi, quorum aliæ lenes et nitidæ, nonnullæ nodosæ et asperæ, aliæ simplices, cæteræ etiam multis consertæ caudicibus: quæ scriptura si cui placeat, legat oportet quarum, cum scriptum sit aliæ, nonnullæ, etc. Antiqui duo libri, ut in contextu. Ibidem Colb. secundus, et quod magis mirabile.

^c Editi et Colb. primus, pinus glandiferum transformant. Alter Colb., pinus in nemus glandiferum se transformant. Codex noster, pinus in glandiferum se transformant. Dubium non est quin legi oporteat uti in Colb. secundo scriptum et invenimus et notavimus; si tamen pro glandiferum ex aliis codicibus legimus glandiferum.

^d Colb. secundus, suffusus. Statim editi, primorum qualitates. Libri veteres, pomorum qualitates; nec putandus est Eustathius aliter scripsisse: qui tamen secus interpretari debuisset, cum legamus apud Basilium, τῶν φυτῶν, arborum. Subinde Colb. secundus, spiritualis potest omnium.

^e Editi, quin etiam. Veteres duo libri, qui etiam: Græce, ὅτι καὶ.

^f Editi, si enim videres quempiam de gentibus. Antiqui duo libri uti in contextu legi potest. Nec ita multo post edit., mutuata secundum. At nostri tres mss., mutuata secundum.

^g Libri veteres, decocta.... defensa. Hoc ipso in loco editi, tegumentorum præsidio. Colb. secundus, tegumentorum.

^h Colb. secundus, tenuior est.

ⁱ Editi, comprehendere cunctas. Antiqui duo libri, cuncta.

inter se differentia quis poterit explicare? Alia est enim ^a lacryma schini, alius balsami succus, alius etiam de Ægyptiis Libycisque ferulis sudor emanat. Fama est quoque quod electrum lacryma sit cujusdam ligni, more lapidis obdurata. Cujus rei testimonio sunt surculi, vel musculæ parvæ, quæ considerantes in electri manantis succo, cum gelaretur hæserunt. Et omnino de eorum qualitatibus, nisi qui experiendo doctus fuerit, plenam rationem proferre non poterit: quomodo iterum ex ipso humore, vitis quidem vinum generat, olea oleum. Et non solum hoc mirabile est, quia dulcis hic, et ibi pinguis efficitur: sed quod in ipsis fructibus multiplex admodum ^b saporis mutatione demonstratur. Alia est enim dulcedinis qualitas in uva, alia in malo, alia in ficu, alia in dactylo. Volo ^c itaque te ad huc hoc enucleatius examinare negotium; quomodo labiorum sensui, gustuique placidissimus videtur humor, cum in quibusdam pomis allata maturitate dulcescit, in aliis acerbus habetur et anxius cum acescit. Contristat autem sensum per amaritudinem ^d nimiam: cum se in absinthio vel in scamonia diffuderit. In quernis vero, vel in corneis pomis, stipticus et durus efficitur; in terebintho autem vel nuce, mollem recipit pinguemque substantiam.

9. Sed cur ^d longinqua prosequimur, cum in una eademque ficu, modo amarissimus sit humor in succo, modo dulcissimus in fructu, in vite autem sit acerbus cum germinat, suavis in uva matura? Colorum quoque quantas dicas esse discretiones? Denique si quando florea rura respexeris, videbis eundem iquorem, quomodo puniceus quidem habetur in hoc flore, purpureus autem vel candidus, vel auresus in alio, majoremque rursus odoris differentiam, quam coloris ostendit. Sed jam sentio mihi sermonem in immensa spatia contemplationis aviditate proserpere. Quem nisi vinctum ad necessitatem creaturæ redegero, dies me profecto deficiet, magnificam vobis sapientiam, ex minorum comparatione pendentem. *Germinet terra lignum fructuosum*

^a Editi, lacryma scini. Codex noster, schini. Græce apud Basilium σχίνου.

^b Editi, saporis imitatione. Colb. primus, saporis mutatione. Colb. secundus, saporis mutatio; et ita quoque in veteri nostro libro scriptum est manu secunda. Græce, ἡ παραλλαγὴ τῆς ποιότητος.

^c Antiqui duo libri, volo itaque te. Illud te in editis desideratur.

^d Editi, longinque prosequimur. Libri veteres, longinqua.

fasciens fructum. Mox ut præceptum est datum, jugamontium arboribus comantia crebrescebant, horti cernebantur exculti, ripæ fluminum diversis frondium generibus replebantur. Quarum quædam dispositæ sunt mensas exornare mortalium, nonnullæ pabula præbere pecudibus, aliæ medicandi usibus ^e aptantur; et, ut carptim dicam, quæcunque nobis experientia rerum diuturna congescit, undique necessaria colligens, hæc velocissime dispensatio Conditoris, ab initio futura prospiciens generari constituit. Sed tu cum videris domestica, silvestria terrena, aquaria, florea, majorem recognosce per minima, ita tamen ut admirationi propriæ dilectionem Creatoris adicias, inquirendo quemadmodum certa lignorum facit semper esse virentia, nonnulla quæ ludantur hyberno, et rursus eorum quæ semper virentia sunt, quædam solent folia mutare latenter, ut per hoc nunquam possint propriis frondibus spoliari, sicut ^f est oliva vel pinus; alia sempiternis induta foliis esse præcipit, ut palmam, quibus ex principali germinatione perceptis usque ad extremum finem creditur esse contenta. Illud quoque considera, quomodo arbor ea quæ myrice nominatur, velut ambigui generis est, quippe quæ non minus locis humidioribus quam siccioribus delectatur. Propter quod Hieremias (xvii, 16) mores varios et mutabiles huic virgulto prudenter æquiparat.

10. *Germinet terra.* Igitur parva ista præceptio cogit eam vires proprias ^g quanta; habet, singulis annorum curriculis ad informandum genus herbarum, seminum lignorumque producere. Nam sicut turbc pineus, ictu prioris verberis incitatus, curvatis spatiis gyros explicat tortuosos, acutoque fundamine semel defixus semetipso circumfert; ita naturæ ratio ex priore Dei mandato sortita principium, per omne transit ævum, donec ad communem terminum finemque perveniat. Ad quem nos quoque bonorum operum repleti fructibus properemus, ut plantati in domo Domini, floreamus in aula Dei piissimi, in Christo Jesu, cui gloria et honor sit semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

^e Colb. secundus, usibus aptabantur. Sequitur in vulgatis, quia, ut carptim dicam. At in duobus libris veteribus scriptum invenimus ita ut edidimus.

^f Illud est ex antiquis duobus libris addere libuit.

^g Editi cum Colb. primo, quantas habet, singulorum curriculis, pessime. Codex noster et Colb. secundus, quantas habet, singulis annorum curriculis. Græce, καθ' ἑκάστην ἔτους περίοδον. Ibidem editi, ad informandum. Libri veteres, ad informandum.

LIBER SEXTUS.

1. Athleticorum certaminum spectatores, oportet dimicantium valetudinis esse consortes, quod ab editoribus ludorum lustralium facile probabitur, qui congregatos in stadio nudato capite sedere præcipiunt. Propterea, ut mihi videtur, ne non solum spectator intersit unusquisque, sed etiam particeps

sudoris existat. Ita videlicet maximorum atque excellentium spectaculorum quæsitorem, et summe sapientiæ atque ineffabilis auditorem convenit afferre proprias causas ad contemplationem rei propositæ, necumque ^a partiri laboris onus, ut poterit, socium se magis arbitrans astare quam judicem; ne forte

^d Editi et duo mss., partiri laboris hujus, ut poterit. Colb. secundus, partiri laboris onus, ut poterit.

lateat nos veritatis inventio, et mea culpa flat cum auditoribus commune dispendium. Quorsus hæc dixerim? Quia videlicet proposita nobis est disputatio de mundi compositione, non ex sæculari sapientia nacta principium, sed ex quibus famulum suum Moysen Dominus docuit in specie, non per figuram locutus ad eum. Ergo necesse est maximarum rerum studiosissimos spectatores, ^a non inexercitato animo, questionibus interesse præsentibus. Itaque si quando sub serenitate nocturna, ineffabilem siderum pulchritudinem ^b desuspexisti, credo te captum de rerum omnium conditore quæsisse, quis floribus ejusmodi cælum variaverit, et quomodo in iis quæ cernuntur major delectatione probatur utilitas, itemque si interdiu, sobria mente discutiens, considerasti diurna ^c miracula, per visibilibus rationem, eum qui habetur invisibilis reputasti, omnino promptus ad audiendum venisti, dignum te demonstrans celebritate honesti hujus beatique spectaculi. Quapropter faciam quod solent hi qui urbium peregrinos, manu comprehensos, ^d ad destinata perducunt, id est, ut vos ad occulta miracula maximæ hujus civitatis, utpote nescios introducam. In hac igitur urbe sita est antiqua patria nostra, ex qua nos traduxit homicida diabolus, suis sollicitatos illecebris. Hic conspiciens primam hominis generationem, et mortem quæ nos subinde ^e secuta est, quam peperit peccatum, quod est primogenitum vetusti dæmonis germen; ibi recognoscis hominem, natura quidem terrenum, sed opus esse manuum divinarum; valetudine multum pecoribus deteriore, sed animantium inanimatorumque principem constitutum; instrumentis naturalibus imbecilem, sed ad cælum ipsum ope rationis elatum. Si hæc didicerimus, nos quidem ipsos recognoscemus, Deum reminiscemur, Conditorem adorabimus, Domino serviemus, patrem glorificabimus, benefactorem reverebimur, auctorem vitæ nostræ præsentis et futuræ non cessabimus venerari, qui per eas quas largitus est nobis divitias, etiam earum fidem quas promisit ostentat, et qui experimento præsentium, illa quoque quæ sperantur affirmat. Si enim temporalia sunt ejusmodi, qualia sempiterna? Si visibilia tam bona, qualia quæ non videntur? Si cæli magnitudo mensuram humanæ mentis excedit, quis sempiternorum naturam sufficiat æstimare? Si ^f corruptioni sol obnoxius, tam bonus et magnus est, mobilitate ^g velox, discursibus ordinatus, habens congruam amplitudinem, qua statutam rebus omnibus mediocrita-

tem transgredi non queat? Decor autem naturæ velut oculus quidam perspicuus ornamentum mundo perlibet. Si insatiabilis est ejus aspectio, qualis in pulchritudine sol putabitur esse justitiæ? Si cæco jactura est hunc non visere, quantum dispendium patitur peccator, vera luce fraudatus?

2. *Et dixit Deus: Fiant luminaria in firmamento cæli ad illuminandam terram, et dividant inter diem et noctem.* Cælum scilicet et terra præcesserant, lux super his jam fuerat fabricata, dies a nocte discretus, arida jam revelata erat, aqua congregata in stationem sibi deputatam, terra suis erat fructibus repleta; quippe quæ tot herbarum millia germinaverat et variis plantarum generibus abundabat: sol autem necdum erat et luna, ne principem videlicet patremque luminis eum vocarent, vel auctorem e terra nascentium, qui Deum nesciunt, opinarentur. Propterea quarto die dixit: *Fiant luminaria, et fecit Deus duo luminaria.* Quis præcepit? Quis obsecutus est? Num consideras in his duplicationem personarum? ubique igitur dogma Deitatis mystica narratione consertum est historiæ, causaque præsto est creandorum luninariorum *ad illustrandam terram.* Quomodo ergo si lux antecesserat, nunc *ad illuminationem* sol dicitur constitutus? Primo quidem sermonis nostri simplicitas nullum tibi risum moveat, si facundiæ vestræ non affectamus elegantiam, nec compositiones sequimur clausularum. Non enim consuevimus verborum in-structuras, vel euphoniæ pronuntiationis excolere; sed honestam significationem nominum ubique ducimus ^b præponendam. Adverte itaque quomodo per naturam sufficienter quod voluit, declaravit: pro *illuminatione* enim luminaria nominat, quod utique non repugnat hiis quæ de luce prædicta sunt. Tunc enim natura luminis est producta; nunc autem solanum corpus effectum est, quo superfertur illud primogenitum lumen. Sicut enim aliud est ignis, aliud lucerna, quorum unum illustrandi vim possidet, aliud ministrandi causa luminis, his qui ejus indigent est formatum; sic et mundissimæ illi et sincerissimæ luci pro vehiculis quibusdani luminaria ista subjecta sunt, licet Apostolus (*Phil.* II, 15) quosdam luminaria mundi nominat. Sed alia est vera lux mundi, ex cuius transfusione lustrati sancti, luminaria fiebant animabus his, quas veritatem docentes, de tenebris eas ignorantæ liberabant. Sic et sol iste visibilis illo principali fulgore flammatus elucet.

3. Et nulli videatur incredibile, quod diximus aliud

culta. Libri veteres ut in contextu.

^a Colb. secundus, *subsecuta est.* Mox ubi in editis legitur *valetudine*, ibi et aliis locis scriptum invenimus in antiquis libris *valetudine*. Subinde editi, *quam promisit.* Noster codex, *quas promisit.*

^f Editi, *si corruptioni obnoxius.* Colb. secundus, *si corruptioni sol obnoxius*; ita postulante Græco *ἡλιος*. Aliquanto post Colb. secundus, *ejus aspectus.*

^g Editi, *quia fecit.* Veteres duo libri, *et fecit.* Græce, *καὶ ἐποίησε.*

^b Editi, *proponendam.* At nostri tres mss., *præponendam*; et ita legi debere ostendit Basilianus illud *προτιμότερον*. Nec ita multo post Colb. secundus, *cui superfertur.*

^a Antiqui duo libri et editi, *inexercitato*. Alius, *inexercitato*.

^b Veteres duo libri et editi, *pulchritudinem desuspexisti*. At Colb. secundus, *desuper aspexisti*. Verbum *desuspexere* Latinum non esse scio quidem; sed nescio tamen quomodo legendum sit. Cui enim Eustathius sæpe utatur verbis non Latinis, et hic quoque ejusmodi verbo fortasse usus est. Leget quisque quomodo magis libebit.

^c Editi et Colb. primus, *diuturna miracula*. Alter Colb., *divina miracula*. Vetus noster liber, *diurna miracula*; et ita legi oportere patet ex Græcis, *τὰ τῆς θείας θεία*.

^d Editi, *ad destinata producant, idem ut nos ad oc-*

esse luminis splendorem, aliud subjectum lumini corpus, primo quia quæ composita sunt, in duas partes dividuntur, id est, in materiam recepticem, et in eam quæ sibi evenit qualitatem. Sicut ergo aliud est naturalis candor, et aliud quod candescit : sic illa quæ dicta sunt distare a se quidem natura videntur, sed Creatoris virtute conjuncta sunt. Et non mihi dicas impossibile est hæc ^a ab alterutrum separari; neque enim ego separationem luminis a solano corpore comprehensibilem mihi tibi que confirmo, sed quia nobis opinione sola divisibilis æstimatur. Plane nutu Conditoris possunt hæc a natura sua facile se jungi. Denique nobis impossibile penitus est ardorem solis a splendore discernere, sed Deus volens famulum suum mirifica visione convertere, sic apposuit rubo flammam, ut solam vim claritudinis ejus, deposita torriditate, monstraret. Sicut et psalmus testatur dicens : *Vox Domini intercedentis flammam ignis* (Psal. xxviii, 7). Unde etiam in retributionibus delictorum quæ in vita contraximus, ratio quædam nos secretior docet partiendam ignis esse naturam : cujus lux ad illuminandos deputabitur justos, ardor autem ad concremandos ^b proficiet peccatores. Licet et de lunæ quoque passionibus facile queamus fidem capere quæsitorem, decrescens enim, non toto corpore prorsus expenditur; sed insertam sibi lucem modo deponens, modo recipiens, concretionis et diminutionis propriæ quasdam nobis exhibet fantasias. Nam quia senescente ea minime totum corpus ejus expenditur, testimonio sunt quæ videntur : licet enim tibi aere libero nebulosisque carente vaporibus, spectare lunam deficientem, quando rotunda secundum ^c schema est, quando globus ejus, ex eo latere quod tenebrosum est, tali orbe circumscribitur, quali cum luce plena est. Quem evidenter integrum perfectumque conspiciens, ea manifestatum parte qua fulget. Et non mihi dicas quia lux ejus adventitia est, quoniam minuitur quidem quando contra solem vertitur, crescit autem cum ab eo discesserit. Nam nec nobis hoc modo discutere propositum est, sed quia aliud est ejus corpus, aliud causa luminis. Tale ^d quiddam ergo mihi, et de natura solis intellige, qui ob hoc tan-

^a Suspiciari fortasse possit quispiam vitii aliquid hoc loco subesse; sed in antiquis libris perinde ut in vulgatis legitur eodem modo, hæc ab alterutrum separari. Mihi facile persuaderi posset malum scriptorem Eustathium ita locutum fuisse.

^b Editi et Colb. primus, *perficiet*. Alter Colb., *proficiet*. Vetus noster liber, *proficiet* : quarum vocum nulla verbum Græcum bene exprimi constat. Etenim verbum ἀποτάττωμαι, quo utitur Basilius, longe melius redditum fuisset *destinabitur*. Aliquanto post Colb. secundus, *nam quod senescente ea*.

^c Editi, *quando rotunda; sed schema est*. At Colb. secundus, *rotunda secundum schema est* : convenienter Græco κατὰ τὸ σχῆμα. Ibidem Colb. secundus, *ex eo latere quo tenebrosus est*. Subinde mss. duo, et non mihi dicas. Vocula et in editis desiderabatur.

^d Editi, *tale quidem*. Antiqui duo libri, *tale quiddam*.

^e Editi, *iterumque nudata* : quo quid alienius dici possit, non video. Antiqui tres libri, *iterumque induta* : quam scripturam veram esse et genuinam constat ex illo, καὶ πάλιν ἐπαυριάζομένη.

tum discrepare videtur a luna; quod hic quidem susceptam semel insitamque sibi lucem minime deponit, illa vero sæpius exuta, ^e iterumque induta lumen, facile poterit ex se etiam quæ de sole dicta sunt confirmare. Hæc ergo luminaria statuta sunt dividere inter diem et noctem, ^f quorum naturam tunc ab alterna contrarietate destituit, ut erga se irreprehensibiliter haberentur, nullaque communitate tenebris esse possit cum luce. Quod ^g enim est umbra interdiu, hoc obscuritas habetur in nocte. Et sicut ut omnis umbra de corporibus lumini subjectis emittitur, mane quidem tendens ad occasum, vespere vergens ad Orientem, meridianis se horis ad partem Septentrionis inclinans, nox quoque ipsa, retrorsum lucis radiis repercussa secedit. Cujus quid aliud intelligenda natura est, quam mundi obumbratio? Sicut enim lucido die stantem quempiam sub aurora solis mox umbra comitatur, sic obumbrato aere qui terræ proximus est, nox efficitur, et hoc est quod dicit, *Separavit Deus inter lucem et tenebras*. Nam fere semper obscuritas refugit lucis adventum, quippe quibus ex prima generatione alienatio inter ^h se naturaliter est aptata. Nunc autem solem præcepit spatia diurna peragere, lunam vero cum orbem suum compleverit, moderatricem noctis statuit : pro certa que dimensione invicem sibi luminaria ista succedunt. Nam sole procedente, luna si plena est, statim ducitur ad occasum. Rursus autem cum sol cursui suo metas posuerit, hæc incipit exoriri. Sed si secundum alia schemata minime spatio noctis lunare lumen acquiparat, non interest propositæ quæstionis, solum nobis illud asserentibus, quia quando perfecta est luna, noctis obtinet principatum, proprie superans astra fulgore, terramque perlustrans; temporis autem mensuram æqualiter cum sole partitur.

4. *Et sint, inquit, in signis, et in temporibus, et in diebus, et in annis*. Necessarys igitur humanæ vitæ, sicut longior usus docet, signorum notationes et observationes invenies, si tamen non amplius eas quam oportet inquiras. Multa enim super futuris imbribus ⁱ possumus discere; plurima quoque de vaporibus terrarum, motibusque ventorum, seu per partes ve-

^f Editi et Colb. primus, *quorum natura tunc ab alterna contrarietate destituit*. Alter Colb. ut in contextu. Ibidem ubi in editis legitur *incomprehensibiliter*, in nostris tribus codicibus scriptum invenimus *irreprehensibiliter* : qua ex interpretatione suspicari licet, inepte legisse Eustathium ἀνεπίπτως, cum scripserit Basilius ἀνεπίπτως, sine admixtione.

^g Codex unus, *quod enim est umbra in nocte*. Mox editi, *mane tendens*. Libri veteres, *mane quidem tendens*. Subinde editi, *meridianis horis*. Colb. secundus, *meridianis se horis*.

^h Editi et Colb. primus, *est naturaliter aptata*. Alii duo mss., *naturaliter est aptata*. Græco, τῆς ἀλλοτριότητος κατασκευασίσης.

ⁱ Editi, *possumus dicere*. Antiqui duo libri, *discere possumus*. In Græco, ἵσθι μαθῆναι. Nec ita multo post editi, *placide sunt venturi*. At duo mss. *placide sint venturi*. Colb. secundus, *strum violenti an placidi, etc.* Subinde ubi legimus et in duobus mss. et in vulgatis, *solis*, legitur in Colb. secundo, *solum*.

nientium, seu generaliter ubique spirantium, et utrum **A** violentor, an placide sint venturi. Unum itaque ex demonstrationibus habetur solum, quod ostendit nobis Dominus, dicens futuram tempestatem cum cœlum cœperit igneo rubore tristari (*Matth. xvi, 3*). Nebulis enim subeontibus, obfuscati radii rutilo sanguineoque colore cernuntur; aeris videlicet densitate talem speciem nostris obtutibus exhibente, qui necdum vi caloris expressus, ^a propter exhalantes subinde vapores, et augmentis aquarum magis magisque crassatus; certissimam tempestatem regionibus in quibus fuerit glomeratus intentat. Similiter etiam fit quando habetur luna circumflua, vel cum solem circumdederit area quæ vocatur, nimiram aquarum multitudine, aut ventorum fremitus futuros annuntiat, vel cum visi circa eam fuerint discurrentes, ii qui ^b soles contrarii nominantur: profecto casus aliquos ætherei tractus imminere portendunt. Sicut et virgæ illæ quæ in iridis colore sub matutinis nubibus ostenduntur, vehementes pluvias et procellas, aut aliquam omnimodo cœli perturbationem significant. Plurima etiam indicia crescente vel senescente luna, qui huic scientiæ studuerunt notasse dicuntur: asserentes quod aer terræ proximus, necessario pro lunæ schematibus qualitativisque vertatur. Nam ^c cum fuerit tertiâ, si gracilis et minime coraibus obtusis appareat, serenitatem stabilem firmamque declarat. Sin autem rubicunda, pinguisque cornibus habeatur, imbres nimios, australemque violentiam minatur. Horum igitur observatio quantum commoditatis impendat hominibus, quis ignorat? Possunt enim navigaturi intra portum retinere classem, futura pericula prævidentes; viator item cautus effectus ex cœli tristitia, tranquillitatis tempus expectat; agricultores quoque seminibus et plantis sollicitam diligentiam commodantes, ex memoratis instructi signis opportunitatem congruam prætolantur. Quid, quod ^d solutionis etiam rerum omnium in sole, lunaque et stellis, visenda prodigia Dominus prædicavit dicens: *Sol vertetur in sanguinem, et luna non dabit lucem suam* (*Joel. ii, 31; Act. ii, 20*). Verum hæc indicia sunt mundanæ consummationis, ut diximus.

5. Sed illi qui ultra fossam saltus suos conantur extendere, ad rationem genesis cursum propositi ser-

monis inflectunt. Ferunt enim vitam nostram de motu pendere cœlestium; propterea Chaldæi notationes astrorum ad casus humanos asserunt pertinere, simplexque dictum Scripturæ quod ait in signis, non ad mutationem videlicet aeris vel temporum qualitatem, sed ad sortem vitæ transferentes humanæ, prout sibi videtur, exponunt; dicentes quorundam discurrerentium siderum complexionem, cum ad illas stellas quæ in zodiaco moventur circulo, si ^e secundum tale verbi gratia schema coierint, certam genesin solere perficere; rursusque si alter habitus illarum fuerit, contraria decreta componit. De quibus non erit fortassis inutile, si aperiendæ quæstionis gratia, paulo superius repetita serie narrationis exordiar. Dico autem non meum quid proprium, sed confutationis illorum causa, suis utar elogis: ut et ii qui errore præventi sunt, remedia conceptæ læsionis accipiant, et cæteri munimen aliquod, ne similia patiantur, inveniant. Repertores igitur genesiæ rationis diurnitate temporis experti, quod eos de schematibus multa diffugiant, in angustum penitus temporis redegere mensuram, ut etiam minutissimo intervallo, sicut dicit Apostolus: *In momento, et in puncto* (*I Cor. xv, 52*), magna sit ^f inter genesim genesimque distantia, asserentes quod ille qui natus est in hoc puncto rex erit gentium princepsque populorum, maximam potentiam multasque divitias sortiturus; eum autem qui in illo momento creatus est, mendicum, et vagum fore, quotidianique victus causa, diversorum januas obiturum. Ideo namque circulum qui signifer appellatur in ^g duodecim partibus dividunt; quoniam sol per triginta dies egreditur duodecim ^h locum sphaeræ, ejus quæ ἀπλῆς, id est, inerrabilis vocatur. Et rursus unumquodque membrum partium tricenarum per spatia duodena deducunt: quorum singulas iterum portiones in alia sexaginta distribuunt, eorumque sexaginta sexagies portiones enumerant. Hujusmodi ergo nascentium genesim disponentes, videamus si possunt hanc subtilitatem, sub temporis dimensione servare. Mox enim ut infans processerit ex utero, speculari necesse est obstetricem quæ dicat puer sit an puella quod natum est, et expectat vagitum quo capiat parvuli viventis indicium. Quanta vis dum hæc agantur, sexagies dicas transisse mo-

* Editi et duo mss., *exaltantes*, corrupte. At emendate scriptum invenimus in Colb. secundo, *exhalantes*.

^b Codex unus cum editis *soles contrarii*. Alii duo, *soles contrarii*.

^c Editi *cum fuerit tertiâ*. Libri veteres, *cum fuerit tertiâ*, ita exigente et sensu, et Græco *περὶ τρίτην ἡμέραν*.

^d Editi, *solutiones*. Codex noster et Colb. primus, *solutionis*, bene, cum apud Basilium legamus, τῆς διαλύσεως... σημεῖα, *solutionis signa*. Alter vero Colb. ita habet, *diligentiam commodant ex memoratis instructionibus. Et jam rerum omnium in sole*, etc. Quod ad Græcum quidem facilius accommodari potest, ἤδη δὲ καὶ: sed eo in libro vox *solutionis* desideratur. Codex noster, *prætolantur, siquidem solutionis* etc. Statim mss. duo, *videnda prodigia*.

D * Editi, *si tale*. Antiqui duo libri, *si secundum tale*. Græce, κατὰ τοιοῦτον σχῆμα. Statim editi, *si aliter*. Colb. secundus, *si alter*. Subinde Colb. secundus, *repetitam seriem*.

^f Editi, *inter gesim genesimque distantia*. Vetus hic noster liber, *inter genesim genesimque distantia, recte*. In greco, γίνεσθαι πρὸς γίνεσθαι.

^g Antiqui duo libri cum editis, *in duodecim partibus*. Alius, *in duodecim partes*. Quod magis idoneum esse non diffiteor; sed non inde effici voto, ut malus scriptor Eustathius ita scripserit.

^h Editi, *locum feræ*. Codex noster, *locum fere*. Colb. primus, *locum fore*. Alter Colb., *locum speræ*: quæ scriptura ita corrupta est, ut emendari nullo negotio possit. Igitur pro *speræ* legendum est *sphaeræ*: quod cum satis per se perspicuum sit, magis tamen confirmatur ex Basiliano illo, σφαιρας.

menta. ^a Itaque dum manifestatur editus puer mathematico, quanta dicimus elapsa esse puncta, dum media responsa redduntur. Quod etsi contigerit extra fores cubiculi stare eum qui nascentis horam colligit, oportet visitari laterculum, ut diligenter, et sine ulla intermissione calculari possit cursus horarum, sive diurni fuerint, sive nocturni. Quorum igitur sexagesimorum numerus, eo ipso tempore præterisse putabitur? Necessè enim ut inveniatur stella, quæ non solum in quota parte duodecimi spatii, sed etiam in quoto puncto duodecies divisæ portionis assistit, vel potius in quoto momento sexagesimorum reperitur, in quibus diximus decretorum sortem fuisse divisam, aut ut omnino veritas inquiratur, in quoto eorum sexagesimorum ostento, quæ a primis sunt sexagesimis ^b reparata. Verum istam sic enucleatam, et incomprehensibilem temporis inventionem, in singulis quibusque planetis fieri, necessarium esse confirmant: ut agnoscatur qualem habitum gesserit adversus erraticas stellas, vel quale inter se schema tenerint, cum nasceretur infantulus. Nam si hora sollicitè non fuerit custodita, contigeritque vel modicum quid de illa subtilissima ratione mutari: prorsus observatio tota confunditur. Sunt quidem risu digni qui hujus inexplicabilis disciplinæ studiis vacaverunt: sed multo magis illi qui avidius in eos inhiant, tanquam scientes aliquid.

6. Itaque solent eventus, et effigies quoque prædicere singulorum, declarantes illum crispo capillo futurum et alacrem; quoniam in ariete posita est ejus hora, talis enim species est ejus animalis; eritque magnæ potentix, quoniam principalis est aries. Præsidalem quoque futurum, et quæstuosum, quoniam pecus istud sine molestia depositam lanam facile resumit ministrante natura. Qui autem sub tauro creatus est tyrannicus erit, et laboriosus, idemque servilis, taurus enim jugo submittere colla consuevit. Qui vero signo scorpii nascitur, vulnificus ^c habebitur, ut pote similis illi; qui autem sub hora libræ fuerit editus, justus efficitur; propter æquitatem quæ servatur in trutina. Quod his risibilibus fieri poterit? Ariès igitur ex quo genesim mutuaris hominibus, duodecima pars coeli habetur; in quo si sol constiterit, ætherea signa contingit; libra quoque vel taurus duodecima

A portio est signiferi circuli. Quomodo ergo principales inde causas asserendo vitæ mortalium, de terrenis pecudibus nascentium formas mentes, et dicis muniticum fore arietinum hominem: non quia inorum ejusmodi pars illa coeli perfectrix est, sed quia natura talis est ovis? Hortaris ergo nos prælata dignitate stellarum, aut potius suadere conaris, per bestias mutas accommodare tibi consensum. Quod si de animalibus assumptas morum proprietates habet polus, ipse quoque subjacet necessitatibus alienis; ^d quippe quia nactus est ex quadrupedibus causarum ducta principia. Si autem hoc dicis ineptum esse, multo illud pronuntiabis ineptius, ut auderes de his rebus assertiones afferre, quæ nihil nobiscum videntur habere commune. Verum hæc illorum argumenta similia sunt ^e cassibus aranearum, in quibus si culex, aut musca consederit, tenetur innexa; cum autem de fortioribus aliquid inciderit, ipsum quidem mox penetrat, textus vero prurmpit invalidos.

7. Tamen his non usquequaque contenti sunt, sed longinquius progrediuntur errantes. Nam res quæ in arbitrii nostri libertate sunt positæ, id est, virtutes aut vitia, cœlestium necessitatibus applicant. Quibus contradicere quamvis risibile sit, tamen quia plures hæc ^f seductione prolapsi sunt, congruum mihi videtur non transire silentio. A quibus illud principe in loco postulamus agnoscere: si non diebus singulis millies schemata mutantur astrorum. Semper enim moventur atque ^g discurrent eæ stellæ quæ planetæ vocantur, quarum aliæ celeribus se vestigiis consequuntur, nonnullæ tardius discurrentes, sub eadem hora sæpius, et aspiciunt se, et absconduntur. Maxima sâne vis habetur in genesi, ut illi dicunt, si aut bona stella respexerit, aut maligna nascentem. Fit autem plerumque ut eo tempore, quo bona stella præfuerit, mathematicus non inveniens tempus edicere propter ignoracionem unius minutissimarum, quas supra retulimus portionum, sub eademone illum jacere describat, ut ipsorum sermonibus cogar uti, in quibus est quidem magna dementia, sed major habetur impietas. Nam maligniores stellæ causas nequitix propriæ in subm transferunt conditorem: quibus si ex natura subesset improbitas, conditor profecto malignitatis ^h auctor exstiterit. Sin

^a Codex unus, dum manifestatur. Illud dum in editis deerat. Aliquanto post editi et duo mss., dum modice responsa redduntur. Vetus codex noster, secunda quidem manu, sed antiqua, dum media responsa redduntur. Subinde Colb. secundus, inveniet stellam, quæ, etc.

^b Editi et duo mss., reparata. Colb. secundus, re-putata, fortasse amputata.

^c Vocem inde ex nostris veteribus libris addidimus.

^d Codex unus, quippe quia. Editi, quippe qui. Mox duo mss., si autem hoc dicis. Editi, si autem dicit. Hoc ipso in loco mss. duo, pronuntiabis. Editi, pronuntiabit.

^e Verbum sunt addidimus ex duobus codicibus. Mox editi, tamen his quæ quaque non contenti sunt. Antiqui duo libri, tamen his non usquequaque contenti

D sunt.

^f Codex unus, hac seducti ratione, prolapsi sunt. Haud longe editi et Colb. primus, illud principii loco. Codex noster, illud principe in loco. Colb. alter illud primo loco. Græce, πρώτον. Ultimas duas lectiones ex æquo voci Græcæ convenire vident, opinor, omnes: puto tamen potius legi debere principe in loco, uti in veteri nostro libro scriptum invenimus. Videtur enim librarius, quicumque ille fuit qui alterum illum codicem Colbertinum scripsit, nonnulla de suo et mutasse, et correxisse, sive, cum scriberet, respexerit ad exemplar Græcum, sive id solo rationis ductu fecerit.

^g Editi, discurrent stellæ. At Colb. secundus, eæ stellæ.

^h Editi, actor exstiterit. Colb. secundus, auctor exstiterit.

autem proposito faciente sunt pessimæ, primo qui- A
dem animalia quædam putanda sunt arbitrio suo
famulantia, absolutoque et libero impetu, ad hoc
quod sibi libuerit incitata, siquidem totius modum
furoris excedit insimulare res exanimes. Deinde
quanta irrationabilitas est, bonum, malumve, non
pro sua cujusque dignitate distinguere, sed ex loci
qualitate, aut respectu alterius, vel optimum fieri
definire, vel pessimum? Et cum paulisper de sche-
mate stella diverterit, suæ propriæ dicitur maligni-
tatis oblita. Sed hæc quidem hæctenus sane per sin-
gula momenta temporis, ut dicunt, in aliud atque
aliud schema se transferunt. In his itaque tot tanta-
rumque mutationum millibus, quanta quotidie nata-
lium regionum decreta formari putanda sunt. Cur
ergo non singulis diebus principes procreantur? Aut B
quare apud illos successio semper paterni custoditur
imperii? Quoniam nemo videlicet eventus suorum
liberorum refert ad schema stellarum; quippe quibus
regnum non genesis lato, sed generis jure defertur.
Nonne igitur Joatham generavit Ozias, et de Joatham
natus Acham est? Et tamen nullus illorum servilis
horam conditionis incurrit. Deinde si virtutum vitio-
rumque principia non ex arbitrio nostro, sed ex
genesis necessitate sortimur, superflui sunt, ut video,
latores legum, sequenda nobis vel fugienda mandan-
tes: superflui quoque judices honestos laudibus ex-
ornantes, improbos suppliciis punientes: insons
etiam censenda est homicidæ, vel furis audacia, qui
etsi cohibere manus proprias a facinore maluissent,
minime potuissent, propter indeclinabilem necessita- C
tis impulsus. Vani omnes artifices æstimandi sunt,
vitæ subsidia manuum labore querentes. Supervaca-
neus porro sudor agricolarum, quibus copię fructuum
possint etiam non operantibus abundare. Mercator
etiam dives efficeretur in otio, cui vel nolenti pecu-
niam genesis apportasset. Christianorum vero spes,
quæ magna est, sublata penitus interisset, quoniam
frustra vel justitia colitur, vel damnatur iniquitas; si
omnino nihil ex sententia facere permittimur. Etenim
quando genesisca vis, et decretio fatalis incumbit,
nullum locum prorsus invenit examinatio justii judicii.
Hæc quidem adversus illos disseruisse suffi-
ciat. Neque enim aut vos prolixioribus sermonibus
indigetis, ut pote mentis sanitate pollentes, aut tem-
pus patitur ulterius limitem disputationis extendi. D

8. Sed sermonem magis ad reliqua retorqueamus.
Sint, inquit, in signis et in temporibus, et in diebus,

^a Editi, animalia quædam putando arbitrio suo famulanti: quod cum aperte vitiosum sit, ex Colb. secundo correximus.

^b Antiqui duo libri, sufficiei. Alius codex, sufficiat. Statim editi et duo mss., torqueamus. Alius codex, retorqueamus. Græce, επανιδωμεν.

^c Illud nos ex duobus libris veteribus addendum judicavimus.

^d Antiqui duo libri, propagationem. Alius, propaginem. Aliquanto post editi, ac aridum. Libri veteres, torridum.

^e Editi, ætheroscii. Codex noster, eteroscii. In Græ-

et in annis. Diximus jam de signis: tempora sane
intelligimus esse partes quatuor anni vertentis, id
est, ver, æstatem, autumnum, atque hiemem. Hæc si-
bimet succedendo vicissim pro luminariorum dispositis
cursibus temperantur. Hiems enim fit in australibus
sole regionibus commorante, nocturnamque opacita-
tem, circa clima, ^c quod nos habitamus, spatio lon-
giore ducente. Unde fit ut aer terræ proximus frigidus
efficiatur, omnesque nebulosi vapores conglomerati,
pluvias et nives, glaciesque perficiant. Cum autem
de meridiana plaga rediens sol, medium orbem cœli
tenuerit; tunc diebus ac noctibus tempus æquale
distribuit. Quantoque altius a terra subvehitur, tanto
magis paulatim componit temperiem, per quam ver
procedit, cujus beneficio frutices arboresque fron-
descunt, et animalia cuncta terrena, vel aquaria,
genitali calore stimulata ^d propagationem generis,
successione prolis extendunt. Inde sol mox ad æsti-
vam lineam deflectendo, per confinia transit arctoa,
dies nobis longiores efficiens, diutiusque commoratus
in aere, ipsum quidem flagrantem reddit ac torri-
dum, tellurem vero perficit sicciorem, unde matu-
randis seminibus, atque pomis, facultas optata præ-
stat. Eoque tempore habetur ardentior, et umbras
meridianas facit breviores, quoniam de alto nimis
loco nostram respicit regionem, diesque majores
habentur, tunc quando breves sunt umbræ: sicut e
contra dies parvi sunt, cum fuerint umbræ longiores:
quod apud nos qui ^e eteroscii nominamur, id est, alias
umbras habentes, et partes habitamus arctoa, ita
contingit. Nam sunt quidam qui per integrum biduum C
singulis annis omnimodo sine umbra sunt cum sub
meridiano sole constiterint, quos, quia sol contra
ipsum verticem positus æqualibus undique spatiis
illuminat, in nullam penitus partem flectere sinit
umbras. Nam et putealis apud eos aqua, vix tenuis-
simum potest ^f in alveum de sole lumen excipere,
propter quod eos quidam ascios, id est, exumbres
appellant. Illi autem qui extra terras odoriferas habi-
tant, in utramque partem mutant umbras. Nam soli
qui nostram videntur incolere regionem, adversus
austrum semper, id est, ad meridiem umbras cre-
duntur emittere: unde etiam a quibusdam amphiscii,
^g id est biumbres nominantur. Verum hæc omnia sole
ad partes boreales commeante proveniunt. Ex his
considerandum est, quantus radorum fervor habeatur,
et quantos hominibus casus efficiat. Post hæc
igitur tempus autumnale succedit, quod frigoris et

CO, παρ' ἡμῶν τοῖς ἑτεροσίοις, heteroscii.

^f Antiqui duo libri et editi, in altum. At Colb. secundus, in alveum. Sic Eustathius Latine reddidit illud Basilii, διὰ τροπίων στενῶν, cum potius scribere debuisset, per angusta ora. Lege Basilium, hom. 6, num. 8.

^g Editi, id est umbræ nominantur. Vetus noster codex, id est biumbres. Colb. secundus, id est biumbres. Ibidem libri veteres, et quantos. Vocula et deerat in vulgatis. Ibidem editi, efficit. At nostri tres mss., efficiat.

caloris æquatat obtinens portiones, sine molestia nos tradit adventui ^a sequentis hibernii, denuo videlicet sole ad australem regionem de aquilonis partibus remeante. Hæ sunt vicissitudines temporum, quæ solis discursibus famulantes, vitam nostram dispensare creduntur. *Et sint, inquit, in signis et in diebus* : non ut diem faceret sol, sed ut diei moderaretur. Nam olim nox et dies, antequam luminaria crearentur, effectæ sunt, quod declarat et psalmus dicens : *Posuit solem in potestatem diei, lunam, et stellas in potestatem noctis* (Psal. cxxxv, 8). Quomodo ^b igitur sol habet diem potestatem? quia lucem in se ipse circumferens, cum ad orbem quem nos habitamus accesserit, solutis tenebris, diem præstat. Non ergo fallitur quisquis diem vocitaverit aerem istum, solis radiis illustratum, et hanc diurni temporis esse mensuram, quod in hemisphærio, ut opinantur, quod supra terram est, commoratur. Sed et in annis, inquit, signa ista disposita sunt. Cum duodecies igitur spatia sui cursus luna peregerit, annum facit : unum tamen inseri sibi flagitat mensem, ut diligentius horarum possit colligi perfecta concursio : sicut Hebræi annum antiquitus observabant, et Græcorum vetustissimi. Annus autem solanus vocatur ordinatio solis, de certo signo in eodem rursus per sua se vestigia revolventis.

9. *Et fecit Deus duo luminaria magna.* Nuncupatio igitur magnorum duplex est, quorum una intellectum habet absolutum, alia vero est quæ respectu minoris illud quod est majus assignat : ut puta magnus equus, aut magnus bos. Non enim ex nimia immensitate suorum corporum, sed ex comparatione alterius, testimonium sortiuntur ejusmodi. Quomodo ergo nunc sensum super magnorum appellationem duamus? Sed priorem sine dubio sensum, tanquam minora majoribus conferentes, velut formicam, aut aliud quoddam animal natura parvum maximorum collatione postpositum; an potius quia pro ingenti forma sua merito luminaria magna dicuntur? Et magis opinor ita debere intelligi. Non enim quia majora sunt aliis stellis magna nuncupantur, sed quia tanta amplitudo est orbis illorum, ut fulgor qui ex ipsis eradiat, aerem totum sufficienter illuminet, et ^c ubique porrectus, terras omnes mariaque contingat. Qui cum in qualibet poli parte, vel oriendo vel occidendo constiterit, cunctorum mortalium visibus æqualiter appareat. Cujus magnitudo certissimum habet documentum : quia nec ipsorum luminariorum collatione latitudo terræ, quanta sit assignatur; ut per hoc sol et luna vel minores esse comprehendere valeant, vel majores. Nam semper ea quæ emimus posita sunt, exigua nostris putantur obtotibus : cum vero juxta

^a Editi et Colb. primus, *sequentis hibernii*. Alter Colb., *sequentis hibernii*.

^b Editi, *quod igitur*. Libri veteres, *quomodo igitur*. Græce, πῶς οὕτως.

^c Addidimus voculam et ex duobus codicibus. Aliquanto post editi et duo mss., *mortalium visibus*. Colb. secundus, *mortalium visibus*.

^d Colb. secundus habet in contextu *aspicitur*; sed

venerimus, magnitudinem eorum quanta sit facilius reperimus. Sol autem nulli unquam, vel longius asseritur ^d esse, vel propius, ita ex omni parte quæ subjecta sunt, æqua lance respectat : quem Indi atque Britanni similiter intuentur. Neque enim vergens in occasum, habitantibus Orientem, de sua quippiam magnitudine sentitur amittere; nec in Occidente positus, minor apparet exoriens, nec quando medium coeli tenet axem, utriusque lateris immutat aspectum. Non te ergo brevitatis ejus contemplata decipiat, nec quia cubitalis visentibus orbis suus putatur esse, revera talis haberi putandus est. Semper enim coherere solet intervallorum tractui rerum prolixitas spectatarum; aciesque oculorum interjecti spatii longitudinem non assequitur intuendo, sed tanquam deficiens expenditur, et magis æstimatione quam visu, ea quæ cernuntur attingit : et ideo pro sua tenuitate res parvas existimat esse quæ magnæ sunt, imbecillitatem videlicet suam his quæ conspicit ascribendo. Perfecto ergo falluntur obtutus, et judicium fidele non habent. Recordare namque infirmitatem propriam, et ex te ipso capies eorum quæ dicta sunt argumentum. Itaque si quando ex alto montis vertice subjectam camporum planitiem respexisti, nonne juga boum tam grandia, vel aratores eorum, formicis similes judicasti? Nihilominus etiam dum in excelsa specula locatus, oculos in pelagus convertisti, quales tibi videbantur insulæ? Nonne columbarum parvissimarum tibi phantasiam quamdam perhibebant? aut naves ingentes, velis ^e tumescentibus candidis prospectæ procul nigræ putabantur? Ob hoc videlicet, quia sensus ut diximus oculorum, aeris distentione tenuatus non sufficit comprehendere plenius quæ visuntur. Nam et rupium maximarum in altum cavatarum rotunda pleneque putatur aspectio; dum eminentibus undique marginibus occupata, medium cavationis locum, non valet visio defectiois attingere. Ita nec corporum schemata, qualis sint advertit intuitus, sed teretes esse turres quæ quadratæ sunt opinantur. Certum est ergo, quia in ^f prolixioribus intervallis non definitam, sed confusam corporum capimus visionem. Sic et magna luminaria, secundum Scripturæ testimonium, multipliciora sunt quam cernuntur.

10. Licet illud quoque magnitudinis eorum sit probabile documentum, quia cum sint infinite numero stellæ, fulgor tamen qui procedit ex eis, non potest nocturnam sciendere densitatem. Sol autem fusa per mundum luce, non modo cum visus fuerit, sed etiam cum venire speratur et antequam terras illuminet, obscuritatem noctis infringit, et superat astra ^g candore, aeremque terræ proximum, frigore nebulisque

in ora libri scriptam invenimus *asseritur*.

^e Veteres duo libri, *velis tumescentes*. Alius codex, *velis tumescentibus*. Subiade Colb. secundus, *rotundi planitie putantur aspectus*.

^f Editi, *quia prolixioribus*. At duo mss., *quia in prolixioribus*.

^g Colb. secundus, *astrorum candorem*. Haud longe editi, *generaretur*. Libri antiqui, *generantur*.

concretum dissolvit, ac discutit : ex quo matutinus ventus, et humor roscidus, quando serenum est generatur. Tellus autem cum sit ampla nimium, quomodo poterat sub uno temporis momento, radiis tota lustrari, nisi de maximo solis orbe lux ei largissima præberetur? Hic nunc sapientiam Conatoris adverte, quomodo immensitati ejus mediocrem vim fervoris adhibuit : ut nec ardor immoderatus terram possit exurere, nec infructuosam eam denegatio penitus caloris efficeret. His vero consentanea de luna quoque intelligito, cujus corpus cum sit lucidum, non tamen semper magnitudo conspicua est sed nunc quidem perfecta videtur in globo, nunc semiplena scilicet, sed minuata monstratur, defectumque suum gemina parte designat. Alio enim latere deprehenditur esse tenebrosa, cum crescit, et alio cum senescit. Ratio sane secretior est, dispensationem declarans artificis Conditoris, per quam lunæ varietas, naturæ nostræ nobis exemplum subjicit, eo quod nihil in rebus humanis perseverabile, diutinumque consistat, sed ea quæ de nihilo producantur, ad aliquid cum adoleverint, ad summamque mensuram suæ fuerint ætatis erecta, paulatim tabescentia dissolvuntur. Ex lunæ ergo consideratione docemur advertere res mortales, et mutabilitates illarum cogitatione capientes, cavere debemus ne rebus elati secundis, affectemur superbiam vel insolentiam, nec confidamus temporali potentia; nec opibus, aut divitiis, quæ nimis incertæ sunt, exaltemur : sed cupiditatem corporis castigemus, quæ maxime habetur instabilis, et diligentiam potius animæ tribuamus, cujus bonum semper manet immobile. Quod si te forsitan luna contristat, sensim deposita luce deficiens ; plus te anima debet afficere, quæ honorem quem ex divina virtute percepit, amittit intemperantiæ vitio, nunquam firmum propositum servans, sed assidue se vertens, ut pote nullis constantiæ fulta repagulis. Re enim vera secundum proverbium : *Sine voce luna mutatur* (Eccli., xxvii, 12). Opinor autem quod et animalibus creandis, cæterisque omnibus quæ terra producit, non parva confertur ex lunæ mutatione formatio. Aliter namque cum perfecta est, et aliter cum decrescit, eorum corpora disponuntur. Modo enim laxiora videntur et vacua cum senescit, modo integra et repleta cum crescit : quoniam humorem quemdam cum calore permixtum, interius his latenter infundit. Quod ita esse demonstrant ii qui sub divo

A dormientes lucente luna, postquam surrexerint, inveniunt capita sua largissimo rore madentia. Sed et recentes carnes, si sub luna jacerint, fluida mox putredine corrumpuntur. Idemque significat pecorinum cerebrum, vel etiam viscera marinorum animalium, quæ sunt humectiora, nec non arborum medullæ, quæ omnia utique nullatenus sufficeret ad suam luna redigere qualitatem, nisi amplitudine virtutis excelleret, secundum Scripturæ testimonium.

B 11. Sed et aeris motus, hisdem ipsis commutationibus continetur, sicut lunæ novitas attestatur, quæ ex longa plerumque serenitate subito nubium glomerationes, et perturbationes exsuscitat. Euriporum quoque meatus refluus hoc indicat, vel etiam reciprocatio Syrtium, quæ vicinæ habentur Oceano, quas pro lunæ schematibus concitari locorum accola prodiderunt. Euripi etiam in utramque partem soliti sunt propria leniter fluentia convertere, reliquo omni tempore : cum vero luna nascitur, nullomodo possunt quiescere, sed vehementi fervore semper exæstuant, donec luna rursus appareat, sedationem commotis turbibus allatura. Similiter occiduam mare crebros accessus patitur et recessus, modo alluens littora fluctibus, modo destituens. Ita velut quibusdam lunæ spiraminibus retro subducitur, et iterum ejus exundat impulsibus. Hæc igitur disserui ad exprimendam magnitudinem luminariorum, et quia nec usque ad unam syllabam otiosum quid esse potest spiritualium præceptorum, cum certe nihil de secretioribus sermo deprompserit. Multa enim super amplitudine, vel intervallis solis et lunæ, reperire poterit cogitando, qui non desidiose affectiones eorum virtutesque disquirat. Quamobrem oportet accusare suam quemque potius imbecillitatem : ut non magnificentiam creaturæ verbis humanis metiri posse credatur. Sed ex paucis quæ dicta sunt, considerare convenit, quanta et qualia sint illa quæ præterivimus. Non ergo velis oculis lunam, sed ratione potius æstimare, quæ validius quam aspectus, ad inventionem valet veritatis accedere. Fabulæ igitur aniles, atque risibiles ubique percrebuerunt : quia magicis carminibus luna sedibus evocata de propriis deducatur ad terram. Primo quidem quomodo potest vi cantuum submoventi, quam ipse firmavit altissimum? Deinde quis eam locus susciperet descendentem? Vis tamen ex parvis indicibus magnitudinis ejus accipere documentum. Civitates igitur quæ in orbe

* Antiqui duo libri et editi, nec quidem perfecta videtur in globo, nec semiplena : quod a librariis aliud cogitantibus scriptum oportuit ; alioquin enim non tam absurda scripsissent. At recte in Colb. secundo ita legitur, nunc quidem... nunc semiplena. In Græco, νῦν μὲν... νῦν δὲ.

^b Editi et duo mss., diurnumque, corrupte. At emendate legitur in Colb. secundo, diutinumque. Græce, μόνιμον.

^c Illa Eustathii, Re enim vera secundum proverbium, Sine voce luna mutatur, respondent illis Basilii, τὸ ὄντι γὰρ, κατὰ τὸ σιγημένον, Ὁ ἄφρων ὡς σελήνη ἀλλοοῦται, Vere enim, ut dictum est, Stultus sicut luna mutatur (Eccli., xxvii, 12). Revertamur ad

proverbium Eustathii, quod si cognovissent qui olim proverbialia simul colligenda sibi proposuerant, id quoque aliis addere non omisissent. Puto autem novum illud proverbium inde factum esse, quod Eustathius pro ἀφρων legerit ἀφρονος : qua falsa scriptura ubi semel deceptus est, nihil mirum si quidvis potius expresserit, quam quod oportuit.

^d Totum illud, vel etiam reciprocatio Syrtium, quæ vicinæ habentur Oceano, quam inepte expressum sit, cognoscere licet ex Basilio homilia 6, num. 11, non longe ab initio.

^e Editi, quæ præterivimus. Colb. secundus, quæ præterivimus. Statim editi, primo quod quomodo. Colb. secundus, primo quidem quomodo.

terrarum positæ sunt, longis a se spatiis disjunguntur. Harum plateæ, quæ ad partem respiciunt Orientis, æqualiter omnes lunare lumen excipiunt. His igitur cunctis, nisi coram luna videretur, solos illos qui adversus eam positi sunt angipertus perlustraret, eos autem qui latitudinem illius excedunt, ut pote ex transverso venientes, nullo modo visitaret. Quod etiam lucerna domi accensa declarat, quam si plures circumsteterint, umbra illorum qui coram fuerint recta porrigitur, reliquorum vero in utramque flectitur partem. Ita nisi immensitate et amplitudine lunare corpus excelleret, nunquam omnes simul attingeret. Nam cum de solstitialibus exoritur partibus, eos qui septentrionalis axis habitant frigidam regionem æqualiter illuminat, et illos ^a qui in inferioribus meridiane plagæ solis sub zona versantur æstifera validudine complectens, certissimum propriæ nobis magnitudinis præstat indicium. Quis ergo contradicere potest, astruens non esse corpus ejus immensum, cum per tot tantaque terrarum intervalla tendatur?

^a Codex unus, in inferioribus. Vocula in ab editis aberat. Aliquanto post editi, qui ideo. Antiqui duo libri, qui vero.

A Et de magnitudine quidem solis et lunæ hactenus. Qui vero nobis præstitit intellectum, ut ex minimis creaturæ rebus, infinitam sapientiam cognoscamus artificis, præstet etiam super majoribus nos maximas cogitationes de Conditorè percipere, quanquam ejus collatione, sol et luna formicarum credantur habere mensuram. Et ideo licet digna non sint, ^b ut ex his divinæ magnitudinis contemplatio capiatur, parvis tamen quibusdam caliginosisque parabolis videmur instrui, sicut nonnunquam animalia minora, vel herbas conferre solemus ingentibus. Nunc vero contenti simus serie narratorum; me videlicet agente gratias ei, qui mihi hoc pusillum sermonis exigui munus attribuit: vobis vero largiorem spiritalis alimonie prædicantibus, qui vos velut hordeaceo pane, id est, nostræ vocis tenuitate cibavit in præsentem, pascatque in posterum; pro rata cujusque fidei portionem, præstans nobis revelationem Spiritus (I Cor. xii, 7); cui gloria in Christo Jesu, nunc et semper, in sæcula sæculorum. Amen.

^b Vocula ut ommissa fuerat a typographis: sed eam addidimus, veterum librorum fidem secuti.

LIBER SEPTIMUS.

1. Et dixit Deus: Ejiciant aquæ reptilia animarum vivarum, et volatilia volantia sub firmamento cæli. Post ^a luminarium formationem, aqua etiam repletur animalibus; ut et hoc ornaretur videlicet elementum. Terra enim jam dudum de propriis geminibus congruum decus acceperat: cælum quoque stellarum flores assumpserat: et velut geminis oculis, id est, conjunctione maximorum luminum fuerat venustatum. Reliquum erat, ut aquis etiam familiaris decoratio redderetur. Venit ^b præceptio: confestimque lacus et fluvii pro suo quoque genere vel natura perficiebantur uberrimi, mare quin etiam ita diversorum natantium setura complevit, ut cænosa paludes, vadosaque stagna otiosam vel irritam minime vim generandi tenuerint. Ranæ etiam et muscæ, culicesque inde sine dubio pullularunt. Nam ea quæ modo videntur, transactorum faciunt documentum. Ita omnis aqua cogeatur opificibus ^c servire præceptis. Nam quorum nec genera quidem quispiam sufficit explicare, eorum vitam mox vegetam, mobi-

lemque monstravit ineffabilis et magnifica Dei virtus, simulque præceptionem, quæ data est aquis, oportunitas vivificationis insequitur. Ejiciant aquæ reptilia animarum vivarum. Nunc primum animalia spirantia, sensusque capacia ^d generantur. Virgula enim et arbores quanquam vivere dicuntur, ut pote alendi crescendique nata virtutem, non tamen continuo animantia sunt intelligenda. Et ob hoc dixit: Ejiciant aquæ reptilia. Omne genus igitur natantium, sive quod summis fluctibus superfertur, sive quod in altis gurgitibus diversatur, profecto naturam repleti sortitum est; dum per aquam ^e corpus trahitur, quanquam et pedibus nonnulla utantur et gressibus. Et licet multa de illis habeantur ambigua, sicut vituli marini, et crocodili et ranæ et cancri, tamen eis præcipuus est natatus. Propterea, Ejiciant aquæ reptilia. In his igitur brevissimis sermonibus ^f omnia genera continentur. Quid enim non comprehensum est ^g præcepto creaturæ? Sive illa dixeris

μουργικῶν. Ibidem editi, quorum genera. Colb. secundus, quorum nec genera.

^a Editi, prius luminarium formatione. At nostri tres mss., post luminarium formationem. Et ita Eustathium, nisi fuerit omnino rudis sacrarum Litterarum, scripsisse arbitrator: eoque magis, quod apud Basilium legamus, μετὰ τὴν τῶν φωστῆραν δημιουργίαν.

^b Editi, venit præceptio, confestimque lacus et fluvii proprio quique, etc. Colbertinus secundus, venit confestim præceptio qua lacus et fluvii pro suo quique, etc. Colb. primus uti in contextu. Idcirco autem Colbertinum primum potius secuti sumus, quod vocem confestim male in Colb. secundo locari constat ex Basilianis. Lege hom. 7, num. 1, non longe ab initio.

^c Colb. secundus, opificis servire præceptis. Sed, ut monimus, librarius credi merito potest nonnulla de suo correxisse, elegantie causa aut explanationis. Malim igitur hoc loco vulgatam lectionem, quæ adjectivè sumatur quemadmodum et vox Græca, τῶ δα-

^d Editi et duo mss., generantur, ut pote, etc. At Colb. secundus ita ut edidimus. Nec dubium quin ita legi oporteat, cum scriptum sit apud Basilium, φερέ γὰρ καὶ δένδρα κὶν ζῆν λίγεται.

^e Editi, corpus trahitur, quod et pedibus nonnulla nitantur et gressibus. Colb. secundus ut in contextu. Hoc ipso in loco editi, quia licet multa die illis. Codex noster et Colb. secundus uti edidimus.

^f Editi, præcepto creatoris creaturæ: quæ scriptura unde orta sit dictu fortasse difficile non est. Videtur enim librarii esse, qui dubitaret creatoris an creature legi oportere: qua in dubitatione lectionem utramque simul jungere maluit, ut seligendi facultas penes studiosos esset. Ejusmodi multa sunt exempla, quæ et alii jam notarunt, et quotidie notari possunt, sed

quæ catulos pariunt, id est, vitulos marinos, et lopedines, et delphinos, et his similia, sive ovidica nominaveris, qualia sunt omnia pene genera piscium. Et vox quidem præceptionis exigua est, imo non vox, sed potius momentum solum, et impetus voluntatis: intellectus vero ejus tam multiplex habetur, quam ipsa piscium inter se potest esse discretio. Quos omnes verbis assequi non minus operosum est, quam si undarum numerum designare coneris: vel ^a quot amphoras habeat pelagus explicare. *Ejiciant aquæ reptile.* In his sunt æquorei, littorei, altivagi, petrei, gregales, belluini, immanes minutique pisces, sub eademque virtute præcepti, tam maximi, quam minimi continentur. Itaque cum diceret, *Ejiciant aquæ*: demonstravit quanta sit ^b natantium cum aqua cognatio. Denique si paulisper ad terram fuerint educti **B** deficiunt: neque enim suppetit illis spiramen, quo possint auras vitales capere. Nam sicut terrenis animalibus datus aer est, sic piscibus aqua. Et ratio manifesta est, quia nobis videlicet adjacet rarus et patulus pulmo, qui per distinctionem pectoris aerem trahens, interioriorem calorem ventilando conterperat: illis autem faucium interseptio complicabilis, modo suscipiens, modo diffundens aquam, respirandi explet officium. Est etiam propria sors piscibus propriaque natura, et cibus differens, certa que vivendi conditio. Propterea nihil de aquariis mansuescit, nec patitur hominum se manibus contrectari.

2. *Ejiciant aquæ reptilia animarum vivarum.* Uniuscujusque generis originem, nunc velut quoddam semen, præcepit educi, nam multitudinem postmodum **C** servavit in sobole, quando eos crescere multiplicarique necesse est. Itaque alterius generis sunt, qui testicutes nominantur, sicut conchæ, pectines, et cochleæ marinæ, ac diversorum ostreorum millia, et alterius ea quæ mollitestia nominantur, id est astaci, cercini, et his proxima. Aliud quoque genus est illorum quæ Græce *malacia* vocitantur, id est quorum caro tenerior habetur et laxior, sicut sunt sepia et polypodes, et his similia. In his iterum magna differentia est. Dracones enim et murænæ, et anguillæ, quæ in cœnosis fluviis paludibusque nascuntur, venenosis potius serpentibus, quam piscibus pro naturæ similitudine copulantur. Aliud etiam genus est, ovifcorum: et aliud ^c catuligenorum. Facit autem catulos mustella, et asellus, et omnia quæ sine squamis **D**

A sunt, quæ *salatia* Græci nominant. Sed et belluarum pars maxima, et delphini, et phocæ catulos pariunt, quæ fetus suos recenter editos, cum ex aliqua causa territi fuerint, denuo sublapsos in uterum, protegere ac fovere narrantur. *Ejiciant aquæ reptilia secundum genus.* Aliud genus est immanium, et aliud minutorum piscium. Item in his ipsis multæ differentia, pro generis qualitate divisæ sunt, quibus et vocabula propria sunt, et alimenta discreta, et magnitudo membrorum dispar, et diversa inter se specie separantur. Quis igitur tynnorum speculator tantorum, nobis poterit explicare distantiam, quamquam eos ^d asserunt conspectis piscium maximis gregibus non solum genus, sed etiam numerum posse signare? Quis autem nobis eorum artificum, qui in littoribus habitantes, et in marinis diversoriis senescentes, notitiam subtiliter valebit patefacere singulorum? Alios enim pisces noverunt hi qui in mare piscantur ^e Indicum, et alios qui pelagus rimantur *Ægyptium*. Alios etiam sciunt insularum incolæ: et alios Maurusii piscatores. Sed omnes tam tenues, quam majores similiter prima præceptio, et ineffabilis virtus illa produxit. Magna est illis vivendi diversitas, nimia etiam in cuiusque generis successione discretio. Multi piscium non incubant suis ovis, sicut aves, nec nidos ædificant, nec cum labore proprios natos enutriunt: sed aqua suscipiens ovum, facit animal, manetque in singulis generibus immutabilis ad aliam naturam, inconfusaque progenies, ac non sicut mulorum terrestrium, vel alitum ^f manifestarum stirpem, adulterina corrumpit admixtio. Nullus piscium, ex parte dimidia, dentibus est armatus, sicut oves videmus esse et boves, nec ruminat quisquam piscium præter scarum, ut quidam tradiderunt. Cuncti vero pisces acutissima dentium acie condensantur: ut non esca diutius ore subacta diffueret, quæ nisi discrepta celeriter utero traderetur, facile immutata, spargeretur a fluctibus.

3. Victus vero alius aliis secundum genus aptatus est. Nam certi limo aluntur: nonnulli herbis quæ nascuntur in aqua, contenti sunt, plurimi autem devoratione satiantur alterna, semperque qui minor est apud eos, majori sit cibus. Et si quando contigerit eum qui minorem ceperat, morsu validioris absumi: in unum uterque alvum posterioris injicitur. Quasi **D** vero nos homines aliud quid agamus dum inferiores

librarii voculam vel tunc addere solent, *creatoris vel creaturæ*: unde suspicari licet, voculam vel hoc loco a typographis omissam fuisse. Colbertinus uterque, præcepto creatoris. Vetus codex noster, præcepto creaturæ. Et ita Eustathium putamus Latine reddidisse illud Basilli, τῷ προτάγματι τῆς δημιουργίας: quasi dixisset, præcepto creationis, hoc est præcepto quo usus est Deus ad res creandas.

^a Editi, vel quo amphoras. At nostri tres mss., vel quot amphoras. Aliquanto post mss. duo, sub eademque. Illud que in vulgatis deerat.

^b Editi et Colb. primus, natantium cognatio. Alter Colb., nascentium cum aqua cognatio. Vetus codex noster, natantium cum aqua cognatio. Quæ lectiones falsæ quidem sunt omnes: sed ex eis tamen id capi-

mus emolumentum, ut facile intelligamus legendum esse, natantium cum aqua cognatio. Græce, τῶν νατῶν πρὸς τὸ ὕδωρ συγγένειαν.

^c Editi, aliud catuligenorum. Libri veteres, catuligenorum.

^d Libri veteres, eos asserunt. Aliquanto post editi, notitia subtiliter. Antiqui libri, notitiam.

^e Colb. secundus, Indicum.

^f Colb. secundus, manifestarum speciem. Aliquanto post editi, videmus et boves. Libri veteres ut in contextu. Subinde editi, præter scarum. Colb. primus prima manu, præter scarum: quæ scriptura, cum optima sit, non debuerat corrumpi ab imperito librario, qui inepte scripsit, escaurum. Græce, εἰ μὴ τὸν σκαύου. Hoc ipso in loco mss. duo, quidam prodiderunt.

^a potentia premimus. Aut quid distat a pisce illo novissimo, vir qui divitiarum amore flammatus, captos inopes inexpletis hiatibus propriae rapacitatis absorbit? Alter substantiam pauperis vi sublatam retinebat. Hunc tu minis, ac terroribus circumventum tui fecisti patrimonii portionem, atque ita injusto injustior exstitisti, et raptore rapacior. Cave igitur ne te idem qui pisces eventus excipiat, ^b id est hamus, aut rete, vel cophinus. Nam nos quoque necesse est, nefandis facinoribus inquinatos suprema supplicia non vitare. Præterea imbecillibus etiam animalibus subesse dolos et insidias expertus, malo te callidorum fraudes effugere. Ferunt ^c namque cercinum ostreae carnem concupiscere: cujus captio difficilis est illi, propter operimenta testarum, quibus molliitudinem carnis ejus natura concepsit unde etiam *testicoria* nominatur. Ergo quia sunt concava, facile ostreae interiores partes complicata defendunt, et ob hoc irrita fit impugnantis aggressio. Quid molitur ergo adversarius? Quando viderit in apricis locis ostream se libenter sub sole ^d pendentem, minutum tenens calculum ei latenter apponit, cujus objectu nequeat sua tegimenta concludere, atque ita quod efficere virtute non valuerat, astu potuit impetrare. Hæc igitur est malitia eorum quibus nec ratio, nec vox ulla suppeditat. Sed ego te cupio lucrativa machinamenta cercini contemplatum, abstinere a læsionibus proximorum. Talis est enim qui subdolo animo pergit ad ^e fratrem: vel propinquorum bona devastat, vel qui alienis calamitatibus oblectatur. Quapropter desine vituperatos æmulari, paupertas enim cum veritate maximis opibus a sapiente præfertur. Itaque non præteribo calliditatem fraudulentæ furacisque polypodis, qui cum aliquod saxum porrectis crinibus amplexatur, illius assumit colorem, multique pisces illuc imprudentes allapsi, velut ad petram simpliciter se trahentes decipiuntur, facilem sui captionem maligno protinus exhibentes. Tales sunt qui summatibus obsequentes assidue, mentis varietate mutantur; nec in uno proposito perdurantes, alios atque alios se demonstrant, pudicitiam cum castis, luxuriam cum libidinosis exercentes, et omnino ut cujusque mens

A fuerit, ita proprios aptantes mores. Quos etiam vitare difficile est, propter nequitiam quæ ^f in simulatione latet officii. Hujusmodi homines lupos raptores Dominus appellavit, vestitu se simplices oves esse flagentes (*Matth. vii, 15*). Fuge igitur ejusmodi morum varietatem, et sectare potius veritatem, sinceritatem, innocentiam, quoniam et vipera varia est; propter quod eam Dominus ventre serpente condemnavit. Justus nihil habet fictum sicut Job: propterea Dominus *inhabitare et faciet unius moris in domo* (*Psal. lxxvii, 7*). *Hoc mare magnum et spatiosum: illic serpentes quorum non est numerus, animalia pusilla et magna* (*Psal. cii, 25*). Sed tamen est in his sapiens quædam et moderata dispositio. Non ergo totos pisces delibemus arguere, sed etiam certos quosque laudare atque B imitari. Nam vide quomodo singula genera regiones sibi delinent deputatas; nullusque alterius fines occupat, sed suis quisque sedibus est contentus. Et certe nullus eis agri mensor habitacula ^h defendenda distribuit, nec murorum circumscriptione signavit, nec terminos posuit observandos: sed omnibus utilitas in commune ⁱ collata est. Hic etenim sinus certum piscium genus nutrit, alter aliud. Et qui in hoc abundant loco, minus littoribus habentur in aliis: non quod aliquibus montium jugis asperrimis separentur, aut fluviorum interpositis obicibus arceantur a transitu; sed lex naturæ singulis æqualiter prout usus cujusque postulat, quod necessarium est impediendo, cunctos observatione suæ sanctionis astrinxit.

4. Sed nos tales non sumus: nam et majorum nostrorum fines audacter excedimus, et ^j saltus transgredimur vicinorum, et domos domibus, et agros agris adjungimus, et aliena jura mutilamus (*Prov. xii, 26*). Sciunt ^k marini cetus concessum sibi a natura diversorium, quod in extremis pelagi situm est partibus, cui nulla penitus in conspectu terra monstratur, quodque innavigabile penitus habetur. Nam nec quale sit, vel historia referente compertum est, ut pote nemine inde confidente transire. In hoc igitur loco memoratæ belluæ quæ sunt instar montium commorantur, neque urbibus aliquibus, neque insulis infestantes. Ita singula genera in stationibus

^a Colb. secundus, *per potentiam*. Haud longe editi, *aliter substantiam*. Antiqui libri, *alter substantiam*.

^b Editi, *idem hamus*. Veteres duo libri, *id est hamus*.

^c Editi, *ferunt namque cancrum cercinum*: sed vox *cancrum* in duobus mss. deest. Cum autem Eustathius et hic et aliquanto superius et paulo post voce *cercini* utatur, putandus est habuisse librum corruptum, in quo legerit tribus his locis non *καρκίνος*, sed *καρκίνος*: quod ex eo confirmari potest, quod ipse vocem *καρκίνος* voce *cancrini* reddiderit, cum non longe ab initio libri sui septimi interpretaretur illud Basilii, *καὶ βάρραχοι καὶ καρκίνοι*. Etenim si omnibus his locis eodem modo legisset, eum eodem quoque modo interpretaturum fuisse probabile duco. Et in Colb. primo deerat quoque primum vox *cancrum*; sed ea deinceps addita est ab aliquo qui exemplar Græcum ob oculos habebat.

^d Editi, *pendentem*. Libri veteres, *pendentem*. Mox editi, *non valeat*. Codex unus, *non valebat*. Alii duo, *non viderat*.

^e Editi, *ad fraudem*. Libri veteres, *ad fratrem*: et

ita exigunt Græca, *πρὸς τὸν ἀδελφόν*.

^f Editi et Colb. primus quo usi videntur typographi, in *similitudine*. Alii duo mss., in *simulatione*, bene. Legitur in Græco, *ἐν τῷ προσχηματι*. Mox Colb. secundus, *vestimentis se simplices*.

^g Colb. secundus, *facit unanimes in domo*.

D ^h Editi, *descendenda*. At nostri tres mss., *defendenda*. Statim editi, *circumscriptione*. At Colb. secundus, *circumseptione*.

ⁱ Editi, *collocatu est*. Libri veteres, *collata est*. Paulo post Colb. secundus, *singulis æqualiter*.

^j Libri impressi, *saltus transgredimur vicinorum*. Vetus codex noster et Colb. secundus, *saltus transgredimur vicinorum*.

^k Vetus codex noster, *sciunt marini cetus*. Editi et Colb. primus, *sciunt marini cetus*. Credas librariorum insigniter utroque loco lapsos fuisse: sed tamen id secus est. Cum enim legamus in Græcis, *οἶδε τὰ κήρυκα*, dubitari non potest quin Eustathius *κήρυκα* verterit ad verbum *cetus*. Statim pro *situm* in Colb. secundo legitur *positum*.

sibi datis a natura, velut in regionibus terrarum la-
rem proprium incolere coguntur. Certi sane pisces,
quasi communi quodam decreto civium, ad exteriora
directi, laborem peregrinationis arripiunt, simulque
omnes tanquam signo dato ad longinqua discedunt.
Nam cum fetandi cœperit tempus vigere, alii ex alio
finu, naturæ legibus excitati, profectionem mox ad
partes pelagi Borealis intendunt. Quos in revertendo
cum videris densissima glomeratione consertos, tor-
rentem violentissimum putabis effluere, per ^a Pro-
pontidis littus, ad mare commeantes Euxinum. Quis
igitur eos exagitat? quæ imperantis auctoritas? quæ
edicta proposita statutum illis tempus annuntiant?
qui sunt duces eorum? Nonne vides ordinationem
divinam cuncta complementem et per hæc etiam parva
^b diffusam? Pisces igitur Dei legibus non repugnant,
et homines minime doctrinam recipiunt salutarem.
Non spernas pisces, quia muti sunt et irrationabiles,
sed verere potius ne et illis ^c irrationabilior æstimeris,
præceptionibus Creatoris obsistens. Ausculta pisces,
qui tantum quod vocem non emittunt, nam certis
significationibus fari videntur, quia propter immor-
talitatem generis desiderabilem peregrinationem sub-
ire coguntur. Hi non utuntur suis sermonibus, sed
habent legem naturæ fortiter illis hærentem, et quæ
sunt agenda demonstrantem. Pergamus, inquit, ad
Borinum pelagus, dulcior enim cæteris æquoribus est
ejus aqua, quoniam brevi tempore sol ibidem com-
moratus, non totas penitus radiis potabiles exhaurit
aquis. Nam dulcioribus aquis etiam marina animalia
delectantur; unde procul a pelago venientes pisces
per fluvios sæpe cernuntur ascendere. Propterea
pontum libentius expetunt quam sinus alios, quia
magis opportunus est eis ad edendam fovendamque
progeniem. Qui cum sufficienter destinata peregerint,
catervatim cuncti simul revertuntur ad propria. Quæ
autem ratio sit, a ^d tacitis audiamus. Quia humile
videlicet est Arctoum pelagus et devexum, et ob hoc
expositum violentiæ commotionique ventorum: quod
tempestatibus exortis, ab imo fundo concutitur, adeo
ut arena inferior nonnunquam summis fluctibus mi-
sœatur. Sed et frigidum nimis est hiemali tempore,
ut pote multis ac maximis annibus repletum. Quo
cum fuerint æstivis potiti mensibus, rursus asperitate

A succedentis hiberni deterriti, in altiora maris loca,
quæ sunt tranquilliora, se conferunt.

5. Spectavi hæc ego et admiratus sum Dei sapien-
tiam, quia irrationabiles animantes, providæ custo-
desque salutis habentur propriæ, et intelligunt quid
sibi sit conveniens, quid adversum. Nos igitur ^e quid
dicemus, qui ratione sumus honestati, promissioni-
bus invitati, spiritaliter eruditi, piscibus irrationabi-
lius nostra negotia disponentes? Licet illis etiam stu-
dium sit scientiæ futurorum. Nos autem infidelitate
futuri sæculi depravati, nostram vitam per actus fœ-
disimos, et illicitas voluptates expendimus. Pisces
igitur tot maris intervalla transeunt, ut possint
invenire quod utile est. Quid tandem tu dicturus es,
habens coherentem tibi desidiam, quæ nequitæ prin-
ceps est? Nullus igitur de ignoratione cæsetur: na-
turalis enim nobis insita est ratio, vel in appetendam
bonorum familiaritatem, vel in declinandam noxiorum
hætionem Itaque non recedam ab exemplis animalium.
marinorum; quoniam hæc nobis exempla proposui-
mus examinanda. Audivi ego quemdam de littoreis
habitatoribus referentem quia maritimus echinus,
cum sit vilissimus ac sprebilis, sit index sæpe navi-
gantibus futuræ serenitatis aut hiemis. Nam cum præ-
senserit flatus imminere ventorum, sub lapide se col-
locat, quo velut ^f anchoræ dente subnixus, quassa-
tionem tempestatibus evitet. Patiturque se tantisper
deprimi pondere superposito, dummodo non jactetur
a fluctibus. Hoc cum viderint signum nautici, sciunt
mox ventorum fremitum concitandum. Et certe nul-
lus astrologus, aut Chaldæus ortu siderum colligens
aeris qualitatem, docuit echinum: sed maris tempe-
statumque Dominus huic quoque animali exiguæ, ma-
gnificæ sapientiæ suæ manifesta vestigia signavit. Ita
nihil improvidum, nihil prætermisum est apud Deum:
cuncta enim speculatur oculus ille insopitus, et om-
nibus præsto est, remedia salutis portans. Qui si
echinum suæ visitationis non reliquit exortem: te,
tuæque o homo, non respiciet? *Viri diligite vestras
conjuges* (*Ephes. v. 25*). Quod etsi terrarum interjecta
prolixitas disjungere vos ad tempus forte videbitur,
naturæ tamen fœdus, et benedictionis jugum sit vo-
bis indiscreta conjunctio. Vipera cum sit sævissima
serpentium, pergit ad connubium murænæ, sibilisque

D bebat exemplaria secutum non esse, sed nonnihil
mutasse de suo: id quod videtur, ut jam notavi, ali-
quibus locis fecisse. Paulo post Colb. secundus habet
in contextu *ab imo fundo concitatur*; sed sic tamen,
ut vulgatam lectionem in margine præferat.

^e Editi, *quid dicimus?* Antiqui duo libri, *quid dice-
mus?* Statim editi, *piscibus irrationabilibus*. Vetus co-
dex noster cum Colb. secundo, *piscibus irrationabi-
lius*: quod verius meliusque arbitramur, ob illud Basili-
i, *τῶν ἰχθύων ἀλογώτερον*. Nec ita multo post mss.
duo, *venturi sæculi*.

^f Editi et Colb. primus, *velut anchoræ dente*. Alter
Colb., *velut anchoræ dente*. Codex noster, *velut an-
chora edente*. Quarum lectionum quæ aptior sit ma-
gisque idonea dicere non queo: cum omnes ex æquo
corruptæ esse videantur: illud tamen Basili, *ὡς περ
ἐπ' ἀγκύρας βεβύκας*, dum lego, suspicor scripsisse
Eustathium *velut anchora stante*, sic ut *stans* idem ei
fuerit quod *stabilis*.

^a Antiqui duo libri, *per Propontidæ littus*. Alius,
per Propontide littus. Editi ut in contextu. Satis mihi
verisimile fit scripsisse Eustathium *per Propontidæ
littus*: sed aut librarios aut typographos ita corre-
xisse, uti in vulgatis legimus. Ubi paulo ante legitur
glomeratione consertos, scriptum invenimus in duobus
codicibus *glomeratiōne consertos*.

^b Editi, *diffusa*. At nostri tres mss., *diffusam*. Græ-
ce, *καὶ διὰ τῶν μικροτάτων δεικνύσαν*.

^c Codex noster et Colb. primus perinde ut editi,
irrationabilior æstimeris. Alter Colb., *irrationabilior
existiteris*: quod expressum est ad verbum e Græcis,
ἀλογώτερος ἢς. Statim editi, *emittant*. Antiqui libri,
emittunt. Ibidem duo mss., *fateri videntur*. Subinde
editi, *demonstrationem*. At mss., *monstrationem*.

^d Illud, *παρὰ τῶν σιωπόντων*, Eustathius ita Latine
reddidit, *a tacitis*: sed malim, *a tacentibus, a mutis*.
Ita habet Colb. secundus, *quæ autem ratio sit attentius
audiamus*. Sed credere par est librarium ea quæ ha-

significans se venisse, provocat eam de profundo maris, ad consortium nuptiale procedere, quæ mox obediens copulatur ei. Quid igitur iste sermo desiderat? quia licet et asper sit vir et moribus habeatur immittis, hunc tamen uxor ferre necessario debet, nullis occasionibus contractam semel dirimens affectionem. At vero dicis illum iracundum esse vel crudelem, sed maritus est; violentum, sed conjunctus tibi est per naturam; durum et implacabilem, sed corporis tui pars habetur pretiosior.

6. Audiat et maritus congruam sibi admonitionem. Vipera pestiferum virus evomit nuptialis causa revertentiæ; tu feritatem animi, et amaritudinem non deponis, coactus pudore conjugii? Forte autem vipera nobis exemplum alias etiam reperiemus esse conveniens, quia magis adulterium naturæ facit coitio viperae cum muræna. Recognoscant igitur, qui alienis matrimonii insidias parant, quali bestię comparantur. Itaque unum est semper propositum, quo possit Ecclesia fabricari: et ob hoc hortor, ut cessent libidines flagitiosorum marinis exemplis et terrestribus castigandæ. Hic me sermonem statuere, tam vespertinum tempus, quam corporis cogit infirmitas. Nam plura forent quæ tractatui deberemus adicere, præsertim cum studiosi sint auditores, et super his quæ in mari nascuntur, admiratione dignissimis, vel de ipso mari, quomodo aqua ejus gelatur in salem, vel quomodo lapis ille pretiosus, qui corallius nominatur, herba est dum habetur in pelago, postquam vero in aerem fuerit indeeducta, mox mutatur in lapidem. Vel unde vilissimis animantium ostreis, margaritam pretio gravem natura subjicit, ut eam quam reges magnopere desiderant, per litus et asperas cautes testa inclusam conchæ, pauper piscator inveniat. Unde aurosam lanam maritimæ nutriunt pinnae; vel unde purpuram conchilia ministrant imperatoribus, quæ florum omnium pulchritudinem, venustate proprii coloris exsuperat. ^b *Ejiciant aquæ.* Quid non necessarium factum est? aut quid non optimum, vitæ nostræ collatum est? quorum pars ministeriis hominum proficit, alia sibi contemplatio mirabilis vindicat creaturæ. Nonnulla terribilia, quæ nostram scilicet desidiam coercerent. *Fecit Deus cetos* ^c *magnos, non vero quia ab aliis piscibus exiguis majus est, id*

A circo magnum dicitur, sed quia immanitate membrorum, montibus coequatur excelsis, quod etiam sepe putatur esse insula, cum se ad summas undas leni natatu sustulerit. Hoc tamen non in litteribus usitatis, aut in locis habitabilibus diversatur, sed ^d antiquum pontum fertur incolere. Tales igitur ad incutiendum nobis timorem atque terrorem bellæ sunt formatae. Cum vero audieris, quia naves ingentes, sinu tumentes velorum, ventoque prospero volitantes in pelago piscis tenuissimus ita retardat ac retinet, ut diutius efficiantur immobiles, velut quibusdam fundatae radicibus in profundo: nonne et per ^e hoc minimum animal divinæ virtutis accipies documentum? Neque enim solus canis aut xifus, aut balæna formidolosa est; sed etiam pastinacæ aculeus, ^f et certæ defunctæ, lepusque marinus, pari timore caveantur; indeclinabilem celereque portando perniciem. Quæ cum ita sint, maluit te providentia Conditoris semper esse pervigilem: quatenus in eum fidens, cunctas subinde noxias pestes effugas. Sed jam de gurgite pelagi remeantes revertamur ad terram. Nam alia nobis ex aliis occurrentia creaturæ miracula, velut quidam fluctus crebris alternisque jactationibus nostrum submersere sermonem. Et ^g sane mirabor, si non sensus noster causis ingentioribus occupatus in terram denuo, sicut Jonas in mare refugiat. Quamobrem videtur mihi disputationis series, nostræ, multis implexa miraculorum millibus, ac suæ mediocritatis oblita, similis esse navigantibus in alto, qui ad certum locum cursum minime dirigentes, ignorant quantum spatii velificando peregerint. Quod utique nostro sermoni provenisse probavimus, qui dum per creaturæ tramites latius evagatur, multitudinem relatorum sensu non percipit. Sed quanquam sit cupidus audiendi cætus astantium, jucundissimaque cordibus eorum videatur dominicorum narratio mirabilium; tamen hic finem facimus disserendi, sequenti die residua fenoris soluturi. Nunc vero simul omnes gratias super his quæ dicta sunt referamus: et supplementum eorum quæ minus explicuimus, postulemus, faciatque nos inter ipsas epulas reminisci, quæ vel mane, vel ad vesperam noster affatus exprompsit, eorumque memoriam coherere vobis, etiam cum somno quiescitis, et suavitatem quam interdum percepistis, noctis

^a Editi, *tractui*. Libri veteres, *tractatui*.

^b Editi, *ejiciunt aquæ*. At duo mss., *ejiciant aquæ*.

^c Editi, *cetos magnos non variis, quia ambaris aliis piscibus*, quo nihil ineptius unquam vidi. Nihil emendatioribus sunt libri veteres Colbertini. Codex noster secunda quidem manu, sed antiqua tamen, sic habet, *non vero quia ab aliis piscibus exiguis*, etc. Et hæc lectio videri potest quibusdam mendosa quoque esse: ego tamen aliter de ea judico. Puto igitur voculam *ab* hoc loco idem valere quod voculam *præ*, hac sententia: Magni pisces dicuntur magni non præ exiguis piscibus, sed quod similes sunt montium excelsorum. Particulam autem *ab* aliquando sumi pro particula *præ* notissimum est vel ex Luca, cujus illud est xviii, 14: *Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo*, hoc est *præ illo*.

^d Editi et mss., *antiquum pontum*; sed non dubito

D quin mendum sit librorum, qui pro *Atlanticum* scripserunt *antiquum* Græce, τὸ Ἀτλαντικόν. Statim Colb. secundus, *tumentes*. Alii duo mss. et editi, *tumete*.

^e Libri impressi, *et hoc per minimum*. At mss. duo, *et per hoc minimum*. Mox editi, *xifus*. Libri veteres, *xifus*. In Græco, ξιφίας.

^f Editi et Colb. primus, *et certæ defunctæ*. Alter Colb., *et ceres defunctæ*. Sed librarii, qui falso sibi persuasissent sermonem hic de novo aliquo piscium genere institui, nodum in scirpo quaesierunt. Velus noster codex, *et certe defunctæ*, hoc est *defunctæ utique*. Legitur apud Basilium, καὶ ταύτης νεκρᾶς.

^g Editi, *quia sane*. Libri veteres, *et sane*. Aliquantum post editi et Colb. primus, *ad certum locum minime dirigentes*. Alter Colb., *ad certum cursum minime dirigentes*. Liber noster velus uti in contextu.

quoque ruminare tempore; ut ita liceat vobis dicere, *A* non, nunc et semper, et in sæcula sæculorum *Ego dormio et cor meum vigilat* (*Cant. v, 2*), meditando die noctuque legem Domini, cui gloria et ho-

LIBER OCTAVUS.

1. *Et dixit Deus: Ejiciat terra animam secundum genus: quadrupedes, et serpentes, et bestias secundum genus. Et factum est sic.* Venit præceptio passim gradens, et recepit terra proprium ^a cursum. Ibi jussit *aquas ejicere reptilia animarum vivarum*: hic, *Ejiciat terra animam vivam*. Putasne ergo est animata tellus et locus præbebitur vaniloquis Manichæis, animam terræ dandi? Non omnimodis, quia dixit, *Ejiciat*, quod in ipsa erat, eduxit, sed Deus qui præceptionem dedit, etiam virtutem terræ tribuit educendi. Neque ^b enim cum audisset, ut herbam germinare feni, et lignum fructuosum, latens intra se videlicet, herbam feni tantum protulit, nec palmas, aut esculos, aut cypressos, in suis abstrusa sinibus, ad superna produxit; sed sermo divinus nascentium profecto creator est. *Germinet terra*, non ut quod habebat, educeret; sed ut quod non haberet assumeret, Deo scilicet operationis ei præbente virtutem. Sic et modo: *Ejiciat animam*: non eam quæ recondita erat in terra, sed quæ illi a Deo collata est per mandatum. Deinde in contrarium Manichæis sermo vertendus est. Si enim animam quam habebat tellus eduxit, exanimis ipsa facta est. Sed eorum quidem detestabilitas nota subinde est. Illud sane videamus, cur aquæ jussæ sunt reptilia vivarum animarum producere, tellus autem ^c animam vivam. Arbitramur igitur eo quod natura natantium ^e imperfectam quodammodo putatur habere vitam: ob hoc quia crassiores sunt aquæ. Nam denique tardior auditus est animantibus in aqua degentibus, et visus hebetior, ut pote per aquam cernendo, nec ulla apud eos ^d memoria, vel opinatio, vel agnitio est proximorum. Declarat ergo sermo divinus, quia vita carnalis aquariorum moderatur animi motionibus. Nam in terrigenis bestiis, quæ vitam perfectiorem sortitæ sunt, animus corporis obtinet principatum. Etenim sensus earum vegetior est, manifesta quoque animalia cum præsentium maximam curam gerant, tunc diligenter memoriam custodiunt transactorum. Unde considerandum est ^e quod piscium quidem corpora animata produxit aqua: repti-

lia enim animarum vivarum produxit, ut Scriptura significat, in terrestribus autem anima corpus regens, generari præcepta est, ut pote quæ plus vivificæ virtutis assumpserint, quanquam ipsa quoque terrestria sint irrationabilia, tamen unumquodque eorum multa per naturalem vocem super animi passione significat. Nam et letitiam et mœrorem, et inellam, et separationem suorum, variasque molestias voce declarant, cum aquaria non ^f solum muta, sed etiam immitia sint et indocta, et ad omnem vitæ societatem prorsus hominibus intractabilia. *Recognovit bos possessorem suum, et asinus præcepte domini sui* (*Isai. 1, 3*), piscis vero nunquam potuit cognoscere nutrimenta præstantem. Intelligit asinus et hominis consuetam vocem, novit iter quod sæpius ambulavit, interdumque dux sit agitatori suo, cum erraverit, ad audiendum ita vehementer acutus, ut nullum ei possit de terrestribus comparari. Camelus habet semper tenacem memoriam malorum; et ad iracundiam gravis, et perseverans est. Denique si fuerit percussus, diu dissimulato dolore, cum reperit opportunum tempus, illatam protinus reponit injuriam. Sed hunc nolla de marinis belluis imitatur. Audite igitur, iracundi homines, qui recordationem dudum læsionis acceptæ pro virtute maxima affectatis, cui belluæ similes habemini, quando proprium bilem, ^g tanquam aliquam scintillam cinere sopitam, usque eo retinetis in cordibus, quousque nacti occasionem, stimulos doloris, velut igniculum parvum, fomite nutritum suscitatis in flammam.

2. *Ejiciat terra animam vivam.* Cur terra producit animam vivam? ut differentiam discas animæ pecoris hominisque. Et paulo quidem inferius cognoscetis quomodo anima sit hominis constituta: nunc vero audi de anima mutorum, quia secundum Scripturam, cunctorum animalium anima sanguis est proprius. Sanguis autem gelatus converti solet in carnem, caro autem corrupta redit in terram. Merito ergo tabida est anima jumentorum. *Ejiciat terra animam vivam.* ^d Vide consequentiam ^h animæ ad sanguinem, sanguini-

^a Editi et mss., *proprium cursum*. Sed non facile adduci potero, ut credam Eustathium ita scripsisse. Mihi nescio quomodo verisimilius fit eum, ex Basiliano illo, τὸν κόσμον, effecisse et scripsisse *cosmum*, hoc est *ornatum*; librarios vero insolentia vocis deceptos, ex *cosmum* effecisse *cursum*.

^b Vox enim ex libris veteribus addita est.

^c Editi et Colb. primus, *perfectam*, reluctantem Græco atque renitente. Codex noster, *imperfecta*. Alter Colb., *imperfectam*. Græce, ἀτελής.

^d Editi, *memorialis opinatio vel agnitio proximorum*. Vetus noster codex et Colb. secundus, *memoria vel opinatio vel agnitio est proximorum*: quod expressum est ex Græcis illis, μνήμη... φαντασία... ἐπίγνωσις.

^e Antiqui duo libri *considerandum est quia*, minus quidem recte, sed ob id potius credi potest Eustathius ita locutus fuisse. Aliquanto post editi, *ipsa quæque*.

Antiqui duo libri, *ipsa quoque*.

^f Editi, *non solum muta*. Libri veteres, *muta*; et ita legi oportere aperte ostendit Basilianum illud, ἀφωνά. Paulo post vetus noster codex et Colb. secundus, *intractabilia*, bene. Editi et Colb. primus, *tractabilia*, invito Græco, ἀτραχίσια. Subinde duo mss., *potest dignoscere*.

^g Addita est vox *aliquam* ex libris antiquis. Aliquanto infra Colb. secundus, *sanguis autem congelatus*.

^h In editis et in Colb. primo corrupte legitur *anima ad sanguinem, sanguis ad carnem, caro ad terram*; at emendate in aliis duobus codicibus scriptum invenimus, *animæ ad sanguinem*, etc., ut in contextu. Basilius scripsit, ψυχῆς πρὸς αἷμα, αἵματος πρὸς σάρκα, etc.; hoc iuso in loco editi *repetendo*. Libri veteres, *repedando*.

nis ad carnem, carnis ad terram. Iterumque resolvens hæc, redi repedando per eadem, id est de terra ad carnem, a carne in sanguinem, a sanguine in animam, et invenies quia pecorum animus terra est. Nec eam opineris antiquiorem esse substantiæ corporalis illorum : nec ^a exspectare, ut cum corpore dissolvatur. Fuge garrulitates anxias philosophorum, qui asserere non erubescunt suas canumque animas similem tenere speciem. Siquidem prostantur etiam mulieres se quondam, pisces, fruticesque fuisse. Ego autem si fuerunt aliquando pisces, quod non credam; tamen dum ista scriberent, irrationabiliores piscibus habebantur. *Eficiat terra animam vivam.* Quare igitur passim currente sermone, subito non brevi tempore conticuerim, credo mirari nonnullos astantium, quantum studiosissimos auditores non arbitror causas ignorare silentii; quippe qui respectu nituque inter se vicissim, ad memoriam nos eorum, quæ intermissimus reduxerunt. Certam enim partem creaturæ non vilissimam pene ^b præterivimus indiscussam. *Eficiant aquæ reptilia animarum vivarum, secundum genus, et volatilia volantia sub firmamento cæli.* ^c Dixeramus superius de natantibus, quantum tempus permiserat vespertinum; hodie transimus ad examinationem terrestrium. Sed interea nos in narratione media volucres effugerunt. Quapropter imitandi sunt nobis obliviosi viatores, qui cum aliquid in mansione reliquerint pretiosum, quamvis inaximam partem vice progrediendo confecerint, revertuntur : dignum laborem suæ negligentia perferentes : ^d sic et nobis per eundem quem venimus callem redeundum est. Neque enim contemptibile est quod omisimus : ut pote quæ tertia portio sit animalium creaturæ. Nam tria genera sunt animantium, terrestrium, volatilium, marinorum. *Eficiant, inquit, aquæ reptilia animarum vivarum secundum genus, et volatilia volantia sub firmamento cæli secundum genus.* Cur igitur ex elemento maris, avibus quoque nativitatem tribuit? Quia velut affinitas quædam volucris habetur et piscibus. Sicut enim pisces aquam secant motibus alarum in priora tendentes, caudæ vero gubernaculo flexus dirigunt proprios, ita et aves aerem pennis creduntur natando percurrere. Ergo quoniam una proprietas in genere utroque natandi est, ^e eadem illis etiam suppetit ex aqua cognatio. Quorum hæc

A differentia est, quia nullus alitum sine pedibus esse potest, ut pote qui pastum consequuntur e terra, et ob hoc necessario pedum potiuntur obsequio. Raptoribus autem etiam unguium acies, ad convectandas prædas accommodata est. Nam cæteris tam propter alimoniam quæstum, quam propter aliam vitæ dispensationem pedum ministeria sunt tributa. Paucæ vero avium pedes inutiles habent, neque gressui neque venatui opportunos, sicut hirundines, meropesque, quibus esca solo præbetur ex aere. Sed hirundo solet volare depressior, terramque pene contingere, ut per hoc usum pedum videatur explere.

3. Sunt sane multa genera quæ, si quis eo modo voluerit explicare quo nos piscium multitudinem pro parte descripsimus, inveniet unum quidem avium cunctarum generale vocabulum, sed plurimas in his differentias, vel habitus, vel ^f magnitudinis, vel coloris. Nam et morum, et actuum, et victus nimia diversitate distinctæ sunt. Quidam autem affectaverunt nominibus circa eas ut variis, ut tanquam per inusitata sigilla novæ inauditæque nuncupationis proprietas in singulis volucrum generibus ^g agnoscat. Sed nobis sufficiens est significatio, ad qualitatem cuiusque generis contemplandam, ususque communis Scripturæ, quæ mundas immundasque discernit. Aliud enim est genus earum quæ carne vescuntur, aliaque forma, suis congruens moribus : habent enim falcatos ungues, obuncum rostrum, volatum pernecem, quo præda citius capiatur, discerptaque pedibus, facilem cibum suggerat captori. Alia species est earum quæ seminibus nutriuntur, et alia earum quæ pro alimonia percipiunt quidquid casus obtulerit. Et in his rursus maxima differentia est. Quædam enim sunt gregales, exceptis prædatricibus : quarum nulla cum aliis præter coitum sociatur. Aliæ sunt communiter viventes, sicut columbæ, sturni, grues, et graculi : ex quibus quædam sine ducibus habentur, semetipsas regentes, aliæ sub moderamine continentur, ut grues. Est etiam in eis alia discretio, secundum quam certas videmus advenas esse, alias indigenas. Nonnullas hieme compellente, ^h causa pastus, ad peregrina discedere. Plurimas mansuetas fieri, et patientes : exceptis firmioribus, quæ propter nimiam timiditatem, contractationem manus nequeunt tolerare. Aliæ inter homines diversantur, iisdem quibus

^a Illud nec exspectare ut cum corpore dissolvatur, non satis intelligo. Videtur ommissa fuisse a librariis vocula non : nec exspectare ut cum corpore non dissolvatur. Quanto clarius hæc leguntur apud Basilium, cuius hæc sunt, Μη νόμιζε πρῶτον εἶναι τῆς τοῦ σώματος αὐτῶν ὑποστάσεως, μηδὲ ἐπιδιαμίνουσαν μετὰ τὴν τῆς σαρκὸς διάλυσιν, Cave existimes animam constitutione corporis ipsorum vetustiore esse, aut ipsam post carnis dissolutionem permanere.

^b Editi, præterimus. Antiqui duo libri, præterivimus.

^c Colb. secundus, dixeramus superius de nativitatibus aquaticis. Statim editi, invitandi sunt. Libri veteres, imitandi sunt, satis accommodata ad Græcum, κατὰ τοὺς ἐπιδήσμονας τῶν ἰσοπέδων.

^d Totum illud sic et nobis per eundem quem venimus callem redeundum est, addidimus ex nostris codicibus.

D Græce, οὕτω γὰρ ἡμῖν ὡς εἶπε τὴν αὐτὴν πάλιν βαδίστιον. Mox Colb. secundus, elementum maris; quo exemplo rursus confirmari potest quod diximus, librarium, cum recepta lectio ei non placeret, aliquid identidem de suo immutasse.

^e Editi, et eadem illa etiam. Libri veteres ita ut edendum curavimus. Aliquanto post editi, raptoribus avium etiam. Libri antiqui, raptoribus autem etiam. Nec ita multo infra libri impressi, ad convertendas prædas. At nostri tres mss., ad consecandas prædas.

^f Editi et duo mss., vel magnitudines, vel colores. Alius ms. vel magnitudinis vel coloris, bene. Statim editi, uti ut tanquam. Antiqui duo libri, ut variis, ut tanquam.

^g Hoc loco aliquid omissum est aut a librariis, aut ab Eustathio ipso. Lege homil. 8, num. 3.

^h Editi, causa partus. Antiqui duo libri, causa partus.

illi domiciliis commanentes, aliæ locis desertis et montibus delectantur. Est etiam avibus magna differentia vocum, et sua cuique proprietas. Sunt enim quædam loquaces et garrulæ, aliæ taciturnæ: nonnullæ canoræ atque clamosæ, certæ stridulæ, nullumque penitus habentes cantum. Aliæ naturaliter emultrices sunt, vel ex hominum traditionibus eruditæ. Aliæ unicum, nunquamque mutabilem sonum vocis habent. Lascivus est gallus, diligens pavo, libidinoso columba, domesticaque gallina. Dolosus et zelotypus perdix; interdumque venantibus hominibus, ad aliorum captum malitiose consentiens; et omnino multiplex in illis actuum morumque discretio est.

4. Sunt et certa animalia urbana, si tamen urbanitatis est ad unum communemque finem, operationem perducere singulorum: sicut in apibus est videre, quibus communis habitatio est, et volatus, et unus labor omnibus, et quod maximum est, sub regibus et ducibus una quæque proprium munus exercet. Nec prius audent campos patentes appetere, quam suum principem viderint volasse. Rex autem apud eas non constituitur a populo, nam sæpe suffragia multitudinis imperitæ solent indignos ad culmen imperiale provehere, nec regnum sorte præstatur. Sunt enim irrationabiles exitus urnæ, quippe quæ sæpius infimo cuique potestatum decernit insignia. Sed nec ex parentum hæreditate imperialia sceptrâ traduntur, quoniam principum liberi per voluptates et delicias facile corrumpuntur, et vecordes efficiuntur ac stulti. Sed naturæ iudicio, qui dignus fuerit, infulus^a accipit principatûs, non minus proceritate membrorum quam lenitate morum cæteris præstans, et habet spicula quædam, sed his ad læsionem non utitur aliorum. Ita leges quasdam tacitas eis natura præscripsit, quibus retinentur ad inferenda tormenta supplicibus. Ipsæ vero apes si secutæ non fuerint instituta regnantium, propria pœnitidine castigantur. Nam si pupugerint aliquem, dimittunt animam cum aculeo simul in vulnere. Audiant hæc Christiani, quibus mandatum est, nulli malum pro malo reponere, sed in bonitate superare malitiam. Quamobrem imitamini mores^b apium: quæ nulli molestiam facientes, nec aliena patrimonia rapientes, fingunt quidem favos constructos ex floribus, mel autem de humore roscido, qui arborum foliis insidet, ore collectum in cereis recondunt cellis. Nam denique liquidius habetur mel, quod primo percipitur, deinde paulatim tempore procedente digestum, ad suam soliditudinem suavitatemque revertitur. Non immerito ergo tantarum laudum apes gloriam consequun-

tur: utpote quas laboriosas et sapientes vocitavit antiquitas. Ita studiose victuæ proprium reponentes, quarum usus, tam regibus quam privatis remedia salutis impertit. Et sic, quia sic^c sapienter horrea mellis ædificant. In tenera enim membrana crebras thecas, sibi que contiguas exstruunt: ut earum condensatio tenuissimæ textu compaginationis arctata, et fulta velut quibusdam repagulis opus omne contineat. Unumquodque vero spiramen mutuo strictum nexu sustentatur ab alio, et subtilissima forulorum interseptione discluditur: qui binis, aut ternis super se sunt ordinati tegminibus. Neque enim directas vel simplices cavernarum profunditates efficere maluerunt, ne sui pondere stipatus humor^d maneret extrinsecus. Disce quomodo geometriæ affectatio, sapientissimis apibus comparata postponitur. Sex enim angulis totidemque lateribus, cerarum fistulæ continentur, nec tamen erectæ sunt, ne fundus videlicet laboraret, si juncturarum vacuum foret auxilio. Sed inferiores illi sex anguli, sedes et firmamentum quoddam superjectis habentur: quo^e tolerabiliter pondus superpositum subvectarent, humoremque reconditum in cavationibus singulis conservarent.

5. Quis igitur volatilium valeat diligenter cunctas proprietates exponere? Vel quemadmodum grues excubias vicissim noctu suscipiunt, quarum aliis corpora sopore curantibus, nonnullæ tuitionem illis perhibent vigilando. Quæ cum statutum sibi tempus excubandi peregerint, ipsæ quidem clamore dato, quiescere incipiunt, aliæ vero sorte succedunt. Hunc autem ordinem et in volatu custodiunt, dum diversis vicibus^f operam ductandi coguntur explere. Ciconiæ sane non procul distant ab his, quibus rationabilis collata prudentia est. Nam uno tempore simul omnes adveniunt, itemque sub uno signo cunctæ pariter ad longinqua discedunt. Suffragantur autem eis cornices, quas et proficiscentes honorifice prosequuntur, et sicut mihi videtur auxilium præstant illis, adversus quasdam volucres pugnaturis. Cujus rei certum est documentum: primum quidem, quia cornix eo tempore penitus non videtur: deinde quod sauciæ redeuntes, manifestissima præliorum signa demonstrant. Quis, rogo, illis hospitalitatis jura mandavit? Aut quis sub comminatione præcepit ut ciconias in procinctu positas suo non destituerent comitatu? Audiant hæc avari homines, qui^g negata peregrinis adventantibus humanitate, januas suas claudunt, et nec tectis eos succedere noctis aut hiemis tempore patiuntur. Liberalitas vero quæ senibus ciconiis a junioribus exhibetur

^a Editi, *accepit*. Libri veteres, *accipit*.

^b Codex unus, *apum*. Statim Colb. secundus, *nec aliena patrimonia*. Alii mss. una cum editis, *alia patrimonia*. Aliquantopost Colb. secundus, *quod primum percipitur*.

^c Editi, *Cur sic? quia sic*. Colb. secundus, *et quia sic sapienter*. Liber noster vetus, *Et sic, quia sic*, etc.

^d Editi et duo mss., *maneret*, inepte. At Colb. secundus, *maneret*, satis accommodate ad Græcum verbum, *μεινιπτε*. Ibidem editi, *disce quoniam*. Libri antiqui, *disce quomodo*.

^e Editi, *quod tolerabiliter*. At mss. duo, *quo tolerabiliter*. Aliquanto post Colb. secundus, *aliis corporali sopore cubantibus*. Subinde idem codex, *ipse quidem*. Vox ultima ab editis aberat.

^f Colb. secundus, *operam ducendi coguntur implere*. Aliquanto post editi, *primum, quia*. Colb. secundus, *primo quidem, quia*. Codex noster, *primum quidem, quia*.

^g Colb. secundus, *qui negant..... humanitatem*. Paulo post editi et duo mss., *eos succedere*. Colb. secundus, *eos suscipere*. Haud longe editi, *patientur*. At mss., *vatiuntur*.

sufficeret hominum filios, si mallent advertere, amatores suorum reddere genitorum. Quis enim tam insipiens est, ut non se ^a censeat ignominia notari, cum avibus irrationabilibus cultu postponitur pietatis? Illæ parentes suos ætate confectos pennisque eorum vetustate dejectis, circumstantes, propriis plumis fovent, alimoniamque convectant, et in volatu quod potuerint, hinc inde se supponentes, senectæ lassitudinem consolantur, alarum suarum eas auxilio sustentantes. Quæ res per omnes ubique gentes ita prærebit, ut hodie remuneratio delati beneficii apud Græcos ἀντιπέδωσις nominetur. Quapropter nemo se penitus obtentu paupertatis excusans, de vita propria desperet, quamvis nullæ domi suppeditent facultates, dum ^b ingeniosam contemplatur hirundinem. Illa enim in fabricando nido paleas quidem ore comportat, limum autem pedibus ferre non valens, alarum summitates humectat in fluvio, deinde in cinere volutata, cæmenti usum videtur explere. Paulatimque surculos inter se luto apposito, velut quadam glute jungens, suos educat pullos. Quorum si quispiam oculos effoderit, habet eorum mater a natura sibi traditam medicinam, qua mox ad sanitatem fetuum suorum reducat aspectum. Hæc te videlicet hortabuntur, ne ad ^c improbitatem velis egestatis occasione converti, nec in pessimis artibus spem vivendi collocans, immunitis bonitatis exsorsque reddaris, sed ad Deum confugas : qui cum hirundini tam magna donaverit, quanto majora præstabit his qui eum tota mentis intentione implorant? Alcyon avicula est quedam in littoribus marinis fetare consueta, quæ super ipsam arenam ponit ova, eo tempore quo mare multis gravibusque ventorum flatibus commovetur : sed tamen omnes tunc tempestates procellæque sedantur per integros septem dies, quibus avis memorata cubare narratur : nutriendorumque gratia pullorum, postquam fuerunt de ovis ducti, septem dies alios illi Deus magnorum largitor adjecit, quos dies nautici diligentius observantes, alcyonios eos vocant. Hæc tibi præscripta sunt, super remediis indubitanter a Deo salutaribus deprecandis. Quid enim non mirabile fiat tui causa, qui ad imaginem Dei factus es, cum propter avem parvulam maximum formidolosumque mare videas tempestuoso tempore fieri tranquillum, divina præceptione frenatum?

6. Turturem ferunt si quando casu aliquo separetur a conjuge, nullatenus coire cum altero, sed memoria prioris connubii perdurante, contractum secunde copulationis abnuere. Audiant mulieres

^a Editi, ut non recenseat. Vetus noster codex, ut non se censeat. Paulo post mss., hodieque. Vocula que deerat in vulgatis.

^b Editi, domi ingeniosam. Libri veteres, dum ingeniosam. Haud longe editi et duo mss., velut quadam glute. Alius codex, velut quodam glute; ubi suspicari licet Eustathium ex Græco scripsisse, velut quodam glutine, οὖον κ' ἄλλ' τριβί.

^c Colb. secundus, ad præritatem. Aliquanto post

A quomodo apud aves irrationabiles continentia viduitatis frequentibus nuptiis antefertur. Aquila in educandis pullis propriis injusta fertur esse. Duobus enim procreatis, unum verberibus alarum ^d mulctatum projicit in terram, alterum retentatum fovet. Ita propter victus inopiam cogitur negare quem genuit, nec tamen eum sinit interire ossifragus, sed assumptum propriis applicat pullis, et studiose nutrit. Tales sunt nonnulli parentes hominum, qui paupertatem causati suos exponunt liberos, vel hæreditatis sortem, non æquam constituunt inter eos. Quibus quoniam pares causas præstitere nascendi, justum esset ut hic vivendi etiam parem tribuerent portionem. Ne veli: ergo prædatrix avium mores æmulari, quæ cum viderint pullos suos jam volatui ^e confidentes, de nidis eos præcipites exturbant atque projiciunt, nullam penitus illis curam deinceps impendentes. Laudatur e contra circa natos cornicis affectio, quos et volantes prosequitur, et escam largiter submitiistrat. Certæ vero volucres, ad nutriendos fovendosque fetus, masculorum juvenine non utuntur. Aliæ sane earum quæ altius volitant steriles omnino sunt, sicut vultures, quos asserunt sine coitu generare, præcipue cum sint longævi. Nam vitam eorum centum annis manere ^f affirmant. Sit igitur hæc tibi pars historię notata de avibus, ut cum videris aliquos cachinuantem, propter ineffabile mysterium catholice fidei, quod quasi impossibile sit, alienumque nature virginem peperisse, statu virginitatis integro custodito, cogites quia ille qui dignatus est in stultitia prædicationis salvare credentes, idem quoque nobis innumerabiles causas ex natura sumptas ad fidelitatem mirabilium præstitit.

7. Ejiciant aquæ reptilia vivarum animarum, et volatilia volantia super terram sub firmamento cæli. Volare ideo ^g jussæ sunt super terram, quia victus omnibus e terra suppeditat. Sub firmamento autem cæli dixit, propter illa quæ supra disseruimus. Cælum autem hic intelligere debemus, a cernendo dictum : Græce enim οὐρανός vocatur ἀπὸ τοῦ ὀραῖσθαι. Nam comparatione corporis ætherei, aer iste, qui super nos est, ex vaporibus terræ concretus et crassus efficitur. Habes igitur polum decoratum, terram formosissimam, mare opulentissimum, aerem repletum avibus : quæ omnia ex nihilo ad hanc vitam Dei præceptione producta sunt. Et alia multa quæ nunc consulto sermo præterit, ne in hisdem diutius commemoratus, modum disputandi videretur excedere. Tu autem cuncta hæc tecum ipse reputans, et intente sapientiam Dei, quæ in omnibus habetur, inquirens,

idem codex, tota intentione cordis implorant.

^d Editi, multarum, male. Libri antiqui, mulctatum.

^e Editi, confidentes, nidis eos præcipites exturbant ac proficiunt. Libri veteres ita ut edidimus.

^f Antiqui duo libri, confirmant.

^g Colb. secundus, jussæ sunt. Si leges jussæ sunt, velim subaudias vocem aves. Vocem supra ex nostris codicibus paulo post addidimus. Subinde Colb. secundus, consulto sermone præterit.

numquam ^a deficias admirando, nec Conditorum glorificatione desistas. Habes etiam volatilia nocturna ^b et diurna. Vespertilio enim et nocturnæ lucifugæ sunt. Ergo si quando te minime sopor oppresserit, sufficiet te conversationis eorum examinatio, vitæque proprietates ad prædicandam sapientiam Creatoris impellere, quomodo lusciniæ vigilat ovis incubans omni tempore noctis cantilenam trahendo, quomodo etiam vespertilio non minus quadrupes est quam pennatæ, quas etiam solas ex avibus omnibus dentes habere constat; et catulos procreare feruntur; aut in aere non plumis, sed quadam membrana pellita volare. Est etiam illis mutua inter se magnaque dilectio per naturam. Nam velut setæ quædam ^c piscatoris de alternis hærent nexibus: quod in hominibus utique videmus non facile provenire, quorum nonnulli separati ab aliorum conversationibus singularitate et solitudine delectantur. Quomodo etiam nocturnarum oculis similes habentur sæcularis sapientiæ professores. Nam et illarum aspectus noctibus quidem acrior est, exorto autem sole cæcatur, sicut istorum cum sit acutissimus ad contemplandam vanitatem sensus, erga inquisitionem veræ lucis hebescit. Interdum autem facile tibi est admirationem Conditoris undique attrahere; quemadmodum gallus domesticus homines ad labores compellit et opera, claraque voce proclamans, solem procul advenire significat. Anserum quoque genus, quam vigilans habetur et providum, et cito sentiens quæ tentantur occulte! Ii quondam urbem Romam nocturnis hostium liberasse dicuntur insidiis: quos per ^d occultos aditus latenter ingredi molientes arcemque pervadere, festinanter prodidit clamando. In quo autem genere propria miracula non usquequaque natura demonstrat? Quis vulturibus futuram nuntiat hominum mortem, quos contra se bella gesturos, mox catervæ vulturum prosequuntur, armorumque instructione vel apparatu, qualis sit exitus habendus intelligunt? Quod quidem non procul est rationis humanæ. Quemadmodum etiam tibi locustarum expeditiones ^e aperiam? Quæ sub uno signo propriis egressæ de sedibus in spatioso campo castra constituunt, et non ante subjecta contingunt, quam datur eis divina præceptio. Quomodo etiam mergus insatiabilem vescendi patitur orexim, per quam vulneribus sui ventris remedia sanitatis ^f acquirit. O virtutis admiratio cælestis! quæ rabiem famis in usum **D**

A medicaminis reformavit. Quanta quoque ratio est in cantibus cicadarum, quæ sub ardenti sole plus resonant tractu aeris impulsæ, qui per earum pectus illabitur dum respirant? Sed jam sentio sermonem nostrum non minus miraculis volatilium superari, quam si experirer ipse pernicitatem suam meis pedibus anteire. Sane cum videris apes et vespas, considera quia nullus eis spiritus aut pulmo subest, sed semper ex aere nutriuntur. Denique si oleo tactæ fuerint, continuo perimuntur, utpote præclusis earum spiramentis: et si aceto ^g rursus illas asperseris, reviviscunt, venarum videlicet meatibus patefactis. Ita nihil quod supersit, aut desit nostris utilitatibus, fecit Deus. Iterum si aquariorum genus examinare volueris, invenies in illis aliam dispositionem. Pedes enim non **B** habent fissos ut corvus, nec uncus ut aquila, sed latos atque membraneos, ut natantes facile superferantur undis, tanquam remis quibusdam pedum nisibus repellentes aquam. Item si consideres quomodo cygnus in altum guttur extendens, ab imo fundo trahit alimoniam, tunc advertere poteris sapientiam Creatoris, ^h qui ob hoc illi longiora colla quam pedes adhibuit, ut tanquam setam quamdam porrigens se in profundum, reconditum possit invenire nutrimentum.

8. Igitur simpliciter inspecta verba Scripturæ syllabæ quædam videntur esse: *Ejiciant aquæ volatilia volantia super terram sub firmamento cæli.* Si considerata fuerit vis verborum, tunc Conditoris mirificatio declaratur, qui futuras avium differentias longe prævidit, easque secundum genus a se discrevit. Dies **C** me profecto deficiet, si cuncta vobis aëria miracula referre voluero. Verumtamen terra nos vocat ad inspicendas bestias, et pecudes ac serpentes. Parata est enim similia piscibus et volatilibus quadrupedum et virgultorum genera demonstrare: *Ejiciat terra animam vivam.* Quid dicitis, qui Paulo apostolo de resurrectione non creditis, cum videatis certa de aëreis animantibus figuram propriam commutare, sicut *Indiacum* vermem, qui est corniger, primo in ⁱ verrucæ se speciem transformantem, deinde fieri bombilionem, nec tamen in eo schemate persistentem, sed membranis mollioribus ^j ac latioribus plumescentem aligerum reddi? Itaque vos, matronæ, quando sedetis eorum revolventes opera, id est stamina quæ Seres huc dirigunt ad confectionem vestium delicatarum, reminiscimini hujus animalis refigurationem, ut evi-

^a Editi, *deficias*. At nostri tres mss., *deficias*.

^b Antiqui duo libri, *et diurna*. Vocula et ab editis aberat.

^c Editi, *piscatoris*. Libri veteres, *piscatoriæ*. Aliquanto post Colb. secundus, *nam ut... acutior est... sic et istorum*: quam scripturam ex eo suspectam habeo, quod melior sit et aptior. Nam librarius, nisi valde fallor, nonnulla aliquando ad arbitrium emendavit.

^d Colb. secundus, *per obscuros aditus*.

^e Editi, *operiam*. Libri veteres, *aperiam*. Græcè *δειψήρουσι*. Mox editi, *quam detur iis divina præceptio*. Quomodo autem. Antiqui libri ut in contextu.

^f Codex unus *inquiri*. Statim mss. duo, *ratio est*. Illud est in editis desideratur. Subinde duo mss., *ex aere*. Vocula ex in vulgatis deerat.

^g Editi et duo mss., *et si aceto rursus asperseris, reviviscunt*. At Colb. secundus, *et si aceto rursus illas asperseris, reviviscunt*, ita postulante et sensu et Græcè, *ἀναβίωσκονται*. Aliquanto post duo mss., *nec obuncos*.

^h Editi, *quia ob hoc*. At Colb. secundus, *qui ob hoc*. Ibidem editi, *illis longiora*. Vetus codex noster, *ill longiora*.

ⁱ Editi et nostri tres mss., *in verrucæ se speciem*, vel, *in verrucæ speciem*: quod, quam absurdum sit et ineptum, nihil attinet dicere. At ejus loci facilis est emendatio. Nam pro *verucæ* legendum esse *erucæ*, si nihil aliud, ipse certe nomen Græcè aperte ostendit, *εἰς κάμψιν, in erucam*.

^j Illud ac *latioribus* addidi, librorum antiquorum idem secutus: quibus consentiunt Græcæ *καὶ πλατῆσαι*.

dens de resurrectione capiatis exemplum, et nihil dubitatis de reformatione corporis, quam Paulus exponit. Sed jam sentio me modum disputationis excedere. Etenim si ad multitudinem respexero relatorum, in infinitum videbor sermone prolapsus. Sin autem oculos ad diversitatem creaturæ convertero, nec exordium narrationis arbitror assumpsisse. Verumtamen non est utile vos præterire transcurso. Quid enim facietis usque ad vesperam? A pransoribus certe non urgemini, nec conviviorum apparatus abire nos admonet, quoniam tempus jejunandi est. Quapropter si placet, abstinenciam corporis in voluptates animi convertamus. Sæpius utique corporibus parvis, hos saltem dies deputemus usibus animorum, sicut scriptum est: *Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui (Psal. xxxvi, 4)*. Si divitias amas, opes tibi præsto sunt spirituales, id est, *judicia Dei vera, justificata in semetipsa, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum (Psal. xviii, 10)*. Si edax et galosus es, habes verba Domini dulciora super mel et favum (*Ibid.*). Nunc si dimisero vos cœtumque dissolvero, alii mox vestrum currunt properanter ad aleam, in qua juratio et contentio vehementis, et lucrandi cupiditas habetur, atque dæmon obscenus,

^a Editi, *perlapsus*. Libri veteres, *prolapsus*. Nec ita multo post Colb. secundus, *judicia Domini*. Subinde mss. nostri, *galosus es*. Illud *es* in editis desiderabatur.

^b Editi, *commemoratio loco hujusmodi.... Ecclesia Dei*. Colb. uterque ut in contextu. Aliquanto post Colb. secundus, *ad parvitatē nostræ possibilitates*.

^c Editi et Colb. primus, *super læva capienda*: quo-

modo hunc exigens exultatione victoriæ, faciensque adversarium tristem, modo illum alacrem superbun- que demonstrans. Quid juvat corpore jejunare, si animus multis pravitarum millibus oneratur? Porro qui non ludit tessera, sed vacat, quas non vanitates ex ore depromit, aut quid non percipit auribus exsecrandum? Ita otiositas sine timore Dei magistra nequitia est. Et quidem præsumo aliquid vobis utilitatis ex his quæ locuti sumus acquiri. Quod si secus fuerit, tamen peccato vos vacuos ^b commemoratio loci hujusmodi perficiet. Quantoque plus vos in Ecclesia Domini retentamus, tanto magis a malorum cogitationibus separamus. Sufficientia sunt quæ disceruius apud æquissimum cognitorem, si tamen non ad copiosas creaturæ divitias, sed ad parvitatem nostræ possibilitatis aspexerit, vel ad mensuram ^c super lætitia capienda præsentium. Sit itaque terminus hic matutini convivii, ne ultra modum ingesta satietas fastidium vespertinæ vobis epulationis injiciat. Dominus sane, qui creaturæ suæ copiis cuncta complevit, et qui in rebus omnibus mirabilium suorum nobis ^d æterna monumenta præbuit, cumulet mentes nostras gaudio spiritali in Christo Jesu, cui gloria et honor nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

rum verborum quæ idonea sententia esse possit, alii viderint. Alii duo mss., *super lætitia capienda*. Græce, *εις εὐπορίων*.

^d Mirari subit vocem *æterna* et in editis et in veteribus libris reperiri, cum scriptum sit apud Basilium, *ἐναργῆ τὰ ὑπομνήματα καταλίπων, manifesta monumenta reliquit*.

LIBER NONUS.

1. Dicite quæso qualis vobis nostræ sermocinationis matutina visa est mensa. Mihi enim ^a libet comparare tenuitatem nostram egeno cuiquam exhibenti convivium, qui munificentiam animi sui copiose desiderans ostentare, deficit facultatum retardatus impia, et ob hoc apparatus pauperem qualiscunque est, largius ministrare molitur, risum de se perhibens invitatis. ita sit ut exprobrationis ignominia liberalitas affectata non carcat. Tale quiddam est et in nobis, si tamen vos non aliter sentietis: verumtamen utcunque se habent nostra, non extenuabuntur a vobis. Neque enim Hælicæum ut improbum pastorem ^b refutabant illius temporis convivæ (*IV Reg. iv, 39*): et certe agrestibus eos reficiebat olusculis. Compertas itaque habeo leges quasdam super allegoria, non quas ex meipso confeci, sed quas didici aliorum voluminibus recensitis, per quas hi qui acquiescunt communibus consentire scripturis, aquam dicunt non esse aquam, sed aliam quamdam naturam, pisces quoque vel serpentes, aut bestias, non

^a Colb. secundus, *michi enim licet.... egeno cupienti exhibere convivium*. Ibidem editi, *defecit*. Libri veteres, *deficit*. Rursus hoc ipso in loco mss. nostri, *et ob hoc*. Deerat conjunctio et in vulgatis.

pro veritatis ratione, sed pro suo commentantur arbitrio: sicut interpretes somniorum, visis per soporem variis imaginibus, quid futurum sit pro sua voluntate pronuntiant. Ego autem cum audiero fenum, hoc intelligo quod dictum est. Item pisces aut quadrupedes, aut virgulta, quomodo relata sunt, ita percipio: *Neque enim erubescio Evangelium (Rom. ii, 16)*. Nam licet hi qui de mundo plura scripserunt, certa de terræ schematibus disputarint, modo eam sphaere, modo cylindro, modo circulo similem, et æqualibus undique collectam partibus designantes, et in medio esse cavam. Ad omnes enim hujusmodi opiniones, scriptores cosmographiæ prolapsi sunt, alter alterius dogmata rescindendo. Ego tamen non adducor ut dicam idcirco deteriorem nostram mundificationem videri: quia nihil de schematibus ejus famulus Dei disseruit, et quia non dixit tot millia stadiorum ambitum telluris tenere, vel quod metitus non est quantis spatiis obumbratio ejus in aere distenditur, cum sol proprios cursus agit sub terra,

^b Editi et mss., *refutabant*: ubi suspicamur scripsisse Eustathium, *repndiabant*: cum scriptum inveniamus apud Basilium, *παρητοῦντο*. Aliquanto post Colb. secundus, *ex me ipse*.

qui cum lunæ propinquaverit, luminis ei defectum præstat. De quibus omnibus prudenter ille reticuit, sciens inutilia nobis haberi quæ ad nos minime pertinerent. Ideo ne^a debemus verba spiritualia viliora esse vanissimis philosophorum assertionibus arbitrari, et non glorificare potius Deum qui nostram mentem superfluis quidem quæstionibus liberavit, ad excitandas vero ædificandasque nostras animas proficere cuncta disposuit? Unde videntur mihi quidam rerum ignari, seductionibus pravis et suasionibus falsis eniti, quo possint^b honestatis quemdam colorem, per argumenta propria, divinis Scripturis obducere. Quod quid aliud intelligendum est, quam sapientiores se esse tales homines verbis spiritalibus profiteri, suaque magis dicta sub pretextu interpretationis astruere? Quapropter ut scriptum est intelligatur: *Ejiciat terra animam vivam pecudum et bestiarum et serpentum.*

2. Adverte igitur Dei verbum currens per omnem creaturam. Quod quidem olim cœpit: sed usque nunc operatur et properat ad finem, donec consummationem mundus accipiat. Sicut enim pila cum ab aliquo fuerit impulsæ, cum spatia devexa repererit, ipsa sui volubilitate, locique proclivitate velocius incitata perfertur, nec prius stare poterit, quam ad plana descendat, ita natura rerum Dei præceptione commota, nascentium morientiumque facturam passim penetrans, uniuscujusque generis sobolem per similitudinem sui custodit æqualiter, donec ad statutum terminum valeat pervenire. Equum enim facit equo succedere, et leonem leoni, et aquilam aquilæ, et singulas animantes, sequentium successione servata, usque ad finem rerum omnium exitumque perducit. Nullum enim tempus valebit proprietates animantium commutare, sed tanquam nuper constituta natura sit, ita recens fertur cum tempore. *Ejiciat terra animam vivam.* Hæc præceptio mansit in terra, et nullatenus famulando^c desinit Conditori. Certa enim ex eorum posteritate quæ prima facta sunt, nasci non dubium est, alia de terra nunc etiam forinari et vivi^d cari conspiciamus. Non enim cicadas solum ex imbribus rigata producit, vel alia plurima volatilium millia, quorum maxima pars propter sui tenuitatem vocabulis caret; sed etiam mures et ranas ex terra generari videmus. Denique in Ægyptiacis Thebis, si pluvias largiores æstivo tempore fuderit, D innox infinitis muribus regio tota completur. Anguillas etiam non aliter nisi de cæno nasci certissimum est, quarum genus nec ovum, nec alter aliquis partus instaurat, sed ut diximus, de limo gignendi sor-

tiuntur originem. *Ejiciat terra animam vivam.* Pecudes omnes terrenæ sunt, ob hoc inclinantur ad terram. Sed alia est^d planta cœlestis homo: qui quantum habitu figuræ, tantum dignitate distat a pecoribus. ^e Illorum facies deorsum flexa, utrumque prospectat, et quod ejus libidini jucundum est, hoc seclatur: tuum vero caput ad cœlum semper erigitur, oculi tui superna respiciunt. Sed si tu quoque corporis te voluptatibus fœdaveris, obediendo luxui ventris, et inferioribus ejus partibus, *comparatus es jumentis insensibilibus, et similis illis factus* (Psal. XLVIII, 13). At vero tibi alia sollicitudo nimisque decora est quærendi sublimia, ubi habetur Christus (Col. III, 1). Convenit enim altius te ferri terrestribus, ut quomodo natus es, ita propriam disponas vitam. Conversatio tua sit in cœlo (Philip. III, 20), vera tibi patria est superior Hierusalem, cives et sodales habes primogenitos ascriptos in cœlo (Hebr. XII, 2).

3. *Ejiciat terra animam vivam.* Igitur quadrupedum anima, non olim sub terra reposita, subito tunc ejecta prosilnit, sed simul creata est cum præcepto. Una est illis anima, et decor omnis in figura^f locatus: proprietatibus variis singulæ discernuntur. Boves graves sunt, et constantes, asini hebetes, calidi equi desiderio feminarum. Lupus indomitus, vulpes dolosa, cervus timidus, laboriosa formica, gratificus canis, et memor amicitia, singularumque nativitatibus morum etiam qualitates aptatæ sunt, sicut iracundia congenerata leoni est, et solitudo conversationis, similitumque vitatio. Nam velut tyranus quidam bestiarum, vitio superbæ naturalis elatus refugit aliorum consociationem, nec quotidiano cibo pascitur, quamvis reliquias suxæ captationis adierit. Huic nimium grande vocis ministerium natura perhibuit, adeo ut certæ quadrupedes cum sint cursu velociores, rugitu ejus pavefactæ deliciant. Torvus est pardus, et acutus in impetu conveniensque animi sui motibus habet corpus. Ursorum segnior natura est, mens aspera, subdola, et non^g minus ætis, quam similitate connecta. Quod si sermonem latius extendentes, voluerimus asserere quanta multis animalibus diligentia conservandæ propriæ salutis sine cujusquam traditione suppeditet, fortasse quidem incitabimur erga studium nostræ munitionis: sed vereor ne in æmulandis quoque bestiis imiores esse credamur. Ursus lethali vulnere sæpe transfixus, omnibus utitur machinamentis, ut se curare prævaleat, herba præcipue quadam natura sicciore plagas proprias oppilando. Vulpes etiam frequentius depre-

eum, cum ipsi recepta lectio non probaretur, aliter ad arbitrium scripserit.

^e Veteres nostri libri, *illarum facies*: ubi, si ita legas, vox *pecudum* suppleri potest. Mox nostri tres mss., *corporis te voluptate*.

^f Colb. secundus, *locatur*.

^g Editi, *et minus ætis*. Libri veteres, *et non minus ætis*. Nec ita multo post editi, *fortasse quosdam incitabimus*. At Colb. secundus, *fortasse quidem incitabimur*. Legimus in Græco, *χινώμεθα*. Subinde editi, *credamus*. Libri antiqui, *credamur*.

^a Colb. secundus, *ideone ergo*. Ibidem mss. duo, *viliora esse*. Illud esse aberat a vulgatis. Haud longe Colb. secundus *perficere cuncta disposuit*.

^b Editi, *honestatis quondam*. Libri veteres, *honestatis quemdam*. Illud se quod mox sequitur additum est ex libris veteribus. Subinde Colb. secundus, *et cum spatia*.

^c Editi, *desinet*. Libri antiqui, *desinit*.

^d Colb. secundus, *sed aliter est ex natura cœlestis homo*. sed jam notavimus videri librarium ea quæ habebat exemplaria non semper secutum esse: sed

hensa est, succo pineo sibi remedium contulisse. Testudo autem cum viperinis visceribus ingluviem ventris expleverit, organi medicamine quod est serventibus contrarium, pestem venenosi cibi fertur effugere. Coluber vero dolores gravissimos oculorum, feniculum depastus exstinguit. Nam præscientia pecudum de futuris cœli mutationibus, ^a quam non rationabilem prudentiam creditur superare? Itaque ovis, impendente hieme, herbam carpit avidius, tanquam reficere se largius indicans ad tolerandam ex futura tempestate penuriam. Boves autem cum diutius inclusi tempore fuerint hiberno, perturbationem aeris naturali præsentientes intellectu, de stabulo foris simul omnes aspiciunt mutantes vultum. Multi sane homines echinum terrestrem captaverunt duplices cavernas in suis fecisse cubilibus, ut cum flatibus aquilonis urgetur, ad australem se conferat partem; iterumque cum notus spiraverit, boreale foramen aperiat. Quid igitur nobis hominibus per hæc signa Scriptura significat? non solum ut per omnia nostri Creatoris quanta sit erga nos indulgentia contemplemur, sed etiam consideremus, quia cum nimia futurorum providentia in mutis pecoribus habeatur, nec utique nos debemus præsentis vitæ voluptatibus contaminare, sed intentionem nostram ad venturum sæculum destinare. Tu ne ergo homo non laborabis in hoc mundo, ut possis tibi subsidia quietis futuræ reponere, cum ^b videas formicam hiemis memorem, victum sibi studiose tempore ætatis attrahere? Quæ non ideo minus diligens est, quia nondum pericula experitur hiberni, quin potius omni nisu curaque pervigili laborat et operatur, cunctaque discurrendo pertentat, ^c quo possit sufficientia sibi alimenta recondere: mirabilique prudentia prospicit, ne species quæ collectæ sunt corrumpantur. Secat enim dentibus granum, ne incipiens germinare pastum sibi præberet inutilem: semen quoque ipsum si fuerit humectatum vapore ^e telluris, siccatur in solem; nec tamen semper hoc facit, sed cum serenitatem stabilem fore præsenierit. Denique non videbis imbres emitti de nubibus, quousque formica torrendum sub sole semen exponit. Quis igitur sermo comprehendere, quis auditus capere, vel quantum temporis sufficere poterit, ad explananda cuncta mirabilia? Quapropter et nos simul cum propheta dicamus: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! omnia in*

A sapientia fecisti (Psal. ciii, 24). Ergo non prodent nobis illa satisfactio, qua putamus excusare nos posse dicentes, minime litteris didicisse quod expedit, cum legis magisterio naturalis electionem utilium percipisse credamur. Nosti enim tu bonum quod facere debebis in proximum, et malum quod idem nolis ab alio perpeti. Nulla scilicet ars medendi, nec aliquis usus herbarum remedia pecoribus quærenda monstravit, sed naturaliter animal unumquodque novit propriæ salutis consulere, et ineffabilem diligentiam genitiva captare prudentia.

4. Sunt ^d tamen et apud nos genera nonnulla virtutum: quas non ex hominum doctrina, sed ex naturæ traditione sortimur. Sicut enim nulla nos institutio monet odisse languorem, sed spontaneum habemus erga omnia quæ nos contristare creduntur horrorem; sic et animo naturaliter subest officium noxia declinare. Omne autem ^e malum morbus est animi, virtus autem rationem sanitatis apportat. Unde bene quidam statuerunt, asserentes sanitatem esse motuum naturalium constantiam. Quod etiam in animi vigore profitendo quis non iudicabitur errare? Sui enim semper appetens est naturaliter animus: ideoque laudanda prudentibus est castitas, assequenda iustitia, sectanda sapientia, miranda fortitudo. Quæ res magis animis familiares sunt quam corporibus valetudo. Parentes, diligite filios: filii, nolite parentes exasperare (*Ephes. vi, 4*). Nunquid non hoc idem natura ^f præcepit? Nihil ergo novi Paulus hortatur, sed astringit altius vincula naturæ. Cujus tanta vis est in affectu, ut etiam lupus pro catulis suis pugnet. Quid dicturus est homo, qui et mandatum spernit, et naturam despicit, cum aut juvenis deformat injuriis canitiem genitoris, aut pater secundas ^g nactus nuptias liberos ex patrimonio priore contristat? Infucatus est amor ferarum inter parentes et filios, quoniam qui eas creavit Deus quod ^h minus illis in ratione præstitit, sensus beneficio compensavit. Ex quo fit ut præsentibus tot ovium millibus, de mandra laxatus agnus mox matris vocem agnoscat: et ad eam currat exsultans, fontesque lactis inquirat. Quod etsi forte mater sterilior habeatur, ipsa sola contentus ubera præterit aliena, quamvis copiosa sint et referta. Materque nihilominus in tanta multitudine suum recognoscit fetum. Et certe vox una est in diversis, color unus et odor idem, quantum nos videlicet nostro possumus odore colligere: verumtamen

^a Editi et Colb. primus, *quam irrationabilem prudentiam*. Alter Colb., *quantum rationabilem prudentiam*. Vetus noster codex *quam non rationabilem prudentiam*. Hoc est, *rationabilem omnem prudentiam sperat*. Verba quæ vertenda sibi proposuerat Eustathius, hæc sunt: *ποιαν οὐχι σύνεσιν λογικὴν ἀπὸ κρῖτοςσι*. Ibidem Colb. secundus, *imminente hieme*. Haud longe idem codex, *nostri Conditoris quantia*.

^b Colb. secundus, *cum videris*.

^c Colb. secundus, *rore telluris*. Aliquanto post idem codex, *cuncta miracula?*

^d Editi, *tamen apud nos*. Antiqui duo libri, *tamen et apud nos*. Paulo post editi, *institutio movet*. At mss. nostri, *monet*. Nec ita multo infra Colb. secundus,

contristare videntur.

^e Editi, *omne autem nullum morbus*, etc. At nostri tres mss., *omne autem malum morbus*, etc. Paulo post Colb. secundus, *virtus autem sanitates apportat*.

^f Colb. secundus, *præcipit*. Nihil enim novi.

^g Editi et Colb. primus, *secundas nactus natiras nuptias*. Alter Colb., *secundas nactus nuptias*.

^h Editi et Colb. primus, *quod minus illis irrationabile*. Alter Colb. et vetus noster codex ut in contextu, nisi quod Colb. pro *quod* habeat *quæ*. Græce, *τὴν τοῦ λόγου ἔλλειψιν*. Nec ita multo post antiqui duo libri et editi, *copiosa sint et referta*. Alius codex, *copiosa sint et referta*. Haud longe editi, *quanta videlicet*. At Colb. secundus, *quantum nos videlicet*.

est illis acutior intellectus ^a ab homine : per quem **A** cuique suppetit agnitio propriorum. Necdum scilicet catulo dentes formati sunt, et tamen infestantes conatur ore repellere. Nondum vitulo cornua surrexerunt, et novit jam in qua parte futura sibi sint arma pugnandi. Hæc igitur indicium nobis faciunt, quia naturalis prudentia doctrinæ traditione non utitur, et quia nihil inordinatum, vel improvidum habetur in rebus : sed omnia certissimum specimen in se sapientiæ Conditoris ostentant, qui sic instructas pecudes ad defensionem propriæ salutis instituit. Expers quidem rationis est canis, sed æquiparantem rationi sensum creditur possidere. Nam ea quæ per otium vitæ longum quidam sedentes vix invenire potuerunt, id est philosophi sæculares, syllogismorum dico tendiculas beneficio naturali canis consecutus asseritur : **B** quia vestigia ferarum sagaciter indagando, cum viderit multipliciter intercisas semitas, omnes discursibus interrumpit, ^c vocem tantum articulatam non emittens : nam per ea quæ agit indicat profecto, quo bestia quæ lustrantur abierit. Nec illum relinquens inexploratum locum, ubi suspicio nulla vestigii est, donec omnibus odore repetitis explicatisque fallentibus viis, ^d cubile reperiet. Quid amplius hi faciunt in descriptionibus, qui otiose sedentes, pulverem stylo signant, et ex tribus propositionibus duas auferunt, in illa autem quæ reliqua est inveniunt veritatem? Memoria igitur canis erga dependens sibi beneficium, quem non ingratum hominem suo benefactori pudore confundit, cum etiam dominis interfectis in loco deserto, multi canes observatione longissima defecerant? Alii peremptis dominis indices homicidii fuerunt, reosque præsentavere iudiciis, accusationem latratu peragentes. Quid igitur dicturi sunt qui creatorem pastoremque suum Deum non modo non diligunt, sed etiam maledicos ejus habent amicos, et in eadem cum illis simul cibantur mensa, largitoremque epularum sacrilegis blasphemorum sermonibus ^e lacerari patiuntur?

5. Sed nunc ad creature contemplationem redeamus. Ideo scilicet imbecilliores bestia fecundiores sunt, id est lepores et damæ, ovesque silvestres : ut non facile deleteretur genus earum, a carnificibus expensum feris. Hæc autem quæ devoratrices sunt aliarum, steriliores habentur. Nam denique leoni vix

leæna fit mater : unguibus enim dum nascitur, vulvam genitricis exulcerat, sicut vipera quæ non aliter nisi matris exeso discerptoque ventre procedit, congruam creatrici mercedem pro tali partu rependens. Ita nihil in rebus humanis habetur improvidum : nec ulla diligentia sibi competentis immunitas est. Quod si studiosius ipsa ^f pecorum membra discussisset, invenies nihil illis superfluum dedisse Conditorem, nihil necessarium denegasse. Belluis namque carnisumis acutos dentes apposuit, quoniam talibus opus erat ad speciem alimonie præfinitæ ministeriis. Eis vero quibus ex una parte dentes instituit, plurimorum receptacula pabulorum inesse disposuit, ut pars quæ prior assumpta est de stomacho, denuo decurrat ad dentes, quo facilius eam possit ruminando conterere, ac sine labore digerere. Neque enim ^g sine causa gurgulionem, stomachumque certis animalibus dedit, utpote necessarios usus præbentem. Camelus igitur idcirco longum guttur habet : ut coæquatam pedibus, facile escam quam quærit attingeret. Brevis autem lumerisque suppressa cervix ursorum est, itemque leonis et tygridis, et similium ferarum, quibus herbosa non sunt alimenta, nec habent aliquam necessitatem inclinandi se ad terram : quippe quæ carne vescuntur. Quid de promuscide elephantum dicamus, qui cum omnium sit maximus belluarum, visentibusque terribilis, par fuit ut membris immanibus formaretur? Quorum magnitudini si cervix fuisset æquiparans, immobilis haberetur, pondere ipso deorsum curvatus. Nunc autem paucis ossibus cervices et caput innexum spinæ cohæret, habetque promuscidem ministerium sibi colli longioris explentem, quæ pastum ^h percipit et aquam trahit. Pedesque ejus nullis geniculorum conjunguntur articulis, ut tanquam columnæ quædam gravitatem superjecti ponderis subvertarent. Si enim gracilla nutantiaque ejus fuissent crura, sine dubio ejectiones juncturarum pateretur assiduas, utpote non sufficientium molem tantam sublevare, cum surgeret. Itaque vides quomodo velut quædam corporeæ turres belli tempore locantur ante aciem, vel montes animati opponuntur, hostium munimenta rupturi. Quorum si magnitudini fundamina gressuum non haberentur æqualia, nullatenus tanta memerositas portaretur. Fertur ⁱ autem elephantum trecentos annos et amplius vivere, ministerioque promuscidis

^a Antiqui duo libri et editi, *ab homine*, hoc est præ homine, uti paulo ante admonui. Colb. secundus, *ad hominem*. Sed arbitrator ita emendatum esse a librario, aut ab alio quovis, qui vim vocis ab non intellexeret.

^b Codex unus, qui *vestigia*.

^c Editi, *vocem tantum articulatam non emittens*. At Colb. secundus, *vocem tantum articulatam non emittens*. Admonebo præteriens, videri librarium et hic quoque aliter atque in suis exemplaribus repererat scripsisse. Vetus noster codex et Colb. primus, *vocem tantum articulatam non emittens*. Suspicio scripsisse quidem Eustathium, *vocem tantum non articulatam emittens*; sed non propterea vim verborum Græcorum expressit. Sunt autem hæc, *μονοτονχι τὴν συλλογιστικὴν φωνήν*, etc., *emittens vocem tantum non adjunctam ratiocin-*

tionem. Aliquanto post Colb. secundus, *quo bestia quæ lustratur abierit*. Græce, *τὸ θηρίον*. Ibidem editi, *nec ullum*. Libri veteres, *nec illum*.

^d Editi et duo mss., *cubile reperiat*. At Colb. secundus, *civilem reperiat*. Utra lectio magis eligenda sit nescio : sed probe scio neutram ad Græcam dictionem accommodari ullo modo posse, cum apud Basilium scriptum sit, *εὐρίπαι τὸ ἀληθές*, *verum reperit*.

^e Editi, *lacerare*. Antiqui duo libri, *lacerari*.

^f Editi, *ita pecorum*. At duo mss., *ipsa pecorum*.

^g Illud *sine causa* addidimus ex duobus libris veteribus.

^h Editi, *percepit*. Libri antiqui, *percipit*. Paulo post editi, *ponderis subvertarent*. At nostri tres mss., *subvertarent*.

ⁱ Colb. secundus, *ferunt autem*.

cibum sibi met, ut diximus, admoveat; qui velut serpens quidam sinuosus et lubricus, huc atque illuc flectitur. Itaque verus est sermo qui asserit nihil minus, nihil superfluum in a rerum creatura reperiri. Hanc tamen ipsam belluam tam ingentem Deus subjectam nobis esse precepit: ut et quod doceretur intelligat, et dum creditur patiatur, manifeste declarans cuncta nobis ideo fuisse subjugata; quia nos ad imaginem Dei facti sumus, et non solum in maximis animalibus ejus inestimabilem sapientiam possumus contemplari, sed in minimis quoque bestiolis eadem considerare miracula. Sicut enim non satis admiror magnorum vertices montium quia, cum proximi nubibus habeantur, assiduis flatibus gravissimas perferunt tempestates, vel e contra speluncarum cavationes, quia non solum ventorum fremitus evitare solent, quibus ardua quantiuntur, sed sempiterna etiam b temperie gratulantur: sic et in animalium forma, non tantam vastitudinem elephantum stupeo, quantum murem, qui formidolosus elephanto est, vel aculeum subtilissimum scorpium, quem tanquam ustulam quamdam sapientia perforavit artificis, ut per eam virus a se vulneratis injiceret. Sed nullus ob hoc reprehendat Conditorem: quod vitæ nostræ bestias venenosas adhibuit. Ita c enim quis et præceptorem insimulabit infantum, qui ostia eos disciplinæ custodire compellens, lascivias et protervitates illorum minis verberibusque castigat.

6. Quin potius confessionem fidei nobis intelligimus, res noxias indicare. Si enim confidis in Dominum, *super aspidem et basiliscum ambulabis, et conculcabis leonem et draconem* (Psal. xc, 13). Reminiscere namque quomodo Paulus cum ligna colligeret morsu viperæ sauciatus, nihil læsionis accepit: ob hoc scilicet, quod fidei plenus vir ille sanctissimus d habebatur. Sin autem fueris infidelis, non tam serpentem metuere debes, sed infidelitatem propriam, per quam tu te ipse perditioni obnoxium perfecisti. e Sed jam sentio me humanæ nativitatis debito flagitari, et auditorum voces in cordibus audio mussitantes, eo quod nostra quidem qualia sint doceamus, nosmet vero ipsos ignoremus. Necessarium est ergo, nubem illam quæ hominum sensus caligat eripere: nam revera omnium causarum difficillimum est se ipsum cognoscere. Non enim solus oculus ea quæ extrinsecus habentur inspiciens, seipsam non valet intueri: sed etiam mens ipsa satis acute aliena de-

liota contemplans, tardior est erga suorum cognitionem vitiorum, unde etiam nunc quoque velociter alienis actibus f sermo decursis, obtusior habetur et pigrior ad examinanda quæ sunt: et non tam ex elementorum compositione reputare possumus Conditorem, quam etiam ex nostra ipsorum formatione: si tamen se quisque velit prudenter inspicere, sicut dicit propheta: *Mirificata est notio tua ex me* (Psal. cxxxviii, 6); id est, dum me ipsum intueor, ineffabilis tuæ sapientiæ disco virtutem. *Et dixit Deus, faciamus hominem*. Ubi sunt nunc Judæi, qui a in sequentibus voluit per quasdam cavernas Deitatis luce fulgente, secundaque persona quæ mystice quidem declaratur, necdum tamen manifeste conspicitur, repugnabant dicentes sibi met ipsum loqui Deum, B quoniam ipse dixit et ipse fecit, *Fiat lux, et facta est lux?* Erant quidem in promptu, et nunc quæ modo proferuntur ab eis ineptiæ. Quis enim faber ferrarius, aut carpentarius, aut coriorum confector solus in suo consistens ergastulo, cui b nullus artis socius præsto est, sibi met ipse dicit, *faciamus gladium, vel aratrum compagemus, aut forniceus calceum*; et non magis tacitus speciem quam mento destinavit inceptat? Etenim vana garrulitas est, hominum quempiam, velut judicem aut censorem districte sibi met aliquid imperare. Quanquam hi quoque qui Dominum crucifixerunt, quia non dicturi sint, exercitatas ad mendacium linguas habentes, licet præsens vox eorum penitus ora præcluserit? *Et dixit Deus, Faciamus hominem*. Donec igitur minime qui doceretur existeret, in profundo fuit abditæ prædicatio Deitatis. Ubi vero cæpit hominis expectari creatio, revelata est fides, et evidenter dogma veritatis emicuit. Ausculta, Judæe Christi repugnator, quomodo socium mundificationis alioquitur, per quem secula fecit, qui agit omnia verbo potentis suæ: sed tuus animus verba non recipit pietatis. Sicut enim feræ cum includuntur in caveis, vulvas earum dentibus exedunt, amaritudinem propriam demonstrantes, furorem tamen suum nequeunt explere: sic Judæus adversarius veritatis, alligationum coarctatus angustiis, multas asserit esse personas ad quas Verbum Dei processisse mentitur. Ferunt enim, quod angelis dixerit: *Faciamus hominem*. Judaica vete fictio, suæque digna perfidiæ fabulositas! Ut unum non recipiant, plurimos confitentur,

a Idem codex, in rerum natura: sed tamen vulgata lectio in ora libri notatur. Mox ille ipse codex, idem quod docetur.

b Editi, tempore. Libri veteres, temperie.

c Libri impressi, ita enim et quis præceptorem insimulabit infantem. Vetus noster codex et Colb. primus ut in contextu. Statim editi et Colb. primus, et vanitates. Alii duo mss., et protervitates. Græce, τὸ ἀκρίβειαν. Ibidem mss. duo, intelligamus. Paulo post Colb. secundus, confidis in Deum.

d Editi, habeatur. Antiqui duo libri, habebatur.

e Editi et Colb. primus, sed jam sermonem humanæ nativitatis, etc. Alii duo mss., sed jam sentio me humanæ, etc., quod verum esse et germanum probat Basilianum illud, ἀλλὰ γὰρ αἰσθάνομαι. Statim mss.

duo, nostra quidem. Vox ultima in editis desiderabatur. Nec ita multo post Colb. secundus, hominis sensus.

f Antiqui duo libri et editi, decursus. Codex noster, decursis. Ibidem editi et Colb. primus, habetur et pinguior. Colb., habetur non purior. Vetus noster codex, habetur et pigrior; et ita legi oportere satis ostendit illud Basilii, καὶ ὕκνον πλῆρες.

g Illud in sequentibus respondet his Græcis vocibus, ἐν τοῖς παρόντι; sed potius vertendum erat in præcedentibus. Mox editi, necdum tum. Antiqui duo libri, necdum tamen. Nec ita multo infra Colb. secundus, in promptu, et tunc quæ.

h Editi et Colb. primus, nullius. Alii duo mss., nullus. Hoc ipso in loco duo mss., sibi met ipsi.

filiumque famulis per participationem dignitatis asciscunt, et ^a conlibertos nostros auctores humanæ formationis efficiunt, hominisque perfectorem volunt angelis cœquare, cum sit absurdum ut quælibet factura possit æqualis esse factori. Consideremus quoque sequentia: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. Quid respondes? Nunquid Dei et angelorum una imago est? Nam Patris necesse est eandem esse quam Filii, sic tamen, ut Deo decens intelligatur esse figura, id est, ^b non in habitu corporeo, sed in divina proprietate consistens. Ausculta tu etiam, qui de nova circumcissione progredieris, Judaismi cultum sub Christianitatis simulatione commendans. Cui dicit, *Ad imaginem nostram* (Hebr. 1, 3), nisi illuminationi gloriæ, et titulo paternæ substantiæ, quæ est imago Dei invisibilis? Sux ergo loquitur imagini, quæ dixit: *Ego et Pater unum sumus* (Joan. 1, 30); et, *Qui me videt et Patrem meum videt* (Joan. 14, 9), huic dicit: *Faciamus hominem ad imaginem nostram*. Etenim ubi unitas imaginis est, nihil potest esse dissimile. Non enim dixit ad imagines nostras, sicut et Scriptura testatur: *Fecit Deus, inquit, hominem: non fecerunt*. Prudenter vitavit nunc multitudinem personarum: ut ^c ubi quidem Judæum confunderet, hic ritum gentilitatis excluderet. Ideo commemoravit unitatem, ut et Filium simul esse cum Patre cognosceres: et periculum de

A personarum multitudine declinares. *Ad imaginem Dei fecit hominem*. Rursum cooperantis personam inducit. Non enim dixit: *Fecit ad imaginem suam*, sed *ad imaginem Dei*. Et in quo quidem dispositum est habere hominem imaginem Dei, vel quomodo ^d recipit similitudinem Divinitatis, in sequentibus Christo sensum largiente narrabitur, nunc vero tantum dixisse sufficiet, quia una imago est. Tibi vero incidit in mentem, tam sacrilege blasphemare, ut diceres Filium Patri esse dissimilem? O animum ingratum! similitudinem Dei quam tu ipse sumpsisti, benefactorem tuum habere non pateris. Et tibi quidem proprium vis esse quod de cœlesti gratia percepisti, filio autem similitudinem natura insitam, cum genitore non sinis esse communem. Sed jam nobis silentium vespere tempus indicit: dudum ad occasum sole delapso. Quapropter hic nos etiam sermonis ^e curricula terminemus, his contenti quæ dicta sunt. Tantum enim in præsentia disseruimus, quantum intentionem vestram possumus acuire. Pleniorum vero de propositis questionem alias vobis, sancto Spiritu ^f astipulante, reddemus. Ite nunc exultantes, et pro dapibus copiosis pomisque diversis, memoria relatorum mensas vestras iustruite. Confundatur impius, erubescat Judæus, exsulet justus prædicationibus veritatis: glorificetur Dominus, et nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

^a Editi, et cum liberos nostros. Colb. primus, et cum liberos nostros. Vetus noster codex, et conlibertos nostros. Græce, και τους εμμοιλους. Hoc et reliqua omnia ad finem usque desunt in Colb. secundo.

^b Editi, id est, non habitu corporeo. At nostri duo mss., id est, non in habitu corporeo.

^c Editi et Colb., ut ibi. Vetus noster codex, ut ubi, ^d Codex noster, recepit.

^e Editi, cursum terminemus. Libri veteres, curricula terminemus.

^f Editi stipulante. At nostri duo mss., adstipulante.

EODEM TEMPORE

POLEMEUS SYLVIUS.

NOTITIA EX CAVE.

Polemeus sive P. Annæus Sylvius, unde oriundus quodve vite genus sectatus nondum didici: Romæ vixisse videtur, claruitque anno 448. Scripsit enim sub Theodosio Juniore et Valentiniano Augustis, extincto jam Joanne Tyranno, et ut ipsemet adhuc clarius testatur Flavio Zenone et Posthumiano coss.,

id est anno Christi 448 et sequentis initio, cum Asterius consulatum iniret. Gaudidit *Laterculum* quovis anni mense Christianorum et gentilium festa complectentem, quem domino beatissimo Eucherio episcopo nuncupavit.

POLEMEI SYLVII LATERCULUS

SEU

INDEX DIERUM FESTORUM.

(Hunc Laterculum edidimus Patrologiæ nostræ tomo XIII, col. 676, ubi videsis.)